

Δικοτουρισμός: Η εναλλακτική λύση για τον τουρισμό στο Ν. Εβρου

Σπουδάστρια: Σαπουντζή
Αυρτώ Σωτηρία

Υπεύθυνη καθηγήτρια:
Αυγελή Βάσω

Ηράκλειο 2007

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

- 1.1. Ιστορική αναδρομή
- 1.2. Ορισμοί τουρισμού και τουρίστα -είδη τουρισμού
- 1.3. Οι επιπτώσεις του τουρισμού στο περιβάλλον, την οικονομία και την κοινωνία

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ ΜΟΡΦΩΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

- 2.1. Διαχρονική εξέλιξη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού
- 2.2. Μαζικός τουρισμός : Ένα φαινόμενο της σύγχρονης εποχής
- 2.3. Η εναλλακτική πρόταση: Ο εναλλακτικός τουρισμός
- 2.4. Σύγχρονες μορφές εναλλακτικού τουρισμού

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 : ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

- 3.1. Θεωρητική προσέγγιση του οικοτουρισμού
- 3.2. Ορισμοί
- 3.3. Μορφές οικοτουρισμού και τύποι οικοτουριστών
- 3.4. Η ζήτηση του οικοτουρισμού στην Ελλάδα
- 3.5. Θεσμικό πλαίσιο
- 3.6. Χρηματοδότηση από την Ευρωπαϊκή Ένωση για την προώθηση του οικοτουρισμού

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. ΕΡΕΥΝΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΜΟ ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ

- 4.1. Οικοτουριστικό κέντρο Δαδιάς
- 4.2. Οικοτουριστικό περίπτερο Δέλτα Έβρου
- 4.3. Συμπεράσματα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Βρισκόμαστε σε μια εποχή όπου η ταχύτατη τεχνολογική ανάπτυξη και ο καταϊγισμός των πληροφοριών, των ιδεών και των γνώσεων επηρεάζουν ραγδαία την εξέλιξη της κοινωνίας, της οικονομίας και του περιβάλλοντος. Ο τουρισμός είναι ένας θεσμός που κατέχει θέση στην κοινωνία από αρχαιοτάτων χρόνων. Ωστόσο μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου αναπτύχθηκε με πολύ γρήγορους ρυθμούς και έτσι σήμερα έχει φτάσει στο σημείο να διαμορφώνεται και να διαμορφώνει τις συνθήκες εξέλιξης της παγκόσμιας οικονομίας και όχι μόνο.

Ο τουρισμός έχει να επιδείξει στον σύγχρονο κόσμο και πολιτισμό σπουδαία επιτεύγματα αλλά και καταστροφές μη αναστρέψιμες. Επιτεύγματα όπως την οικονομική ανάπτυξη και την άνοδο της ποιότητας της ζωής του ανθρώπου και καταστροφές όπως κοινωνική αλλοτρίωση και υποβάθμιση του περιβάλλοντος. Εδώ θα μπορούσε να γίνει ένας διαχωρισμός ανάμεσα στα μεγαλειώδη επιτεύγματα του τουρισμού τα οποία υπήρξαν αποτέλεσμα της ανάγκης του ανθρώπου για γνώση και αναζήτηση (νέων πραγμάτων και τόπων) και τις θλιβερές καταστροφές που προκάλεσε η τουριστική ανάπτυξη εξαιτίας της απληστίας του σύγχρονου ανθρώπου, ο οποίος συχνά λειτουργεί με μοναδικό σκοπό το οικονομικό κέρδος.

Το περιβάλλον απειλείται άμεσα από την καταχρηστική και μη ισορροπημένη ανάπτυξη του πολιτισμού του σύγχρονου ανθρώπου. Ο τουρισμός έχει συμβάλλει στην καταστροφή του πλανήτη. Ο άνθρωπος κάνει μια ύστατη προσπάθεια να περισώσει ότι έχει απομείνει. Στα πλαίσια αυτής της προσπάθειας ο τουρισμός πρέπει να γίνει αειφορικός και βιώσιμος. Η συγγραφή αυτής της πτυχιακής εργασίας επικεντρώνεται στην εναλλακτική μορφή του "οικοτουρισμού" και προτείνει ένα μοντέλο τουριστικής ανάπτυξης το οποίο εκφράζεται και αναπτύσσεται μέσα στο φυσικό περιβάλλον με πολιτικές και μεθόδους φιλικές προς αυτό, και έχει ως φιλοσοφία την προστασία και την ανάδειξή του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

1.1.Ιστορική αναδρομή

1.1.α) Ο τουρισμός στην αρχαία Ελλάδα

Οι μορφές τουρισμού που εμφανίστηκαν στην αρχαία Ελλάδα αναπτύχθηκαν στα πλαίσια αθλητικών και θρησκευτικών εκδηλώσεων όπως οι Ολυμπιακοί αγώνες, τα Πύθια, τα Ελευσίνια, τα Νέμεα, τα Ίσθμια κ.α. Επίσης η ιδιαίτερα διαδεδομένη πρακτική της λουτροθεραπείας διαμόρφωσε τον ιαματικό – θεραπευτικό τουρισμό. Αυτές οι μορφές τουρισμού έγιναν οι πρόδρομοι ορισμένων σύγχρονων μορφών εναλλακτικού τουρισμού.

Οι αρχαίοι Έλληνες έπαιρναν μέρος σε διάφορα **θρησκευτικά προσκυνήματα** π.χ. στους Δελφούς, καθώς και στα Πύθια, τα Ελευσίνια κ.α. στα οποία εκτός από το καθαρά θρησκευτικό κίνητρο υπάρχουν και τα δευτερεύοντα κίνητρα της μετακίνησης, της ανακάλυψης της διαδρομής, του τοπίου, των οικισμών και πληθυσμών υποδοχής καθώς και της περιπέτειας του ταξιδιού.

Κατά τη διάρκεια των **Ολυμπιακών αγώνων**, οι αρχαίοι συμμετείχαν σε διάφορες πολιτιστικές δραστηριότητες όπως θεατρικές παραστάσεις, μουσικές εκδηλώσεις, κ.α. οι οποίες διοργανώνονταν στα πλαίσια των Ολυμπιακών αγώνων και είχαν σαν στόχο την αναψυχή των επισκεπτών.

Οι κάτοικοι των πόλεων στις οποίες διεξάγονταν τα μεγάλα θρησκευτικά και αθλητικά γεγονότα φιλοξενούσαν φιλοκερδώς τους επισκέπτες στα σπίτια τους, τιμώντας τον Ξένιο Δία, προστάτη των φιλοξενούμενων και των οικοδεσποτών. Η φιλοξενία μάλιστα αυτή είχε ισχύ νόμου. Με την πάροδο των χρόνων δημιουργήθηκαν για την κάλυψη των ίδιων αναγκών τα πρώτα πανδοχεία, τα οποία εξασφάλιζαν δωρεάν διαμονή στους οικονομικά ασθενέστερους ταξιδιώτες.

Τα πρώτα ίχνη πανδοχείου στον ελληνικό χώρο ανακαλύφθηκαν στην Κρήτη και χρονολογούνται γύρω στο 1500 π.Χ. ενώ το **πρώτο ελληνικό πανδοχείο** ανακαλύφθηκε στις Πλαταιές της Βοιωτίας κοντά στο ναό της Ήρας και χρονολογείται τον 5^ο αι. π.Χ

Επίσης στην αρχαία Ελλάδα συναντάμε ένα είδος **ταξιδιωτών – τουριστών**, όπως ο Ηρόδοτος (480 - 421 π.Χ.) και ο Πausανίας (150π.Χ) οι οποίοι ήταν ιστορικοί – γεωγράφοι και πραγματοποίησαν μεγάλα ταξίδια αφήνοντας γραπτά κείμενα στα οποία περιγράφουν τα χαρακτηριστικά των τόπων που επισκέφθηκαν όπως τα ήθη και έθιμα, τη θρησκεία, τις τέχνες

κ.α. Μάλιστα κάποια από τα γραπτά κείμενα που άφησαν όπως οι «Περιηγήσεις στην Ελλάδα» του Πausανία αποτελούν τους πρώτους ταξιδιωτικούς οδηγούς της ιστορίας!

Τέλος ιδιαίτερα διαδεδομένος ήταν ο **ιαματικός – θεραπευτικός** τουρισμός. Η λουτροθεραπεία εκείνη την εποχή συνδύαζε το ωφέλιμο με την αναψυχή και την κοσμικότητα και ικανοποιούσε την ανάγκη για φυγή και απόδραση. Για το σκοπό αυτό κατασκευάστηκαν από τους αρχαίους Έλληνες ολόκληρες λουτροπόλεις .

1.1.β) Ο τουρισμός στην αρχαία Ρώμη

Η πιο διαδεδομένη μορφή τουρισμού στην αρχαία Ρώμη ήταν ο ιαματικός – θεραπευτικός τουρισμός. Στα πλαίσια της λουτροθεραπείας οι αρχαίοι Ρωμαίοι κατασκεύασαν λουτροπόλεις που περιλάμβαναν οικιστικά συγκροτήματα , δημόσια οικοδομήματα, βίλες αναψυχής, ξενοδοχειακά καταλύματα, βιβλιοθήκες, μουσεία κ.α. μάλιστα πολλά από αυτά τα ιαματικά – θεραπευτικά κέντρα της ρωμαϊκής εποχής απέκτησαν φήμη η οποία έφτασε μέχρι τους Αιγυπτίους και τους Φοίνικες.

Μια ακόμη μορφή τουρισμού που αναπτύχθηκε την εποχή αυτή ήταν τα εκπαιδευτικά ταξίδια των Ρωμαίων στην Ελλάδα και των Ρωμαίων και Ελλήνων στην Αίγυπτο, τα οποία είχαν κίνητρα κλιματολογικά, θρησκευτικά, αναψυχής κ.α.

Το Ρωμαϊκό κράτος όντας “κοινωνικό” εξασφάλιζε τη δωρεάν διαμονή των ταξιδιωτών σε πανδοχεία. Παράλληλα όμως με τα “κοινωνικής φύσης” πανδοχεία έκαναν την εμφάνισή τους και τα πρώτα πανδοχεία κερδοσκοπικού χαρακτήρα.

Οι μορφές τουρισμού που αναπτύχθηκαν κατά την αρχαιότητα ικανοποίησαν την ανάγκη του ανθρώπου για αλλαγή και αναψυχή και συνέβαλλαν στην αύξηση της κινητικότητας των ανθρώπων, γεγονός που είχε ως αποτέλεσμα την ανάπτυξη και βελτίωση του οδικού δικτύου και των μεταφορικών μέσων. Κατά την **ελληνιστική εποχή** με την ίδρυση μεγάλων αστικών κέντρων από τον Μ.Αλέξανδρο όπως ήταν η Αλεξάνδρεια και η Αντιόχεια, έκανε την εμφάνισή του ο μαζικός τουρισμός με την ανάγκη των εύπορων πολιτών για τη δημιουργία παραθεριστικών κατοικιών κοντά στις μεγάλες πόλεις.

1.1.γ) Η εξέλιξη του τουρισμού κατά το Μεσαίωνα

Κατά τη διάρκεια του Μεσαίωνα διαδραματίστηκαν στην Ευρώπη κοσμοϊστορικά γεγονότα , τα οποία έφεραν τους Ευρωπαίους σε επαφή με νέες τις ηπείρους. Οι λόγοι των μετακινήσεων των Ευρωπαίων κατά την εποχή αυτή είναι κυρίως θρησκευτικοί και εκπαιδευτικοί.

Από τη μια έχουμε την εισβολή των Αράβων στην Ευρώπη η οποία έχει ως αποτέλεσμα τη γνωριμία των Ευρωπαίων με το Μουσουλμανικό πολιτισμό και τη δημιουργία νέων πολιτιστικών κέντρων. Από την άλλη οι Σταυροφορίες δημιουργούν στους κατοίκους της Δύσης ένα αίσθημα περιέργειας για τη Μ. Ανατολή.

Πολλές μετακινήσεις την εποχή αυτή γίνονται για εκπαιδευτικούς λόγους προς διάφορα πανεπιστημιακά ευρωπαϊκά κέντρα. Την ίδια εποχή εμφανίζεται και ο επαγγελματικός τουρισμός από τα ταξίδια των εμπόρων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο Βενετός Μάρκο Πόλο (1254 – 1324).

Το 14^ο αιώνα ο Jehan de Mandeville δημοσιεύει το “Ταξίδι στους Άγιους Τόπους” που αποτελεί έναν “τουριστικό οδηγό” για προσκυνητές. Το 16^ο αι. η Γαλλία θέτει τις βάσεις της γαστρονομίας, ενώ προς το τέλος του Μεσαίωνα τα γερμανικά και ελβετικά ξενοδοχεία αποκτούν μεγάλη φήμη και δημιουργούν ένα image το οποίο διατηρεί την ποιότητα του τουριστικού τους προϊόντος ως σήμερα.

Έτσι μπορούμε να πούμε ότι στο τέλος του Μεσαίωνα διαμορφώνεται ένα νέο τουριστικό “γίγνεσθαι” το οποίο αφορά την τουριστική μετακίνηση, τα τουριστικά καταλύματα, τη γαστρονομία, τους ταξιδιωτικούς οδηγούς κ.α.

1.1.δ) Η εξέλιξη του τουρισμού κατά την Αναγέννηση

Κατά την Αναγέννηση συντελείται η ανάπτυξη και η διεθνοποίηση του τουρισμού η οποία συνδέεται κυρίως με την Αγγλία και τη Γαλλία. Πολλά ταξίδια αυτή την εποχή πραγματοποιούνται από “διανοουμενίστικη περιέργεια”. Οι Άγγλοι πραγματοποιούν υπερατλαντικά ταξίδια και αναπτύσσουν τουρισμό αποικιοκρατικής μορφής. Το έτος 1785 οι Άγγλοι που ζουν ή ταξιδεύουν στην Ευρώπη φτάνουν τους 40000. Από την άλλη στη Γαλλία την ίδια εποχή καθιερώνονται τα πολιτιστικά ταξίδια (tour). Επίσης αυτή την εποχή εκδίδεται πληθώρα βιβλίων ταξιδιωτικού περιεχομένου.

1.1.ε) Ο τουρισμός το 19^ο αι.

Ο 19^{ος} αιώνας αποτελεί μεταίχμιο της τουριστικής ανάπτυξης. Το 1800 για πρώτη φορά χρησιμοποιείται ο όρος tourist και το 1811 η λέξη tourism. Δυο μεγάλες ανακαλύψεις την εποχή αυτή συντελούν στην ανάπτυξη του τουρισμού διευκολύνοντας τις μετακινήσεις: η εξάπλωση του σιδηρόδρομου και η κατασκευή μεγάλων ατμόπλοιων. Ο τουρισμός και τα ταξίδια που μέχρι τότε ήταν προνόμιο της αριστοκρατικής τάξης αλλά και μιας μικρής ομάδας ρομαντικών συγγραφέων, αρχίζουν σιγά – σιγά να μαζικοποιούνται.

Η εξέλιξη της ναυσιπλοΐας τον αιώνα αυτό συνδέει άμεσα τον τουρισμό με τη μεταφορά των εμπορευμάτων και με τα επαγγελματικά ταξίδια. Αυτή την εποχή κατασκευάζονται ιστορικά πλοία υπερπολυτελείας όπως το Queen Elisabeth, le Paris, l'Atlantique, le Titanic, κ.α. για τις μετακινήσεις της αριστοκρατικής τάξης. Τα πλοία αυτά πραγματοποίησαν πολλές διηπειρωτικές τουριστικές μετακινήσεις ως το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

Τον ίδιο αιώνα πραγματοποιήθηκαν μαζικές εκδόσεις βιβλίων – τουριστικών οδηγών με σαφείς ταξιδιωτικές πληροφορίες τα οποία συνέβαλλαν στην ανάπτυξη και τον εκσυγχρονισμό του τουρισμού.

Οι τουριστικοί προορισμοί που αναπτύχθηκαν το 19^ο αι. ήταν από τη μια η Ιταλία με τα καζίνο και τις λουτροπόλεις και από την άλλη η Άπω Ανατολή και η Αμερική, οι οποίες από αυτό τον αιώνα άρχισαν να αποποιούνται τον μεταναστευτικό και εμπορικό τους χαρακτήρα.

Τέλος τον αιώνα αυτό εγκαινιάστηκαν στην Ευρώπη κάποια μεγάλα ξενοδοχεία πολυτελείας όπως το Grand Hotel στη Ρώμη (1893). Επίσης κατασκευάστηκαν σε ολόκληρη την Ευρώπη ξενοδοχειακά καταλύματα μεσαίων και χαμηλών κατηγοριών τα οποία αποτέλεσαν τον πυρήνα της ανάπτυξης του μαζικού τουρισμού.

1.1.στ) Η περίοδος 1905 – 1935

Τα χρόνια αυτά συντελούνται βαθύτατες μεταβολές στη δομή και τη φιλοσοφία του τουρισμού καθώς αλλάζουν τα κίνητρα των τουριστών στη Μεσόγειο. Οι ανώτερες κοινωνικές τάξεις και τα υψηλά εισοδηματικά στρώματα της Ευρώπης αναζητούν νέους τουριστικούς προορισμούς στην Αίγυπτο, την Ελλάδα, την Κεϋλάνη κ.α. Αυτή την εποχή διαμορφώνεται η διπλή εποχικότητα του τουρισμού (χειμώνας – καλοκαίρι), αναπτύσσονται τα χειμερινά σπορ και τα χιονοδρομικά κέντρα της Ελβετίας. Συνοπτικά, μπορούμε να πούμε ότι η περίοδος αυτή έδωσε στον τουρισμό ορισμένα από τα σύγχρονα χαρακτηριστικά του.

1.2. Ορισμοί τουρισμού και τουρίστα -είδη τουρισμού

Η προσπάθεια να οριοθετηθεί η έννοια του τουρισμού και του τουρίστα έχει γίνει από πολλούς επιστήμονες καθώς και διεθνείς οργανισμούς. Το 1800 για πρώτη φορά στην Αγγλία χρησιμοποιείται ο όρος tourist και το 1876 στο Παγκόσμιο λεξικό του 19^{ου} αιώνα οι τουρίστες

ορίζονται ως τα άτομα που ταξιδεύουν από περιέργεια και απραξία για την ευχαρίστηση του ταξιδεύειν.

Τον 20^ο αιώνα η έννοια αλλάζει. Παρακάτω παρατίθενται ορισμένοι από τους ορισμούς δόθηκαν στον τουρισμό.

- "Ο τουρισμός είναι το σύνολο των σχέσεων και των γεγονότων που δημιουργούνται κατά τη διάρκεια της μετακίνησης και της παραμονής των ατόμων εκτός του τόπου της συνήθους κατοικίας τους, υπό τον περιορισμό ότι τόσο η **μετακίνηση** όσο και η παραμονή δεν έχουν ως **κίνητρο** την άσκηση οποιασδήποτε κερδοσκοπικής δραστηριότητας" (1942, Hunziker και Graf).
- Όρος χρησιμοποιούμενος στα ταξίδια αναψυχής. Σύνολο των ανθρώπινων δραστηριοτήτων ενεργοποιούμενων προκειμένου να πραγματοποιηθεί το ταξίδι. Βιομηχανία η οποία συμβάλλει στην ικανοποίηση των αναγκών του τουρίστα. (1953, Διεθνές Λεξικό του Τουρισμού, Διεθνής Ακαδημία Τουρισμού)
- "Τουρισμός είναι το σύνολο των σχέσεων και των φαινομένων που απορρέουν από το ταξίδι και την παραμονή των ατόμων, για τα οποία ο τόπος παραμονής δεν είναι ούτε η αρχική ούτε η μόνιμη κατοικία ούτε ο συνήθης τόπος εργασίας" (1976, C.Kaspar, ορισμός A.I.E.S.T)

Με τα χρόνια δημιουργήθηκε η ανάγκη να δημιουργηθούν ευρύτεροι ορισμοί και όροι του τουρισμού και του τουρίστα οι οποίοι θα ήταν κοινά αποδεκτοί από έναν μεγάλο αριθμό χωρών, στην προσπάθεια να ερμηνευθεί, να μετρηθεί και να ελεγχθεί ο τουρισμός ως οικονομικό φαινόμενο με τη μέτρηση των αφίξεων στα σύνορα της κάθε χώρας. Στην προσπάθεια αυτή ενεπλάκησαν διάφοροι διεθνείς οργανισμοί (Π.Ο.Τ., Ο.Ο.Σ.Α., Ε.Ε.). Ο γενικός στόχος ήταν η ομογενοποίηση των στατιστικών του τουρισμού.

Η Κοινωνία των Εθνών και τα Ηνωμένα Έθνη προσπάθησαν να εισάγουν κάποιους κοινά αποδεκτούς όρους και ορισμούς για τις ενδιαφερόμενες χώρες. Η προσπάθεια αυτή συνεχίζεται μέχρι σήμερα και έχει συντελέσει σε μεγάλο βαθμό στην παγκόσμια εναρμόνιση των ορισμών και των στατιστικών. Παρακάτω αναφέρονται κάποιοι ορισμοί του τουρίστα έτσι όπως έχουν διατυπωθεί από διάφορους οργανισμούς.

- Ως τουρίστας ορίζεται κάθε άτομο σε μετακίνηση, διάρκειας τουλάχιστον εικοσιτεσσάρων ωρών, εκτός του τόπου στον οποίο βρίσκεται η κύρια κατοικία του (Κοινωνία των Εθνών, 1937) Σύμφωνα με τον παραπάνω ορισμό τουρίστες θεωρούνται: 1) Τα άτομα που ταξιδεύουν για λόγους αναψυχής ή οικογενειακούς, λόγους υγείας κ.α. 2) Τα άτομα που συμμετέχουν σε συνέδρια ή αποστολές (επιστημονικές, διπλωματικές, θρησκευτικές κ.α.)

3)Τα άτομα που πραγματοποιούν επαγγελματικά ταξίδια 4)Τα άτομα που συμμετέχουν σε θαλάσσιες κρουαζιέρες ακόμη και αν η παραμονή τους είναι λιγότερη από 24 ώρες.

- Ο μη κάτοικος , που έχει την πρόθεση να παραμείνει εντός της χώρας ένα έτος το πολύ χωρίς να εξασκήσει αμειβόμενο επάγγελμα. (1953, Επιτροπή Στατιστικολόγων των Ηνωμένων Εθνών)

- Κάθε άτομο το οποίο διαμένει από εικοσιτέσσερις ώρες μέχρι έξι μήνες σε μια ξένη χώρα και του οποίου το κίνητρο του ταξιδιού χαρακτηρίζεται "νόμιμο" και είναι διαφορετικό της μετανάστευσης.(1954, Σύνοδος των Ηνωμένων Εθνών)

Το 1957, η Διεθνής Ένωση των Επίσημων Οργανισμών Τουρισμού(U.I.O.O.T.) προωθεί τον ορισμό της Κοινωνίας των Εθνών του 1937 με τις εξής τροποποιήσεις : <<οι ξένοι φοιτητές θεωρούνται τουρίστες, ενώ οι ταξιδιώτες με χρόνο παραμονής μικρότερο των εικοσιτεσσάρων ωρών καθώς και οι εκδρομείς δε θεωρούνται>>.

Ανάμεσα στις 21 Αυγούστου και στις 5 Σεπτεμβρίου του 1963 πραγματοποιήθηκε στη Ρώμη η Συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για τον τουρισμό και τα διεθνή ταξίδια η οποία ορίζει ως επισκέπτη "κάθε άτομο το οποίο μετακινείται σε μια άλλη χώρα, διαφορετική από εκείνη της μόνιμης κατοικίας του, για οποιονδήποτε λόγο εκτός από εκείνον της άσκησης αμειβόμενου επαγγέλματος". Οι επισκέπτες διαχωρίζονται σε εκδρομείς και τουρίστες. Τουρίστες είναι οι προσωρινοί επισκέπτες, οι οποίοι παραμένουν τουλάχιστον εικοσιτέσσερις ώρες στην επισκεπτόμενη χώρα και των οποίων τα κίνητρα είναι : α)αναψυχή, θρησκεία, σπορ, σπουδές, υγεία, κ.α. β)επαγγελματικά ταξίδια, αποστολές, οικογένεια κ.λ.π. Ενώ ως εκδρομείς χαρακτηρίζονται οι προσωρινοί επισκέπτες των οποίων η παραμονή δεν υπερβαίνει τις εικοσιτέσσερις ώρες στην επισκεπτόμενη χώρα.

Το 1967 η επιτροπή των στατιστικολόγων του διεθνούς τουρισμού της Επιτροπής Στατιστικής της των Ηνωμένων Εθνών προτείνει την αποδοχή του παραπάνω ορισμού του επισκέπτη στα κράτη – μέλη της. Το 1968 ο U.I.O.O.T. υιοθετεί τον ίδιο ορισμό και το 1970 αποδέχεται τον ίδιο ορισμό η επιτροπή τουρισμού του Ο.Ο.Σ.Α.

Το 1971 η C.N.U.C.E.D. μαζί με το γραφείο στατιστικής των Ηνωμένων Εθνών και τον U.I.O.O.T. επεξεργάζεται κατευθυντήριες γραμμές για την οργάνωση των στατιστικών του τουρισμού με βάση την έκδοση σχετικού εγχειριδίου.

Οι ακριβέστεροι και πιο επεξεργασμένοι ορισμοί του τουρισμού θεωρούνται αυτός του U.I.O.O.T. (1957) καθώς και των Ηνωμένων Εθνών το 1963. Και αυτό γιατί εκφράζουν τον σύνθετο και ευρύ χαρακτήρα του τουρισμού καθώς και το ευρύ φάσμα των δραστηριοτήτων του, οι οποίες σχετίζονται με τον ελεύθερο χρόνο, την αναψυχή, την οικονομία, την κοινωνία, τον πολιτισμό κ.τ.λ.

Σήμερα ο πιο διαδεδομένος ορισμός του τουρισμού έχει καθοριστεί από τον Π.Ο.Τ. Διέπεται στην ουσία του από τη φιλοσοφία των δυο προηγούμενων ορισμών και υιοθετήθηκε από την Επιτροπή Στατιστικών Στοιχείων των Ηνωμένων Εθνών το Μάρτιο του 1993. Σύμφωνα με αυτόν ἄως τουρίστας ορίζεται κάθε άτομο το οποίο ταξιδεύει σε μια χώρα εκτός εκείνης της μόνιμης διαμονής του, για χρονική περίοδο διάρκειας εικοσιτεσσάρων ωρών το ελάχιστο και ενός έτους το μέγιστο και ο σκοπός επίσκεψης του οποίου δεν έχει σχέση με την άσκηση οποιασδήποτε αμοιβόμενης δραστηριότητας στη χώρα επίσκεψης. Στον ορισμό αυτό περιλαμβάνονται τα άτομα που ταξιδεύουν για αναψυχή, επισκέψεις φίλων και συγγενών για επαγγελματικούς, θρησκευτικούς και άλλους λόγους.

1.3. Οι επιπτώσεις του τουρισμού στο περιβάλλον, την οικονομία και την κοινωνία.

Ο τουρισμός ως πολυδιάστατο φαινόμενο έχει πολλαπλές επιπτώσεις στην κοινωνία, την οικονομία, το φυσικό και δομημένο περιβάλλον. Οι επιπτώσεις αυτές συχνά περιπλέκονται μεταξύ τους και μπορούν να ερμηνευτούν με διαφορετικούς τρόπους. Για αυτό το λόγο πολλές φορές τα αρνητικά από τα θετικά αποτελέσματα δεν είναι εύκολο να διαχωριστούν. Η ανάλυσή τους ωστόσο είναι απαραίτητη για τη βελτίωση της ἄποιότητας της ζωής᾿᾿ αλλά και για τη μακροπρόθεσμή ανάπτυξη του τομέα του τουρισμού. Ιδιαίτερα οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις είναι ζωτικής σημασίας για την πορεία του ανθρώπου στη Γη. Για όλους αυτούς τους λόγους θα πρέπει και να λαμβάνονται σοβαρά υπόψη στο σχεδιασμό και τις πολιτικές τουρισμού που ακολουθούνται.

1.3.1. Οι επιπτώσεις του τουρισμού στην οικονομία

Ο τουρισμός, ως οικονομικό φαινόμενο, επηρεάζει σημαντικά την εθνική και παγκόσμια οικονομία, επιδρώντας στους τομείς της απασχόλησης, της περιφερειακής ανάπτυξης και της φορολογίας.

Στον τομέα της απασχόλησης ο τουρισμός επιδρά με τη δημιουργία μεγάλου αριθμού θέσεων εργασίας. Έτσι συμβάλλει στην καταπολέμηση του φαινομένου της ανεργίας. Επίσης στις περιπτώσεις στις οποίες ο τουρισμός συνδυάζεται με άλλους τομείς απασχόλησης (όπως γεωργία και βιομηχανία) επιτυγχάνεται η ενίσχυσή τους καθώς και η αύξηση του εισοδήματος. Από την άλλη όμως ο εποχικός του χαρακτήρας καθώς και το φαινόμενο της ανειδίκευτης και περιστασιακής εργασίας δημιουργούν προβλήματα και αβεβαιότητα στον εργασιακό τομέα.

Ο τουρισμός συμβάλλει και στην περιφερειακή ανάπτυξη καθώς ενισχύει οικονομικά τις απομονωμένες και ορεινές περιοχές στις οποίες αναπτύσσεται. Η περιφερειακή ανάπτυξη έχει ως θετική συνέπεια τη μείωση της μετανάστευσης καθώς και την αύξηση του εισοδήματος των κατοίκων των περιοχών αυτών.

Σημαντικές είναι και οι επιπτώσεις του τουρισμού στη φορολογία ενός κράτους καθώς με τον τουρισμό δημιουργούνται πολλές μικρές επιχειρήσεις που με τη σειρά τους αυξάνουν τα φορολογικά έσοδα του κράτους.

Τέλος κάποιες αρνητικές επιπτώσεις που μπορεί να έχει ο τουρισμός στην οικονομία είναι το φαινόμενο του πληθωρισμού καθώς και η αύξηση στις τιμές της γης ου τείνει να δημιουργεί.

1.3.2.Οι επιπτώσεις του τουρισμού στην κοινωνία

Ο τουρισμός επιδρά καταλυτικά στην κοινωνία και τον πολιτισμό διαμορφώνοντας τη δομή της και αλλάζοντας τις κοινωνικές σχέσεις. Ο τομέας της κοινωνίας στον οποίο επιδρά είναι βασικά η απασχόληση όπου δημιουργεί μια τάση στροφής από τα γεωργικά επαγγέλματα προς τα τουριστικά. Σαν συνέπεια παρατηρείται μια γενικότερη αστικοποίηση του τρόπου ζωής και συμπεριφοράς στις τοπικές κοινωνίες αλλοιώνοντας τα παραδοσιακά, εθνικά και τοπικά χαρακτηριστικά τους.

Η εγκατάλειψη της παραδοσιακής ενασχόλησης με τη γεωργία και την κτηνοτροφία και η στροφή προς τα τουριστικά επαγγέλματα, ιδιαίτερα στις απομονωμένες περιοχές είναι αποτέλεσμα του υψηλότερου εισοδήματος που αυτά αποφέρουν. Η αστικοποίηση των περιοχών αυτών έχει ως αποτέλεσμα διάφορες αλλαγές στα ήθη και τα έθιμα της των τοπικών κοινωνιών, επηρεάζει τις σχέσεις των δυο φύλλων και διαμορφώνει σε ένα βαθμό τον τρόπο ζωής και συμπεριφοράς. Ειδικότερα ο τουρισμός μπορεί να έχει αρνητικές επιδράσεις στην κοινωνία με φαινόμενα που έχουν παρατηρηθεί σε τοπικές κοινωνίες μετά την είσοδο του τουρισμού όπως είναι η αύξηση της χρήσης ναρκωτικών ουσιών και του αλκοολισμού, η εγκληματικότητα, η πορνεία, ο μιμητισμός.

Τέλος η βιομηχανία του τουρισμού έχει σε πολλές περιπτώσεις ως αποτέλεσμα την εμπορευματοποίηση των τοπικών και παραδοσιακών δραστηριοτήτων που με τη σειρά της υποβαθμίζει την ποιότητά τους.

1.3.3 Οι επιπτώσεις του τουρισμού στο φυσικό περιβάλλον

Τα προβλήματα του περιβάλλοντος ως συνέπεια της καταστροφής του από τον ανθρώπινο πολιτισμό, απασχολούν όλο και περισσότερο τις σύγχρονες κοινωνίες. Αυτό συμβαίνει γιατί η καταστροφή του περιβάλλοντος έχει φτάσει σε οριακά σημεία με αποτέλεσμα να απειλεί την ίδια του την πορεία στη Γη! Από την άλλη η άνοδος του βιοτικού επιπέδου και η αναζήτηση της ποιότητας ζωής ωθούν το σύγχρονο άνθρωπο στη δημιουργία υποτυπώδους περιβαλλοντικής συνείδησης.

Ωστόσο η υιοθέτηση πολιτικών για την προστασία του περιβάλλοντος και παρακωλύεται συχνά λόγω προβλημάτων συνεργασίας μεταξύ των κρατών και των κυβερνήσεων. Όσων αφορά τα μεγάλα περιβαλλοντικά προβλήματα του πλανήτη μας(π.χ. νέφος, παγκόσμια αύξηση της θερμοκρασίας) για την αντιμετώπισή τους απαιτούνται συλλογικές προσπάθειες σε εθνικό και υπερεθνικό επίπεδο που συχνά είναι δύσκολο να συντονιστούν. Επίσης ορισμένα προβλήματα (π.χ. θέματα διασυνοριακής ρύπανσης) απαιτούν διεθνή πολιτική και διεθνή συνεργασία, η οποία μπορεί να κωλύεται λόγω συγκρούσεων οικονομικού και πολιτικού χαρακτήρα.

Εδώ πρέπει να τονιστεί ότι μέχρι τις δεκαετίες '70 και '80 επικρατούσε η άποψη ότι η περιβαλλοντική πολιτική δεν μπορεί να συμβαδίζει με τις πολιτικές ανάπτυξης των ανθρώπινων δραστηριοτήτων και επομένως και με τον τουρισμό. Ωστόσο μετά το '90 αρχίζει να διαφαίνεται η προοπτική κοινής πορείας της οικονομικής ανάπτυξης με την προστασία του περιβάλλοντος καθώς οι άνθρωποι συνειδητοποιούν ότι η υποβάθμιση του περιβάλλοντος συνεπάγεται αρνητικές επιδράσεις και στην οικονομική ανάπτυξη.

Οι αρνητικές επιπτώσεις του τουρισμού στο περιβάλλον εντοπίζονται σε γενικές γραμμές σε τοπικό, περιφερειακό και παγκόσμιο επίπεδο. Σε τοπικό επίπεδο παρατηρείται ρύπανση του νερού και της θάλασσας, ηχορύπανση και φυσικοί κίνδυνοι όπως χιονοστιβάδες, κατολισθήσεις και πλημμύρες. Σε περιφερειακό επίπεδο κατατάσσονται η υποβάθμιση και η καταστροφή των βιοτόπων, η ρύπανση των επιφανειακών και υπόγειων υδάτων κ.α. Τέλος σε παγκόσμιο επίπεδο οι μεταφορές και η κυκλοφορία με την παραγωγή ενέργειας έχουν ως αρνητικό αποτέλεσμα την ατμοσφαιρική ρύπανση η οποία οδηγεί στην καταστροφή μεγάλων

δασικών εκτάσεων καθώς και σε παγκόσμια αλλαγή του κλίματος(φαινόμενο του θερμοκηπίου).

Ειδικότερα ο τουρισμός έχει αρνητικές επιπτώσεις στους διάφορους φυσικούς πόρους, όπως είναι το νερό, η γη, ο αέρας, στα φυσικά οικοσυστήματα, στα φυσικά πάρκα και στις προστατευόμενες περιοχές, στις αγροτικές περιοχές, στις ορεινές και στις παράκτιες περιοχές. Αναλυτικά οι επιπτώσεις αυτές αναφέρονται παρακάτω:

Στο νερό:

Σε διάφορα τουριστικά θέρετρα γίνεται κατάχρηση του νερού. Το πότισμα του γκαζόν και κηπευτικών φυτών ξένων προς το φυσικό περιβάλλον, οι εγκαταστάσεις γκολφ, και τέλος η χρήση του από τους τουρίστες για πόση και άλλες χρήσεις αυξάνουν σημαντικά το φόρτο του δικτύου ύδρευσης με αποτέλεσμα να μειώνεται το νερό που αντιστοιχεί στα φυσικά οικοσυστήματα της περιοχής αλλά και στη γεωργία και στην κτηνοτροφία. Επίσης η υπεράντληση των παράκτιων υδροφορέων είναι πιθανόν να προκαλέσει φαινόμενα υφαλμύρωσης, συχνά μη αναστρέψιμα.

Στη Γη /Εδαφος:

Οι τουριστικές υποδομές και εγκαταστάσεις που γίνονται στις παράκτιες ζώνες έλλειψη ορθολογικού σχεδιασμού μπορούν να διαταράξουν τον ιζηματογενή κύκλο με αποτέλεσμα τη διάβρωση των ακτών. Επίσης η ανεξέλεγκτη ρήψη σκουπιδιών σε πολυπληθείς τουριστικές περιοχές δημιουργεί οπτική ρύπανση και μπορεί να γίνει εστία μολύνσεων.

Στον αέρα:

Οι αρνητικές επιπτώσεις του τουρισμού στον αέρα οφείλονται βασικά στις μεταφορές που προκύπτουν από τις δραστηριότητες του τουρισμού. Η παραγωγή ενέργειας αυξάνει την ατμοσφαιρική ρύπανση με αποτέλεσμα να επηρεάζονται φυσικά οικοσυστήματα και να δημιουργούνται προβλήματα υγείας στους ανθρώπους. Επίσης η ρύπανση αλλάζει το μικροκλίμα της περιοχής και συμβάλλει στο φαινόμενο του θερμοκηπίου.

Στα φυσικά οικοσυστήματα:

Καταρχήν θα πρέπει να ξεκαθαριστεί ότι ο τουρισμός δεν είναι ο μοναδικός υπεύθυνος για την υποβάθμιση και καταστροφή των οικοσυστημάτων αλλά διάφοροι φορείς και παράγοντες αλληλεπιδρούν σε συνδυασμό με τις έντονες εποχικές τουριστικές δραστηριότητες.

Η δημιουργία και η λειτουργία των τουριστικών εγκαταστάσεων που απαιτεί η βιομηχανία του τουρισμού όπως είναι τα κτίρια, τα λιμάνια και τα αεροδρόμια, τα οποία συχνά γίνονται σε εξωαστικές περιοχές, έχουν σημαντικές επιπτώσεις στη χλωρίδα και πανίδα των οικοσυστημάτων αλλά και στο μικροκλίμα. Μερικές από αυτές τις επιπτώσεις αναφέρονται παρακάτω.

Περιορισμός του φυσικού χώρου των ειδών, διατάραξη της διακίνησης, της επικοινωνίας και της αναπαραγωγής τους με αποτέλεσμα τη μείωση της βιοποικιλότητας και την εξαφάνιση των ειδών(π.χ. χελώνα *caretta caretta*, φώκια *monachus monachus*). Αποψίλωση των δασικών εκτάσεων, διάβρωση των ακτών, αλλαγές στη φυσική ροή του νερού και παρεμπόδιση του ιζηματογενούς κύκλου. Ρύπανση των υδάτων και της ατμόσφαιρας, δημιουργία ευτροφισμού (πλαγκτόν).

Σε φυσικά πάρκα και προστατευόμενες περιοχές:

Τα φυσικά πάρκα και οι προστατευόμενες περιοχές προσεγγίζουν μεγάλο αριθμό επισκεπτών. Η ήπια αυτή αρχικά μορφή τουρισμού έχει αρχίσει να γίνεται ανεξέλεγκτη καθώς οι τουρίστες όλο και περισσότερο αποζητούν μέρη που βρίσκονται σε φυσική κατάσταση. Ωστόσο η συσσώρευση μεγάλου αριθμού επισκεπτών σε οικολογικά ευαίσθητες περιοχές (π.χ. εθνικό πάρκο "Lake District" στην Αγγλία με έκταση 229000 εκτάρια και 20.000.000 επισκέπτες ανά έτος) προκαλεί περιβαλλοντικά προβλήματα στις φυσικές περιοχές όπως ρύπανση και μείωση των σπάνιων ειδών. Το αποτέλεσμα είναι τα σπάνια είδη να γίνονται όλο και πιο σπάνια γεγονός που προσελκύει ακόμη περισσότερους επισκέπτες! Παρατηρούμε εδώ ένα φαινόμενο το οποίο διαιωνίζεται λόγω κακής οργάνωσης και έλλειψης ενημέρωσης.

Στις ορεινές περιοχές :

Ο τουρισμός στις ορεινές περιοχές με την ανάπτυξη του χειμερινού τουρισμού έχει αρνητικές επιπτώσεις στη χλωρίδα και πανίδα αλλά και στο ορεινό τοπίο. Καταρχήν η αποψίλωση των δασών και η διάβρωση του εδάφους έχουν σαν αποτέλεσμα τη δημιουργία χιονοστιβάδων. Άλλη συνέπεια είναι η διάθεση των αποβλήτων στα ποτάμια με αποτέλεσμα τη ρύπανση των υδάτων καθώς και η μόλυνση του αέρα από τα καυσαέρια των αυτοκινήτων. Επίσης το τεχνητό χιόνι του οποίου η κατασκευή απαιτεί τεράστιες ποσότητες νερού έχει επιπτώσεις στο μικροκλίμα καθώς και στον κύκλο του νερού όταν λιώσει.

Στις παράκτιες περιοχές:

Οι επιπτώσεις του τουρισμού στις παράκτιες περιοχές είναι οι πιο έντονες αφού οι περιοχές αυτές αποτελούν τους δημοφιλέστερους τουριστικούς προορισμούς. Τα αποτελέσματα είναι πολλαπλά και ιδιαίτερα έντονα :

Τουριστική ανάπτυξη χωρίς αισθητική και τοπική αρχιτεκτονική με αποτέλεσμα την αισθητική υποβάθμιση.

Μόλυνση των υδάτων από τα υγρά απόβλητα και τα σκάφη.

Υπερκατανάλωση και εξάντληση των αποθεμάτων νερού.

Κυκλοφοριακή συμφόρηση στους παράκτιους οικισμούς.

Στις αγροτικές περιοχές:

Ο τουρισμός στις αγροτικές περιοχές με τη μορφή του αγροτουρισμού, ο οποίος αναπτύσσεται τα τελευταία χρόνια ιδιαίτερα στην κεντρική Ευρώπη έχει προς το παρόν θετικά αποτελέσματα όπως αύξηση του εισοδήματος των αγροτών και έτσι δεν προκαλεί αρνητικές επιπτώσεις στο περιβάλλον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. Ο ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

2.1 Η ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ ΜΟΡΦΩΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Ο όρος “εναλλακτικές μορφές τουρισμού” χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά το 1970 για να περιγράψει τις νέες μορφές εναλλακτικού τουρισμού οι οποίες αποτέλεσαν τον λεγόμενο ήπιο, μαλακό ή αλλιώς εναλλακτικό τουρισμό, ο οποίος δημιουργήθηκε εκείνη την εποχή σαν μια αντιπρόταση στο σκληρό μαζικό τουρισμό και σε όλες τις δυσμενείς περιβαλλοντικές και κοινωνικές του επιπτώσεις όπως ήταν ο απανθρωπισμός του βιομηχανοποιημένου και πακεταρισμένου τουρισμού.

Ωστόσο κάποιες μορφές εναλλακτικού τουρισμού έχουν τις ρίζες τους στην αρχαιότητα. Παρακάτω παρουσιάζω την εξέλιξη αυτών των εναλλακτικών μορφών τουρισμού από την αρχαιότητα μέχρι τη σύγχρονη εποχή μέσα από τέσσερις τουριστικές περιόδους.

α΄ τουριστική περίοδος

Η πρώτη τουριστική περίοδος αναφέρεται στους πολιτισμούς που αναπτύχθηκαν στην Αρχαία Αίγυπτο, στη Μεσοποταμία(Σουμέριοι, Βαβυλώνιοι, Ασσύριοι), στην Αρχαία Ελλάδα, στην Περσία και στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία (προ Χριστού περίοδος). Οι μορφές εναλλακτικού τουρισμού που συναντάμε σε αυτούς τους πολιτισμούς είναι ο τουρισμός αναψυχής, ο επαγγελματικός τουρισμός, ο πολιτιστικός, ο θρησκευτικός, ο αθλητικός και ο ιαματικός.

Συγκεκριμένα οι αρχαίοι Αιγύπτιοι και Ασσύριοι δημόσιοι υπάλληλοι πραγματοποιούσαν επαγγελματικά ταξίδια για κρατικές υποθέσεις. Επίσης οι αρχαίοι Αιγύπτιοι έκαναν ημερήσιες εκδρομές στις όχθες του Νείλου αναπτύσσοντας έτσι τον παραποτάμιο τουρισμό.

Στην αρχαία Ελλάδα αναπτύχθηκε με το θεσμό των Αμφικτιονικών ο συνεδριακός τουρισμός. Κατά τη διάρκεια των Αμφικτιονικών αρχαίοι πραγματοποιούσαν συγκεντρώσεις των αντιπροσώπων αρχικά των γειτονικών ελληνικών φυλών και αργότερα των γειτονικών πόλεων – κρατών με στόχο την επίλυση θρησκευτικών, πολιτικών, πολεμικών, φορολογικών, τοπικών, κ.α. προβλημάτων που αντιμετώπιζαν.

Την τελευταία χιλιετία π.Χ στην αρχαία Ελλάδα ιδιαίτερα δημοφιλής ήταν ο αθλητικός και θρησκευτικός τουρισμός.

Ως αθλητικό τουρισμό των Αρχαίων Ελλήνων χαρακτηρίζουμε τα ταξίδια που πραγματοποιούσαν για να μεταβούν στους τόπους των μεγάλων πανελλήνιων πανηγυρικών αγώνων που διοργάνωναν για να τιμήσουν τους θεούς τους. Παραδείγματα τέτοιων αγώνων είναι τα παρακάτω:

- Ολύμπια (Ολυμπιακοί Αγώνες): Πραγματοποιούνταν στην Ολυμπία προς τιμήν του Δία
- Πύθια: πραγματοποιούνταν στους Δελφούς προς τιμήν του Απόλλωνα
- Ισθμια: πραγματοποιούνταν στον Ισθμό της Κορίνθου προς τιμήν του Ποσειδώνα
- Νέμεα: στη Νεμέα προς τιμήν της Δήμητρας

Επίσης σημαντική θέση στην αρχαία Ελλάδα κατείχε και ο θρησκευτικός τουρισμός ο οποίος περιλάμβανε τα ταξίδια που πραγματοποιούσαν οι αρχαίοι Έλληνες για να παραστούν στις μεγάλες θρησκευτικές εορτές προς τιμήν των θεών τους. Τέτοιες γιορτές ήταν :

- Οι Διονυσιακές γιορτές προς τιμήν του Διόνυσου
- Τα Ελευσίνια μυστήρια προς τιμήν της Δήμητρας και της Περσεφόνης
- Τα Παναθήναια προς τιμήν της Αθηνάς

Μικρότερες γιορτές για άλλους ημίθεους και θνητούς Ήρωες

Αξιοσημείωτη είναι η σύνδεση μεταξύ αθλητικού και θρησκευτικού τουρισμού αυτή την εποχή, μιας και οι αθλητικοί αγώνες γίνονταν συνήθως προς τιμήν των θεών.

Όπως έχει ήδη αναφερθεί στο κεφάλαιο 1 , οι πρώτοι "ταξιδιώτες – τουρίστες και πρωτοπόροι του περιηγητικού τουρισμού ήταν ο Ηρόδοτος (480 – 421π.Χ.) και ο Πausanίας ο περιηγητής (2^{ος} αι. π.Χ.). Αυτοί εκτός από ιστορικοί και γεωγράφοι ήταν και οι πρώτοι συγγραφείς τουριστικών οδηγιών.

Μία άλλη μορφή εναλλακτικού τουρισμού που ήταν ιδιαίτερα διαδεδομένη στην αρχαία Ελλάδα είναι ο ιαματικός τουρισμός. Η ύπαρξη και η χρήση των ιαματικών πηγών για θεραπευτικούς σκοπούς αναφέρεται στα κείμενα των ιστορικών, των γεωγράφων και των φιλοσόφων της εποχής (π.χ. Αριστοτέλη, Στράβωνα, Πλούταρχου, Ηροδότου, Ιπποκράτη κ.α.). Την ίδια εποχή συναντάμε τα "Ασκληπεία" που είναι τα πρώτα Κέντρα Υγείας της εποχής τα οποία κτίζονται κοντά σε θερμομεταλλικές πηγές. Κατά τους ρωμαϊκούς χρόνους χτίζονται και οι πρώτες λουτροπόλεις.

Τέλος στα πλαίσια του πολιτιστικού τουρισμού και του τουρισμού αναψυχής θα πρέπει να αναφερθούν και τα ταξίδια των επτά θαυμάτων του τότε γνωστού κόσμου ένα από τα οποία ήταν η αρχαία Έφεσος, την οποία επισκέπτονταν 700.000 τουρίστες ανά έτος για διασκέδαση και άλλες πολιτιστικές δραστηριότητες.

β' τουριστική περίοδος

Αναφέρεται στη χρονική περίοδο από τη γέννηση του Ιησού μέχρι το πρώτο μισό του 19^{ου} αιώνα (1850). Χωρίζεται σε μικρότερες ιστορικές περιόδους :

-Η μετά Χριστό περίοδος της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας μέχρι την πτώση της (300μ.Χ)

-Η περίοδος της Βυζαντινής αυτοκρατορίας στην ανατολική Ευρώπη (300 – 1453μ.Χ.)

-Η περίοδος του Μεσαίωνα στη Δυτική Ευρώπη (300 – 1308)

- Η περίοδος της Αναγέννησης (1305 – 1618)

-Η περίοδος της Γαλλικής Επανάστασης και των Ναπολεόντειων πολέμων.

Η β΄ τουριστική περίοδος θεωρείται τουριστικά ανενεργή εξαιτίας κάποιων αντίξοων για την ανάπτυξη του τουρισμού συνθηκών οι οποίες επικράτησαν αυτή την εποχή. Τέτοιες συνθήκες ήταν οι συνεχείς πόλεμοι μεταξύ των χωρών της Ευρώπης, οι εθνικές ανακατατάξεις, οι κοινωνικές αναταραχές, η ανασφάλεια των ταξιδιών λόγω της έντονης ληστρικής και πειρατικής δράσης, το καθεστώς της Φεουδαρχίας, ο Θεοκρατισμός με τους σχολαστικούς κανόνες και τους δογματικούς τύπους της Δυτικής Εκκλησίας, η έλλειψη δρόμων, συγκοινωνιακών μέσων, τουριστικής υποδομής και διαθέσιμου εισοδήματος και τέλος η γενικότερη κατάσταση που επικρατούσε και έθετε ως βασική επιδίωξη των λαών την επιβίωση. Όλοι αυτοί οι παράγοντες δεν επέτρεψαν την ανάπτυξη νέων μορφών τουρισμού, ωστόσο κάποιες προϋπάρχουσες μορφές όπως ο θρησκευτικός, ο ιαματικός, ο αθλητικός, ο επαγγελματικός συνεχίστηκαν σε ήπιο βαθμό.

Οι αντίξοες όμως αυτές συνθήκες επέβαλλαν τη δημιουργία έργων και πρακτικών όπως οδικά δίκτυα, θαλάσσια ταξίδια, καταλύματα, καινούριους τόπους κ.α. πάνω στα οποία βασίστηκε η μελλοντική τουριστική υποδομή. Συγκεκριμένα:

Κατά τη μετά Χριστό περίοδο της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας έχουμε την ολοκλήρωση και λειτουργία του πρώτου οργανωμένου οδικού δικτύου, με θέσεις ανάπαυσης ανά 40 – 50 χιλιόμετρα, το οποίο αρχικά χρησιμοποιήθηκε από τους κρατικούς υπαλλήλους και τους στρατιωτικούς αλλά και αργότερα από τους απλούς πολίτες. Κατά μήκος του οδικού δικτύου κατασκευάστηκαν πανδοχεία με δυνατότητα διαμονής και διατροφής ανθρώπων και ζώων. Επίσης για πρώτη φορά αυτή την εποχή θεσπίζονται οι μέρες αργίας και ανάπαυσης. Οι μορφές τουρισμού που αναπτύχθηκαν αυτή τη χρονική περίοδο ήταν βασικά ο ιαματικός τουρισμός, ο αθλητικός και ο θρησκευτικός ενώ οι Ρωμαίοι πολίτες αρχίζουν να πραγματοποιούν ταξίδια σε πόλεις της Ελλάδας και της Ανατολής αναπτύσσοντας πολιτιστικές δραστηριότητες.

Κατά τη Βυζαντινή περίοδο στην Ανατολική Ευρώπη δεν υπάρχει αυτοτελής τουριστική δραστηριότητα πέρα από τις μετακινήσεις των κληρικών στην αρχή της περιόδου για διάδοση της νέας χριστιανικής θρησκείας. Την εποχή αυτή τα Μοναστήρια και οι ξενώνες των εκκλησιών προσέφεραν διατροφή και διαμονή σε κληρικούς, κρατικούς υπαλλήλους αλλά και

απλούς ταξιδιώτες. Η εύρεση του τίμιου σταυρού και ο ευπρεπισμός του λόφου της σταύρωσης προκάλεσε αύξηση των μετακινήσεων των πιστών στους Αγίους Τόπους.

Στη δυτική Ευρώπη κατά το Μεσαίωνα (300 – 1308) και την Αναγέννηση (1308 – 1618) δεν υπάρχει σοβαρή τουριστική δραστηριότητα. Τα μόνα ταξίδια που ήταν τα ταξίδια γίνονταν ήταν τα ταξίδια των προσκυνητών προς τους Αγίους Τόπους, τα ταξίδια των εμπόρων και τα ταξίδια των εξερευνητών. Τα ταξίδια αυτά ήταν δύσκολα, ακριβά και επικίνδυνα. Τα επιχειρούσαν οι πλούσιοι, οι τυχοδιώκτες, και οι τολμηροί δηλαδή έμποροι, σταυροφόροι, προσκυνητές, διπλωμάτες, κατάσκοποι, ιεραπόστολοι, αρχαιολόγοι, γεωγράφοι και θησαυροθήρες.

Η επόμενη χρονική περίοδος από το 1618 ως το 1850 δεν βελτιώνει την τουριστική κίνηση. Κι αυτό γιατί η γαλλική επανάσταση και οι Ναπολεόντειοι πόλεμοι προκάλεσαν πολιτικές, εθνικές, κοινωνικές και οικονομικές ανακατατάξεις, συνθήκες αντίξοες για την τουριστική ανάπτυξη. Ωστόσο δειλά – δειλά αρχίζει η προσπάθεια βελτίωσης του τουρισμού: εμφανίζονται τα πρώτα οργανωμένα ξενοδοχεία, η χρήση του ατμοκίνητου σιδηρόδρομου γενικεύεται, δημιουργούνται οδικά δίκτυα που συνδέουν τις πόλεις μεταξύ τους, εμφανίζονται τα πρώτα εστιατόρια, εκδίδονται πολλοί τουριστικοί οδηγοί και εκδηλώνεται μαζικά η επιθυμία των ανθρώπων να ταξιδέψουν. Προς το τέλος αυτής της εποχής γίνονται προσπάθειες οργάνωσης των ταξιδιών και κάνουν την εμφάνισή τους οι πρώτες μορφές οργανωμένου τουρισμού και τουριστικών πακέτων.

γ' τουριστική περίοδος

Την περίοδο αυτή (1850 – 1950), η ανάπτυξη κάποιων θεσμών, εγκαταστάσεων και μεταφορικών μέσων καθώς και κάποια πολιτικά - κοινωνικά γεγονότα που συνέβησαν, συνέβαλαν στην εξέλιξη του τουριστικού φαινομένου. Παρακάτω αναφέρονται τα σημαντικότερα από αυτά.

- 1) Η καθιέρωση του "Grand Tour". Δηλαδή του ταξιδιού που έκαναν οι γόνοι των αριστοκρατικών οικογενειών της Γαλλίας, της Μ. Βρετανίας και των Η.Π.Α. για να συμπληρώσουν την ακαδημαϊκή τους μόρφωση και την κοινωνική τους συγκρότηση, επισκεπτόμενοι τις ιστορικές πόλεις της Ευρώπης, οι οποίες ήταν τα κέντρα των γραμμάτων και εμπορίου της εποχής, όπως το Παρίσι, η Ρώμη, η Φλωρεντία, κ.τ.λ. Αυτά τα ταξίδια ανήκουν σε μια μορφή περιηγητικού τουρισμού και έχουν χαρακτηριστικά του πολιτιστικού και μορφωτικού τουρισμού.

Αργότερα πολλά Ευρωπαϊκά Πανεπιστήμια οργάνωσαν παρόμοια ταξίδια στα πλαίσια αποστολών σε αρχαιολογικούς χώρους για ανασκαφές ή σε άλλα μέρη για μελέτη ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος.

- 2) Η αλματώδης ανάπτυξη των μεταφορικών μέσων και των οδικών δικτύων καθιστούν τα εμπορικά και τουριστικά ταξίδια ασφαλέστερα, γρηγορότερα, πιο οικονομικά και πιο προσιτά στο ευρύ κοινό. Ο σιδηρόδρομος χρησιμοποιείται ευρέως, το αυτοκίνητο εισέρχεται στην αγορά των μετακινήσεων και στο τέλος της περιόδου εμφανίζεται το αεροπλάνο.
- 3) Παρουσιάζεται ανάπτυξη των ξενοδοχειακών καταλυμάτων από πολλές απόψεις : μεγέθους, χωρητικότητας, βοηθητικών εγκαταστάσεων, εξοπλισμού, εξυπηρέτησης.
- 4) Καθιερώνεται ο θεσμός των πληρωμένων διακοπών, πρώτα στη Γαλλία (1936) και έπειτα στις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες. Έτσι ο μέσος εργαζόμενος πολίτης ταξιδεύει ευκολότερα.
- 5) Εμφανίζονται οι πρώτοι οργανωτές ταξιδιών (tour operators και ταξιδιωτικά γραφεία) με πρωτοπόρο τον Thomas Cook ο οποίος εμπορευματοποίησε τα τουριστικά πακέτα. Έτσι εδραιώνεται ο οργανωμένος τουρισμός και προαναγγέλλεται ο μαζικός.
- 6) Ιδρύονται νέα παράκτια και ορεινά θέρετρα, αναπτύσσονται οι υπάρχουσες λουτροπόλεις και ορισμένες περιοχές (όπως η Κιανή Ακτή, η Ιταλία, η Ισπανία κ.α.) καθιερώνονται ως τουριστικοί προορισμοί της νέας μόδας. Επίσης έχουμε την διαφοροποίηση του παράκτιου, του ορεινού και του φυσιολατρικού τουρισμού από τον Γενικό Περιηγητικό Τουρισμό.
- 7) Γενικεύεται ο θεσμός των εκθέσεων σε πολλές ευρωπαϊκές πόλεις και εμφανίζεται ο θεσμός των Διεθνών Εκθέσεων, οι οποίες προσελκύουν μεγάλο αριθμό επισκεπτών. Έτσι κάνει την εμφάνισή της μια νέα μορφή εναλλακτικού τουρισμού, ο Εκθεσιακός.
- 8) Αυτή την εποχή παρατηρείται η δυναμική είσοδος των Η.Π.Α. στην τουριστική αγορά. Πραγματοποιούνται θαλάσσια ταξίδια με καινούρια ταχυκίνητα πλοία μεταξύ Ευρώπης και Η.Π.Α. Έτσι κάνει την εμφάνισή του ο διηπειρωτικός τουρισμός ο οποίος στη σύγχρονη εποχή βασίζεται μόνοι στα αεροπλάνα.
- 9) Μετά τη συνειδητοποίηση της οικονομικής και κοινωνικής διάστασης του τουριστικού φαινομένου, τα κράτη ιδρύουν Δημόσιους τουριστικούς φορείς, οι τουριστικοί επιχειρηματίες προσανατολίζονται σε νέα τουριστικά προϊόντα ενώ οι πολίτες διεκδικούν δυναμικά το κοινωνικό αγαθό του τουρισμού.

δ΄ τουριστική περίοδος

Η δ' τουριστική περίοδος εκτείνεται από το τέλος του β' παγκοσμίου πολέμου έως το 1980 και χαρακτηρίζεται από το λεγόμενο τουριστικό boom δηλαδή τη γρήγορη ανάπτυξη και έκρηξη του τουριστικού φαινομένου. Εκφράστηκε με αριθμούς και έχει αιτίες πολιτικές, κοινωνικές, οικονομικές, τεχνολογικές, πολιτιστικές και ψυχολογικές. Πιο συγκεκριμένα από το 1950 ως το 1980 τα τουριστικά μεγέθη δεκαπλασιάστηκαν ή και εικοσιπλασιάστηκαν ενώ κυριότερες αιτίες αυτής της ραγδαίας τουριστικής ανάπτυξης αυτή την εποχή ήταν:

- 1) Η ανάπτυξη των συγκοινωνιών και των μεταφορικών μέσων και κυρίως των αεριωθούμενων αεροσκαφών, τα οποία ελαχιστοποίησαν την χρονοαπόσταση ανάμεσα στον τόπο προέλευσης και προορισμού των τουριστών.
- 2) Η αύξηση των ημερών των πληρωμένων διακοπών καθώς και η υποχρεωτική χορήγησή τους. Σήμερα στις περισσότερες αναπτυγμένες χώρες οι νόμιμες διακοπές των εργαζομένων ανέρχονται στις πέντε εβδομάδες το χρόνο. Σ αυτές προσθέτονται 8 – 14 επίσημες αργίες και 52 Σαββατοκύριακα.
- 3) Η γενικότερη αύξηση των εισοδημάτων σε συνδυασμό με τη μείωση της τιμής των τουριστικών πακέτων.
- 4) Η άνοδος του επιπέδου εκπαίδευσης με προσανατολισμό προς την πανεπιστημιακή. Πολλές μελέτες έχουν δείξει ότι η τουριστική δραστηριότητα αυξάνεται ανάλογα με την εκπαίδευση.
- 5) Η διεύρυνση του ορίου ηλικίας των τουριστών. Αυτή την εποχή στην τουριστική αγορά εισέρχονται συνταξιούχοι, άτομα με χαμηλά εισοδήματα και άτομα με ειδικές ανάγκες.
- 6) Η αναγνώριση του τουρισμού ως κοινωνικού αγαθού. Η πολιτεία κάνει προσπάθεια για να προωθήσει την τουριστική ανάπτυξη και τα τουριστικά προϊόντα.
- 7) Η ευρεία εμπορευματοποίηση του τουρισμού από τους τουριστικούς επιχειρηματίες με σκοπό το κέρδος.
- 8) Η αύξηση των ψυχολογικών, κοινωνικών και οικογενειακών προβλημάτων των ανθρώπων οι οποίοι αναζητούν διέξοδο στον τουρισμό.

Το αποτέλεσμα της ραγδαίας αυτής τουριστικής ανάπτυξης μέσα σε σχετικά μικρό χρονικό διάστημα είχε ως αποτέλεσμα την παραανάπτυξη του τουρισμού δηλαδή την ανάπτυξή του με άναρχο τρόπο. Έτσι ο τουρισμός άρχισε να χάνει την ανθρωπιά και την ομορφιά του καθώς και πολλά από τα στοιχεία της ελευθερίας του και να μετατρέπεται σιγά – σιγά σε μία σκληρή απρόσωπη και υλιστική βιομηχανία με μοναδικό στόχο το κέρδος.

Γέννημα της ανεγξέλεκτης τουριστικής ανάπτυξης ήταν ο μαζικός τουρισμός, τον οποίο χαρακτήρισε η υπερβολική συγκέντρωση τουριστών σε ένα συγκεκριμένο τόπο για μία συγκεκριμένη τουριστική περίοδο, δηλαδή η χρονική και τοπική υπερφόρτωση, η οποία

συνεπάγεται κάποια αρνητικά όπως την καταστροφή του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος, την μείωση της ποιότητας των τουριστικών υπηρεσιών και την γενικότερη επιβάρυνση των ντόπιων.

Όσον αφορά τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού ακολουθούν την εποχή αυτή τη γενική πορεία του μαζικού τουρισμού. Συγκεκριμένα ο παράκτιος τουρισμός αναπτύσσεται στις θερμές και νησιώτικες χώρες ενώ στα χειμερινά θέρετρα αναπτύσσεται ο χιονοδρομικός τουρισμός. Ο θρησκευτικός τουρισμός εκδηλώνεται με μεγάλες θρησκευτικές εκδηλώσεις και τείνει να ταυτιστεί με τον μαζικό τουρισμό. Διάφορες άλλες μορφές τουρισμού μεγεθύνθηκαν αυτή την περίοδο κάποιες διατήρησαν το μέγεθος τους και άλλες διαφοροποιήθηκαν. Επίσης νέες μορφές τουρισμού εμφανίστηκαν όπως λόγω χάρη ο αγροτουρισμός που έκανε την εμφάνισή του στις Η.Π.Α. το 1960. Ο ιαματικός τουρισμός, ο οποίος συμπεριλαμβάνεται στον τουρισμό υγείας διαμορφώνει αυτή την περίοδο τη σημερινή του μορφή. Επίσης το 1960 διαμορφώνεται στις Η.Π.Α. τουρισμός κινήτρων. Την ίδια περίοδο εμφανίζεται ο τουρισμός διεθνούς jet set μετά την καθιέρωση των αεριωθούμενων αεροσκαφών. Ο τουρισμός ορεινών σπορ αναπτύσσεται μετά την βελτίωση των μηχανικών του μέσων ενώ ο θαλάσσιος γίνεται αυτή την εποχή προσιτός στο μέσο τουρίστα λόγω της μείωσης της τιμής του. Ο περιπατητικός τουρισμός μετά το 1970 αναπτύσσεται και επισημοποιείται από την Ε.Ε. μετά τη χάραξη και σήμανση των 8 ευρωπαϊκών μονοπατιών (E1 – E 8) εκ των οποίων τα E4 κ E6 καταλήγουν στην Ελλάδα. Ακόμη στην ίδια χρονική περίοδο αναπτύσσεται και ο τουρισμός παραχείμασης δηλαδή τα ταξίδια σε θερμές περιοχές κυρίως ηλικιωμένων και συνταξιούχων. Τέλος το 1970 παρουσιάζεται και ο κοινωνικός τουρισμός.

2.2 ΜΑΖΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ: ΕΝΑ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΕΠΟΧΗΣ

Ο μαζικός τουρισμός είναι ο τουρισμός των μεγάλων αριθμών και αποτελεί την κυρίαρχη έκφραση της τουριστικής δραστηριότητας του αστικού πληθυσμού των ανεπτυγμένων χωρών μετά τον β' παγκόσμιο πόλεμο. Πρόκειται για το φαινόμενο που εκφράζει την ανάγκη του ανθρώπου για ψυχαγωγεία, ανάπαυση, φυγή από την καθημερινότητα και συνδέεται με νέες αξίες που έχουν γίνει αποδεκτές από τις σύγχρονες κοινωνίες (Ρίγγας Χρήστος, Σημειώσεις)

Οι παράγοντες που ευνόησαν μεταπολεμικά την ανάπτυξη του μαζικού τουρισμού ήταν η αύξηση των εισοδημάτων και του ελεύθερου χρόνου των πολιτών, το "Κράτος Πρόνοιας" το οποίο κατάφερε να βελτιώσει το οικονομικό επίπεδο των εργαζομένων με

μέτρα όπως τις ετήσιες αμοιβάμενες άδειες και την σύνταξη και τέλος η ραγδαία εξέλιξη των μεταφορικών μέσων, κυρίως του αυτοκινήτου και του αεροπλάνου αλλά και του οργανωμένου τουρισμού, ο οποίος καθιέρωσε φθηνές τιμές και μαζικοποίησε τον τουρισμό.

Όμως τα τελευταία χρόνια ο μαζικός τουρισμός αντιμετωπίζει σφοδρή κριτική μετά την εμφάνιση των πρώτων προβλημάτων που προκάλεσε η ανάπτυξή του. Έτσι ο μαζικός τουρισμός χαρακτηρίζεται από πολλούς ως το τερατούργημα της τουριστικής βιομηχανίας το οποίο δεν έχει αντισταθμιστικά οφέλη για τον τουριστικό προορισμό, τον ντόπιο πληθυσμό και το φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον.

Η αρνητική υπόσταση του μαζικού τουρισμού εντοπίζεται όχι στην αύξηση του αριθμού των τουριστών αλλά στην ανισοκατανομή τους στο χρόνο και στον τόπο. Δηλαδή στην εκδήλωση της τουριστικής δραστηριότητας κατά τη διάρκεια της θερινής μόνο περιόδου και μόνο στους τουριστικούς προορισμούς.

Ο δυσαρμονικός αυτός τρόπος εκδήλωσης του τουριστικού φαινομένου δημιουργεί προβλήματα και ακραία φαινόμενα στην κοινωνία, το περιβάλλον και τον πολιτισμό των χωρών υποδοχής. Κάποια από αυτά αναλύονται παρακάτω.

Οι τουριστικοί προορισμοί του μαζικού τουρισμού υπεραναπτύσσονται και οι τουριστικοί επιχειρηματίες υπερεκμεταλλεύονται τους τουριστικούς προορισμούς με αποτέλεσμα να αποστερούνται τους φυσικούς τους πόρους συχνά οριστικά και μη αναστρέψιμα. Όταν αυτό συμβεί οι τουριστικοί επιχειρηματίες εγκαταλείπουν τον τουριστικό προορισμό και αναζητούν νέο, ο οποίος είναι σε θέση να παράγει νέα τουριστικά προϊόντα.

Ένα ακόμη από τα αρνητικά αποτελέσματα αυτού του είδους της τουριστικής ανάπτυξης είναι ότι ο τουριστικός προορισμός υπερφορτώνεται από τουριστικές εγκαταστάσεις, οι οποίες δεν ανήκουν στον ντόπιο πληθυσμό αλλά σε μητροπολιτικά κέντρα των οποίων η διεύθυνση έχει μοναδικό στόχο το κέρδος για τη μεγιστοποίηση του οποίου εφαρμόζει νόμους και κανόνες της αγοράς και του marketing. Έτσι εντείνεται το πρόβλημα της μαζικοποίησης ενώ από τα κέρδη μόνο ελάχιστο ποσοστό χρησιμοποιείται προς όφελος της τοπικής ανάπτυξης και του ντόπιου πληθυσμού.

Ακόμη οι ξένοι επιχειρηματίες δεν προτιμούν τα τοπικά προϊόντα αλλά εισάγουν συνήθως ξένα, προερχόμενα από τις δικές τους αγορές. Αυτό έχει αρνητικό αποτέλεσμα στην ντόπια αγορά.

Στη χώρα μας το ποσοστό των εργαζομένων οι οποίοι απασχολούνται σε τουριστικά επαγγέλματα είναι πολύ υψηλό. Ωστόσο οι συνθήκες εργασίας τους είναι υποβαθμισμένες. Αυτό που συμβαίνει στην αγορά εργασίας είναι ότι οι ντόπιοι κάτοικοι εργοδοτούνται μερικά και εποχικά, δηλαδή όσο και όπως το απαιτούν οι ανάγκες των επιχειρηματιών. Από τη μια

αυξάνεται η απασχόληση και το εισόδημα τους αλλά μακροπρόθεσμα υπηρετούν ξένα συμφέροντα. Επίσης εξαιτίας της εποχικότητας της τουριστικής απασχόλησης ένα μικρό ποσοστό αποφοίτων των τουριστικών σχολών καταλήγει στον τουριστικό τομέα. Αυτό συνεπάγεται υψηλότερο ποσοστό ανειδίκευτων εργαζομένων στις τουριστικές επιχειρήσεις και σε πολλές περιπτώσεις χαμηλότερη ποιότητα εργασίας.

Στο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον ο μαζικός τουρισμός έχει ισοπεδωτικές συνέπειες. Οι φυσικοί και οι πολιτιστικοί πόροι των τουριστικών προορισμών εμπορευματοποιούνται και υπερεκμεταλλεύονται χωρίς να λαμβάνονται μέτρα για την προστασία και την αειφορία τους. Η τουριστική δραστηριότητα συχνά προκαλλεί μολύνσεις και καταστροφές διαφόρων ειδών(πυρκαγιές με σκόπο την οικοδομική ενέγερση, μολυνσεις υδάτων κλπ). Εκτιμάται ότι τα βραχυχρόνια οικονομικά οφέλη τελικά δεν αντισταθμίζουν το υψηλό περιβαλλοντικό και κοινωνικό κόστος.

Είναι γεγονός ότι στην Ελλάδα από την δεκαετία του '70 που άρχισε να αναπτύσσεται ραγδαία ο μαζικός τουρισμός, μέχρι σήμερα, πραγματοποιήθηκε ανεξέλεγκτη οικιστική επέκταση των αστικών κέντρων και γενικότερα αυθαίρετη δόμηση στις τουριστικές περιοχές, με αποτέλεσμα τη δημιουργία αρκετών παράνομων ενοικιαζόμενων δωματίων και μη βιώσιμων ξενοδοχειακών μονάδων.όλη αυτή η παράνομη τουριστική ανέγερση υπέσκαψε την οικονομία του τουρισμού στη χώρα μας επίσης υποβάθμισε την αισθητική του τοπίου καθώς και την γενικότερη ποιότητα ζωής στις τουριστικές περιοχές.

Σαν γενικότερο συμπέρασμα θα μπορούσαμε να πούμε ότι η ανάπτυξη ενός τόπου στα πλαίσια του μαζικού τουρισμού περιορίζεται στις ανάγκες εξυπηρέτησης των τουριστών. Αυτή είναι μια γενικότερη φιλοσοφία η οποία χαρακτηρίζει τον μαζικό τουρισμό που όμως είναι μονόπλευρη και συχνά δρα κατασταλτικά σε άλλους τομείς της ανάπτυξης ενός τόπου.

Ωστόσο δεν μπορούν να παραληφθούν τα θετικά αποτελέσματα του μαζικού τουρισμού που εντοπίζονται βασικά στην οικονομία και την κοινωνία. Το μοντέλο του μαζικού τουρισμού είναι δοκιμασμένο και βελτιωμένο διότι εφαρμόζεται παγκόσμια για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα(τις τελευταίες δεκαετίες).αυτό σημαίνει ότι ο τουρίστας μπορεί να είναι σίγουρος για την ικανοποίηση συγκεκριμένων αναγκών που ο μαζικός τουρισμός εγγυάται ότι μπορεί να καλύψει. Τα τουριστικά πακέτα του μαζικού τουρισμού προσφέρουν άνετα ταξίδια που δεν απαιτούν πολύπλευρη προσωπική προετοιμασία. Οι δαπάνες τους είναι μικρές ενώ οι ανέσεις που μπορούν να προσφέρουν είναι πολλές. Δηλαδή ο μαζικός τουρισμός αποτελεί την δοκιμασμένη "συνταγή της επιτυχίας" του σύγχρονου τουρισμού και γι αυτόν τον λόγο βρίσκεται και στην κορυφή των προτιμήσεων των καταναλωτών – τουριστών.

Ο μαζικός τουρισμός είναι κατά κύριο λόγο προϊόν πολυεθνικών εταιριών, οι οποίες γνωρίζουν ότι ο τουρισμός που προωθούν έχει αρνητικές επιπτώσεις στο περιβάλλον. Και επειδή η κατάσταση έχει αρχίσει πλέον και γίνεται ανεξέλεγκτη και μη αναστρέψιμη αλλά και για λόγους marketing οι εταιρίες αυτές προσπαθούν να δείξουν ότι ενδιαφέρονται για τα προβλήματα αυτά αναλαμβάνοντας ενεργό δράση. Δημιουργούν μονάδες παραγωγής οικολογικών προϊόντων για τη διατροφή των πελατών τους, αναλαμβάνουν έργα καθαριότητας της περιοχής τους, αναλαμβάνουν την φροντίδα εθνικών δρυμών ή οικολογικών πάρκων, γίνονται προστάτες περιοχών διαχείρισης πουλιών ή ζώων, δεσμεύονται για την φύλαξη ή την συνέχιση αρχαιολογικών ανασκαφών και γενικότερα προσπαθούν να επιδουκνείουν μια ευαισθησία γύρω από τα περιβαλλοντικά ζητήματα.

Παρά τις κάποιες θετικές επιπτώσεις του μαζικού τουρισμού οι ολέθριες και συχνά μη αναστρέψιμες καταστροφές που προκαλεί στο περιβάλλον, το γεγονός ότι συχνά βλάπτει την οικονομία και ισοπεδώνει την ιδιαιτερότητα των ντόπιων πληθυσμών ενώ δεν σέβεται τις ανάγκες τους δημιουργεί ανάγκη για ανατροπή αυτής της κατάστασης.

Αυτές οι αρνητικές συνέπειες του μαζικού τουρισμού καθώς και όλες οι άλλες που προαναφέρθηκαν είναι γνωστές στην Πολιτεία, η οποία δέχεται αυτήν την κατάσταση και την διαιωνίζει εξαιτίας των εθνικών συμφερόντων αλλά και μιας κοντόφθαλμης πολιτικής με μοναδικό σκοπό το άμεσο κέρδος. Τα αρνητικά αυτά πρέπει επιτέλους να αντιμετωπιστούν ενώ τα θετικά του να γίνουν η βάση πάνω στην οποία θα λειτουργήσει ένα νέο βελτιωμένο μοντέλο τουριστικής ανάπτυξης. Η λύση που προωθείται και δοκιμάζεται τα τελευταία χρόνια με επιτυχία είναι ο εναλλακτικός τουρισμός, ο οποίος προτείνεται και αναλύεται παρακάτω.

2.3 Η ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΗ ΠΡΟΤΑΣΗ : Ο ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Τα αρνητικά αποτελέσματα που επέφερε η ανεξέλεγκτη τουριστική ανάπτυξη και ο μαζικός τουρισμός στο περιβάλλον αλλά και στην κοινωνία είχαν αρχίσει να γίνονται ορατά από τη δεκαετία του '70 σε ένα ολόκληρο κίνημα ανθρώπων αποτελούμενο από μελετητές και ερευνητές του τουρισμού, καθηγητές, συγγραφείς, οικολόγους, οπαδούς του πράσινου κινήματος, διάφορες περιβαλλοντικές οργανώσεις, γιατρούς, κοινωνιολόγους, θεωρητικούς που έβλεπαν την αλλοίωση της τουριστικής ιδέας και γενικότερα ανθρώπους, οι οποίοι απέρριπταν τον "κονσερβοποιημένο" τουρισμό. Όλες αυτές οι ομάδες των ανθρώπων προσπάθησαν με διάφορες κινητοποιήσεις να πάρουν προστατευτικά μέτρα. Πρότειναν να

επαναπροσδιοριστεί ο τρόπος εκδήλωσης και άσκησης της τουριστικής δραστηριότητας και πιο συγκεκριμένα να ληφθούν άμεσα μέτρα αντιμετώπισης του “ απάνθρωπου δημιουργήματος” του μαζικού τουρισμού, χωρίς να επιδιώκουν τη μείωση του ρυθμού της τουριστικής ανάπτυξης και χωρίς να αμφισβητούν τις θετικές επιδράσεις του τουρισμού.

Έτσι άρχισε να διαμορφώνεται η φιλοσοφία του εναλλακτικού τουρισμού, η οποία έχει ως βασικές αρχές τη διαφύλαξη του περιβάλλοντος και των πόρων του τουριστικού προορισμού, την ικανοποίηση των αναγκών του ντόπιου πληθυσμού καθώς και την προτεραιότητα των χωρών στις οποίες βρίσκονται οι τουριστικοί προορισμοί να διαμορφώνουν οι ίδιες την τουριστική τους ανάπτυξη, βασιζόμενες στις δικές τους τουριστικές πολιτικές και να μην ποδηγετούνται από τους μεγάλους τουριστικούς επιχειρηματίες (tour operators), οι οποίοι εξυπηρετούν πολυεθνικά ή ίδια οφέλη.

Μια έννοια που συνδέεται άμεσα με τον εναλλακτικό τουρισμό είναι ο ήπιος ή φιλικός τουρισμός. Όταν μιλάμε για ήπιο ή εναλλακτικό τουρισμό αναφερόμαστε στον αειφορικό τουρισμό, δηλαδή στον τουρισμό που διέπεται από την αρχή της αειφορικής ανάπτυξης, η οποία αντιμετωπίζει τις ανάγκες ενός τόπου χωρίς όμως να θέτει σε κίνδυνο το δικαίωμα των μελλοντικών γενεών να αντιμετωπίσουν τις δικές τους. Δηλαδή ο αειφορικός τουρισμός σέβεται και δεν καταστρέφει το φυσικό – πολιτικό – κοινωνικό – πολιτιστικό περιβάλλον και δεν χρησιμοποιεί τους πόρους του καταχρηστικά όπως κάνει ο μαζικός τουρισμός. Στην ουσία ο αειφορικός τουρισμός δεν είναι μια ξεχωριστή εναλλακτική μορφή τουρισμού αλλά μια πολιτική και γενικότερη φιλοσοφία της τουριστικής ανάπτυξης, η οποία μπορεί να εφαρμοστεί σε όλες σχεδόν της μορφές τουρισμού.

Τα βασικά χαρακτηριστικά του εναλλακτικού τουρισμού είναι καταρχήν το πλεονέκτημα που έχει να εφαρμόζεται σε οποιαδήποτε τουριστική δραστηριότητα με στόχο να υποστηρίξει διαχρονικά την βιωσιμότητα της τουριστικής δραστηριότητας. Επίσης το ότι αποτρέπει την τουριστική υπερσυγκέντρωση σε μια περιοχή, ενώ συμβάλλει στην προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς και της κουλτούρας της. Ακόμα στοχεύει στα μακροπρόθεσμα και όχι στα βραχυπρόθεσμα οφέλη. Συμβάλλει στην προστασία του περιβάλλοντος και τέλος συμπληρώνει τις ήδη υπάρχουσες τουριστικές δραστηριότητες.

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω ο αειφορικός τουρισμός έχει άμεση σχέση με τον εναλλακτικό. Στην ουσία οι περισσότερες μορφές εναλλακτικού τουρισμού διέπονται από την αειφορική ανάπτυξη ως νέες μορφές τουρισμού οι οποίες προσπαθούν να δώσουν λύση στα προβλήματα του μαζικού τουρισμού. Υπό αυτή την έννοια ο εναλλακτικός τουρισμός περιλαμβάνει τον ήπιο/φιλικό τουρισμό ή αλλιώς διέπεται από την φιλοσοφία του.

Επειδή ο εναλλακτικός τουρισμός περιλαμβάνει αρκετές μορφές τουρισμού είναι δύσκολο να δώσουμε ένα συγκεκριμένο ορισμό για το τι ακριβώς είναι, ωστόσο υπάρχουν κοινά στοιχεία στις εναλλακτικές μορφές τουρισμού τα οποία τον χαρακτηρίζουν. Καταρχήν οι μορφές τουρισμού που θεωρούνται εναλλακτικές είναι φιλικές προς το περιβάλλον και δεν το καταστρέφουν. Επίσης ο εναλλακτικός τουρισμός έχει μικρή κλίμακά ανάπτυξης, δηλαδή αναπτύσσεται από τον τοπικό πληθυσμό και τους τοπικούς φορείς με στόχο να γίνει καλύτερα αποδεκτός στον ντόπιο πληθυσμό από ότι ο μαζικός. Το τρίτο χαρακτηριστικό αναφέρεται στη διοχέτευση των οικονομικών οφελών που εκρέουν από τις τουριστικές δραστηριότητες στον τοπικό πληθυσμό, δηλαδή στον τόπο στον οποίο διεξάγονται οι τουριστικές δραστηριότητες και όχι στις μητροπόλεις ή σε άλλες χώρες όπως συμβαίνει στον μαζικό τουρισμό. Ένα τελευταίο στοιχείο που χαρακτηρίζει τον μαζικό τουρισμό είναι η εκπαίδευσή και η επιμόρφωση με την οποία ο εναλλακτικός τουρισμός προσπαθεί να ξυπνήσει τις συνειδήσεις και να ενθαρρύνει το σεβασμό για το περιβάλλον και τον πολιτισμό.

Πιο χαρακτηριστικά, για την ανάπτυξη του εναλλακτικού τουρισμού στην Ελλάδα γίνεται παρακάτω μια σύντομη αναφορά.

Στα πρώτα βήματά του ο ελληνικός τουρισμός αναπτύσσεται ως παραθεριστικός, περιηγητικός και πολιτιστικός. Τα πρώτα έργα τουριστικής υποδομής, γίνονται με σκοπό να αναπτυχθούν αυτοί οι τομείς. Έτσι η τουριστική δραστηριότητα εκδηλώνεται κοντά σε αξιόλογες ακτές, σε μνημεία του πολιτισμού μας, σε τουριστικά περίπτερα, με αναστηλώσεις μνημείων και δημιουργία αρχαιολογικών χώρων, με πολιτιστικές εκδηλώσεις, φεστιβάλ, κλπ.

Κατά τη δεκαετία του '50 και '60 πραγματοποιούνται έργα τουριστικής ανάπτυξης (καταφύγια) και αναπτύσσεται ο θαλάσσιος τουρισμός. Επίσης αυτήν την εποχή ιδρύεται η Διεθνής Έκθεση Θεσσαλονίκης με την οποία καθιερώνεται στην Θεσσαλονίκη ο εκθεσιακός τουρισμός. Ακόμη μέσα στην δεκαετία του '60 ιδρύεται το καζίνο της Πάρνηθας αλλά και τα καζίνο στην Ρόδο και την Κέρκυρα, τα οποία έδωσαν στην Αθήνα και αυτά τα νησιά τον κοσμοπολίτικο χαρακτήρα που διατηρούν μέχρι σήμερα.

Στις αρχές της δεκαετίας του '70 δημιουργούνται μαρίνες, υδροθεραπευτήρια και γήπεδα γκολφ. Μετά το 1975 δημιουργούνται χιονοδρομικά κέντρα στον Παρνασσό και στην Β. Ελλάδα. Επίσης από τον Ε.Ο.Τ. προωθούνται προγράμματα μετατροπής παραδοσιακών σπιτιών σε ξενώνες ενώ από το Υπουργείο Γεωργίας Προγράμματα Αγροτουρισμού.

Κατά τη δεκαετία του '80 εμφανίζεται ο κοινωνικός τουρισμός ενώ συνεχίζεται η ανάπτυξη του αγροτουρισμού, ο οποίος χρηματοδοτείται από την Ε.Ο.Κ. Επίσης αναπτύσσεται ο θαλάσσιος, χειμερινός και θεραπευτικός τουρισμός με τη δημιουργία μαρίνων, υδροθεραπευτηρίων και χιονοδρομικών κέντρων.

Το 1990 προωθείται ο θαλάσσιος τουρισμός. επίσης στηρίζεται η ιδιωτική πρωτοβουλία ενώ συνεχίζεται η ανάπτυξη του κοινωνικού και αγροτικού τουρισμού.

Φτάνοντας στην σύγχρονη εποχή όλοι οι προβληματισμοί για τον μαζικό τουρισμό, οι οποίοι αναφέρθηκαν στην αρχή του κεφαλαίου, δημιούργησαν μια τάση περιορισμού του μαζικού τουρισμού και διάδοσης του εναλλακτικού. Έτσι σήμερα γίνονται προσπάθειες να αναπτυχθούν αντιποχικές μορφές τουρισμού καθώς και μορφές που μπορούν να αναπτυχθούν μακριά από τα υπάρχοντα και ήδη υπεραναπτυγμένα τουριστικά θέρετρα. Η προσπάθεια αυτή καταβάλλεται από διάφορες ομάδες, που προαναφέρθηκαν, οι οποίες συνεχίζουν τη δράση τους από τη δεκαετία του 70, από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού, την Ευρωπαϊκή Ένωση, τους Εθνικούς τουριστικούς φορείς και άλλους ιδιωτικούς.

2.4 ΟΙ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ

Οι πιο διαδεδομένες μορφές εναλλακτικού τουρισμού όπως αναφέρονται και αναλύονται στο βιβλίο << Εισαγωγή στον Τουρισμό >> του Νίκου Γ. Ηγουμενάκη είναι οι εξής:

- 1) ΓΕΝΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ
- 2) ΜΟΡΦΩΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ
- 3) ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΕΚΘΕΣΕΩΝ
- 4) ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΥΓΕΙΑΣ
- 5) ΑΘΛΗΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ
- 6) ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΠΟΛΗΣ
- 7) ΣΥΝΕΔΡΙΑΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ
- 8) ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑΣ
- 9) ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ
- 10) ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΤΡΙΤΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ
- 11) ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΧΕΙΜΕΡΙΝΩΝ ΣΠΟΡ
- 12) ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΠΑΡΑΧΕΙΜΑΣΗΣ
- 13) ΟΡΕΙΝΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ
- 14) ΑΓΡΟΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ
- 15) ΘΑΛΑΣΣΙΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ
- 16) ΧΡΟΝΟΜΕΡΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

- 17) ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ
- 18) ΕΠΙΛΕΚΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ
- 19) ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΙΝΗΤΡΩΝ
- 20) ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ
- 21) ΛΑΪΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ
- 22) ΚΟΣΜΟΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ
- 23) ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ
- 24) ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΑΝΑΠΗΡΩΝ

1) ΓΕΝΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ο γενικός τουρισμός ή τουρισμός διακοπών – αναψυχής, όπως χαρακτηρίζεται και αλλιώς, αποτελεί μια δραστηριότητα του ελεύθερου χρόνου του ανθρώπου που σχετίζεται στενά με την ανάγκη που έχει αυτός για αναψυχή. Η μορφή αυτή τουρισμού είναι αναμφίβολα η σημαντικότερη τόσο από άποψη μεγέθους στο σύνολο της τουριστικής αγοράς όσο και από άποψη αναγκών σε πόρους και υπηρεσίες που απαιτούνται για την καλύτερη εξυπηρέτηση των τουριστών.

Ο γενικός τουρισμός, δηλαδή ο τουρισμός διακοπών – αναψυχής, ως προς τη μορφή του διακρίνεται γενικά σε τρεις κατηγορίες και συγκεκριμένα: α) σε τουρισμό περιήγησης, όπου ο τουρίστας παρουσιάζει γεωγραφική κινητικότητα και μετακινείται τον περισσότερο χρόνο των διακοπών του από χώρα σε χώρα ή από περιοχή σε περιοχή στην ίδια μοναδική χώρα τουριστικού προορισμού, β) σε τουρισμό διαμονής, όπου ο τουρίστας παραμένει στην ίδια συγκεκριμένη περιοχή ή τόπο της χώρας τουριστικού προορισμού σε όλη τη διάρκεια των διακοπών του, και γ) σε τουρισμό μικτού χαρακτήρα, που περιλαμβάνει τουρισμό περιήγησης και τουρισμό διαμονής.

Απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάπτυξη του γενικού τουρισμού που, όπως είναι γνωστό, αποτελεί την πιο προσοδοφόρα μορφή σύγχρονου τουρισμού, είναι η δημιουργία μιας κατάλληλης υποδομής και ανωδομής όπως είναι για παράδειγμα η κατασκευή τουριστικών καταλυμάτων όλων των ειδών και κατηγοριών, η ύπαρξη αναπτυγμένου συγκοινωνιακού δικτύου και σύγχρονων μεταφορικών μέσων, η επάρκεια μέσων ψυχαγωγίας και διασκέδασης, η δυνατότητα για ψώνια και κατά προτίμηση αφορολόγητων ειδών, η κατάλληλη εκπαίδευση των στελεχών και του ειδικευμένου προσωπικού που απασχολούνται στην τουριστική βιομηχανία κλπ.

2) ΜΟΡΦΩΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ο μορφωτικός τουρισμός αποτελεί μια μορφή τουρισμού, στην οποία τα άτομα έχουν σαν κύριο σκοπό τη συμμετοχή σε πολιτιστικές, γενικά, εκδηλώσεις. Συγκεκριμένα αυτό το είδος τουρισμού, που εμφανίζει ανοδικές τάσεις διεθνώς, περιλαμβάνει μεταξύ άλλων επισκέψεις ιστορικών μνημείων, αρχαιολογικών χώρων, μουσείων, πινακοθηκών, παρακολουθήσεις συναυλιών, θεατρικών παραστάσεων, όπερας, καθώς επίσης συμμετοχές σε πολιτιστικές εκδηλώσεις ή σεμινάρια γλωσσολογίας, φιλοσοφίας, ψυχολογίας, κοινωνιολογίας, ανθρωπολογίας κ.τ.λ.

Εξυπακούεται ότι για την ανάπτυξη αυτής της μορφής τουρισμού απαιτείται πέρα από τη βασική τουριστική υποδομή και ειδική υποδομή, όπως για παράδειγμα πλούσια προγράμματα πολιτιστικών, καλλιτεχνικών και μορφωτικών εκδηλώσεων. Κάτι τέτοιο όμως προϋποθέτει την ύπαρξη διεθνούς φήμης θεάτρων κάθε είδους, μουσείων, πινακοθηκών, ιστορικών χώρων, βιβλιοθηκών, εκπαιδευτικών ιδρυμάτων όλων των βαθμίδων της εκπαίδευσης κ.τ.λ.

3) ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΕΚΘΕΣΕΩΝ

Ο τουρισμός εκθέσεων πρόκειται ουσιαστικά για μια μορφή τουρισμού που αναπτύσσεται δυναμικά ολοένα και περισσότερο. Σε αυτήν υπάγονται κάθε είδους εκθέσεις που συνήθως οργανώνονται σε μεγάλα αστικά κέντρα, ώστε οι επισκέπτες τους να μπορούν να συνδυάσουν την επαγγελματική τους ενημέρωση με κάποια μορφή τουρισμού, όπως για παράδειγμα τουρισμό πόλης, μορφωτικό τουρισμό κ.τ.λ.

Για την ανάπτυξη του τουρισμού εκθέσεων απαιτείται εκτός άλλων και η δημιουργία της κατάλληλης υποδομής, συγκεκριμένα σύγχρονων εκθεσιακών χώρων, που να είναι κατάλληλα εξοπλισμένοι και να διαθέτουν τους αναγκαίους βοηθητικούς χώρους, δηλαδή εστιατόρια, καφετέριες, ταχυδρομείο, γραφείο εξυπηρέτησης επισκεπτών, χώρους στάθμευσης αυτοκινήτων, ιατρείο, κτλ.

4) ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΥΓΕΙΑΣ

Ο τουρισμός υγείας ή θεραπευτικός τουρισμός, όπως ονομαζόταν παλιότερα, εξελίσσεται σε μια από τις βασικότερες μορφές τουρισμού, τα δε άτομα που μετέχουν σε αυτόν έχουν σαν κύριο κίνητρο την αποκατάσταση και διατήρηση της υγείας τους, τη θεραπεία και ανάρρωση τους από διάφορες ασθένειες κλπ.

Τα άτομα αυτά, τα οποία συνήθως κατοικούν σε μεγαλουπόλεις και είναι κατά το πλείστον εύπορα, επενδύουν χρόνο και χρήματα στην υγεία τους και κατ' επέκταση στη μακροζωία τους.

Τα βασικά χαρακτηριστικά αυτής της μορφής τουρισμού αναφέρονται από τη μια πλευρά στη σύνθεση της πελατείας του, που αποτελείται αποκλειστικά από άτομα της δεύτερης και τρίτης ηλικίας και από την άλλη πλευρά στον τρόπο που προσφέρονται οι τουριστικές υπηρεσίες και που προσδιορίζεται από τους φυσικούς πόρους.

Η μορφή αυτή τουρισμού, εκτός από ειδικές εγκαταστάσεις υδρολουτρο – θαλασσο – αεροθεραπείας και καταλύματα με συμπληρωματικές εγκαταστάσεις, όπως για παράδειγμα εστιατόρια, χώρους ψυχαγωγίας, χώρους άθλησης κλπ., απαιτεί και ειδικές ιατρικές και φυσικοθεραπευτικές υπηρεσίες.

5) ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΑΘΛΗΣΗΣ

Ο τουρισμός άθλησης έχει σαν κύριο κίνητρο την άσκηση ενός αθλήματος, όπως είναι για παράδειγμα η ποδηλασία, η ιππασία, το τέννις, η πεζοπορία, το γκόλφ, η ανεμοπορεία, διάφορα προγράμματα γυμναστικής κλπ.

Η άθληση σαν απασχόληση κατά τη διάρκεια των διακοπών, θεωρείται σε αυτή τη μορφή τουρισμού ο πιο σημαντικός παράγοντας μαζί με τη δυνατότητα που υπάρχει για την πραγματοποίηση εκδρομών και περιηγήσεων.

Βασική προϋπόθεση για την ανάπτυξη αυτής της μορφής τουρισμού είναι η δημιουργία εγκαταστάσεων άθλησης εκ μέρους των ξενοδοχειακών επιχειρήσεων και η απασχόληση έμπειρων γυμναστών, εκπαιδευτών αθλημάτων κλπ. Δεν υπάρχει καμιά αμφιβολία ότι μια τέτοια επένδυση σε συμπληρωματικές εγκαταστάσεις άθλησης, ανεβάζει αναμφίβολα το επίπεδο αξίας και απόλαυσης των διακοπών, παράλληλα δε με την ανταγωνιστικότητα και το κύρος της ξενοδοχειακής επιχείρησης, βελτιώνει την πληρότητά της και γενικά προσελκύει πελατεία υψηλής εισοδηματικής στάθμης.

6) ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΠΟΛΗΣ

Ο τουρισμός πόλης πρόκειται για μια μορφή τουρισμού που έχει σαν κύριο χαρακτηριστικό ότι τα άτομα που μετέχουν σε αυτόν ταξιδεύουν σε μια πόλη και την περιηγούνται για μερικές ημέρες, συνήθως δε τρεις ή τέσσερις. Οι περιηγήσεις αυτές συνδέονται άμεσα με το μορφωτικό τουρισμό και ιδιαίτερα με διάφορες πολιτιστικές εκδηλώσεις που λαμβάνουν χώρα, ενώ τα επαγγελματικά ταξίδια παίζουν κι αυτά με τη σειρά τους σημαντικό ρόλο.

Ο τουρισμός πόλης πραγματοποιείται κατά κύριο λόγο από άτομα ανώτερης μορφωτικής και εισοδηματικής στάθμης, που κατοικούν κατά το πλείστο σε μεγάλα αστικά κέντρα και που ταξιδεύουν τις περισσότερες φορές χωρίς να συνοδεύονται από τις οικογένειές τους. Τα ταξίδια αυτά οργανώνονται σε μεγάλο ποσοστό από τουρ οπερέιτορς, ταξιδιωτικά / τουριστικά γραφεία και αεροπορικές εταιρείες.

Επίσης θα πρέπει να ειπωθεί ότι ένας ακόμη πόλος έλξης για πολλά άτομα που κάνουν αυτής της μορφής τουρισμό, είναι η νυχτερινή ζωή, η διασκέδαση, τα ψώνια, οι ενδιαφέρουσες εκδρομές και τέλος το ωραίο περιβάλλον.

7) ΣΥΝΕΔΡΙΑΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Στο συνεδριακό τουρισμό υπάγονται κάθε είδους οργανωμένες εκδηλώσεις, όπως για παράδειγμα συνέδρια ή συναντήσεις με μεγάλο ή μικρό αριθμό συμμετοχών και σε οποιοδήποτε επίπεδο, δηλαδή τοπικό, περιφερειακό, εθνικό ή διεθνές. Επειδή ο συνεδριακός τουρισμός είναι περιορισμένης χρονικής διάρκειας, δυο ως τέσσερις μέρες συνήθως, συνδυάζεται με κάποια άλλη μορφή τουρισμού, όπως για παράδειγμα τουρισμό πόλης, μορφωτικό τουρισμό κτλ.

Απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάπτυξη του συνεδριακού τουρισμού σε μια χώρα υποδοχής και φιλοξενίας τουριστών είναι η δημιουργία κατάλληλης υποδομής και συγκεκριμένα η κατασκευή σύγχρονων συνεδριακών κέντρων άρτια τεχνολογικά εξοπλισμένων και με βοηθητικούς χώρους κάθε είδους όπως για παράδειγμα εστιατόρια, αναψυκτήρια, χώρους στάθμευσης αυτοκινήτων, ιατρεία, ταχυδρομεία, γραφεία εξυπηρέτησης συνέδρων κλπ., καθώς επίσης και η κατασκευή αιθουσών συνεδρίων μεγάλης χωρητικότητας εκ μέρους των μεγάλων ξενοδοχειακών μονάδων του κέντρου και της περιφέρειας.

Ας σημειωθεί ότι η έγκαιρη πληροφόρηση των ενδιαφερόμενων κύκλων για τα συνέδρια και τις διάφορες συναφείς εκδηλώσεις που θα πραγματοποιηθούν σε μια χώρα που επιδιώκει να αναπτύξει το συνεδριακό τουρισμό, πέρα από το ότι θα βοηθήσει σημαντικά στην προσέλκυσή τους θα προβάλλει παράλληλα και την ίδια στο εξωτερικό σαν χώρα συνεδριακού τουρισμού.

8) ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑΣ

Ο τουρισμός περιπέτειας πρόκειται για μια μορφή τουρισμού με έντονο το στοιχείο του απροσδόκητου, του άγνωστου και της έκπληξης. Φωτογραφικά σαφάρι, περιπλανήσεις σε άγνωστες περιοχές, κωπηλασία σε ορμητικούς ποταμούς κλπ. Αποτελούν μερικά από τα χαρακτηριστικά του γνωρίσματα. Τα άτομα που κάνουν αυτής της μορφής τον τουρισμό είναι συνήθως νέοι άνθρωποι, κατά κύριο δε λόγω ελεύθεροι επαγγελματίες και στελέχοι επιχειρήσεων.

Επίσης θα πρέπει να σημειωθεί ότι η ζήτηση για τουρισμό περιπέτειας προβλέπεται να σημειώσει διεθνώς αύξηση, έρχεται δε να καλύψει μια ανάγκη του σύγχρονου ανθρώπου των μεγαλουπόλεων για εκτόνωση από το στρες που του προκαλεί ο σύγχρονος τρόπος ζωής και η ανία της ρουτίνας.

9) ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Είναι γνωστό ότι η ύπαρξη παιδιών σε μια οικογένεια αποτελεί αποφασιστικό παράγοντα επιλογής τόσο του τόπου διακοπών όσο και του χρόνου που θα πραγματοποιηθούν αυτές.

Οι τουρ οπερειτορς γνωρίζουν ότι όταν τα τουριστικά πακέτα που προσφέρουν στην τουριστική αγορά είναι προσιτά στις οικογένειες, τότε αυτές ταξιδεύουν συνήθως με τα παιδιά τους. Αλλά ακόμα κι αν τα τουριστικά πακέτα που προσφέρουν δεν είναι και τόσο προσιτά στον οικογενειακό προϋπολογισμό, προσπαθούν να τα κάνουν, προσφέροντας ειδικές εκπτώσεις για τα παιδιά. Επίσης προσφέρουν διάφορες εκπτώσεις και στα παιδιά των οικογενειών που κάνουν ατομικό και όχι μαζικό τουρισμό, όπως για παράδειγμα στα μεταφορικά μέσα που χρησιμοποιούν για τη μετακίνησή τους από τον τόπο της μόνιμης διαμονής τους στον τόπο του τουριστικού τους προορισμού. Απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάπτυξη του οικογενειακού τουρισμού είναι η δημιουργία κατάλληλης υποδομής, όπως για παράδειγμα αίθουσες παιχνιδιών, παιδικές χαρές, παιδικές πισίνες, παιδικοί σταθμοί κλπ. και ακόμα ειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό για να προσέχει και να συντροφεύει μικρά κυρίως παιδιά.

10) ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΤΡΙΤΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ

Η τάση που υπάρχει σήμερα για περισσότερα και μακρύτερα ταξίδια επηρέασε όπως είναι φυσικό και την τρίτη ηλικία που συνήθως διαθέτει ελεύθερο χρόνο., σταθερό εισόδημα, υψηλό δείκτη αποταμίευσης λόγω νοοτροπίας και τρόπου ζωής, μα πάνω από όλα μεγάλη επιθυμία για ταξίδια και γενικότερα για τουρισμό.

Σύμφωνα με εκτιμήσεις των ειδικών, το ποσοστό συμμετοχής της τρίτης ηλικίας στο συνολικό πληθυσμό που διαρκώς αυξάνεται, δημιουργεί ένα νέο ανθρώπινο δυναμικό, που σε μεγάλο ποσοστό επηρεάζεται από το σύγχρονο τρόπο ζωής και έχει μεγάλο δείκτη ροπής για τουρισμό.

Δεν υπάρχει καμιά αμφιβολία ότι η Τρίτη ηλικία αποτελεί το συντηρητικότερο τμήμα του τουριστικού δυναμικού μιας χώρας, που κινείται συνήθως τουριστικά στο εσωτερικό της ή το πολύ σε χώρες κοντινές και κυρίως σε αυτές που συνορεύουν με τη χώρα της μόνιμης διαμονής

τους. Τα συγκοινωνιακά μέσα που χρησιμοποιεί για αυτόν τον σκοπό είναι κατά κύριο λόγο το τρένο, κατά δεύτερο λόγο το ιδιωτικό αυτοκίνητο και το πούλμαν και κατά τρίτο λόγο το αεροπλάνο.

Για τον τουρισμό τρίτης ηλικίας δεν απαιτείται ειδική υποδομή και ανωδομή εκ μέρους των χωρών που επιθυμούν να τον αναπτύξουν.

11) ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΧΕΙΜΕΡΙΝΩΝ ΣΠΟΡ

Ο τουρισμός χειμερινών σπορ είναι μια δυναμική μορφή τουρισμού που προσπαθούν να αναπτύξουν οι χώρες υποδοχής και φιλοξενίας τουριστών στα πλαίσια της προσπάθειας τους να διαφοροποιήσουν το τουριστικό τους προϊόν και με αυτόν τον τρόπο να αξιοποιήσουν και να εκμεταλλευτούν τους αδρανείς μήνες και να προσελκύσουν διάφορες κατηγορίες τουριστών, κυρίως δε τουριστών υψηλής εισοδηματικής στάθμης.

Ο τουρισμός χειμερινών σπορ καλύπτει το σύνολο των τουριστικών δραστηριοτήτων που διεξάγονται στη διάρκεια του χειμώνα. Συγκεκριμένα καλύπτει τις δραστηριότητες εκείνες που εκδηλώνονται σε ορισμένο γεωγραφικό χώρο και γι ατην ακρίβεια συνήθως σε ορεινές περιοχές σε συνδυασμό πάντα με ορισμένες κλιματολογικές συνθήκες, όπως για παράδειγμα χαμηλές θερμοκρασίες που πλησιάζουν τους 0 βαθμούς Κελσίου ή και κάτω από αυτούς, πολύ χιόνι κτλ.

Τα άτομα που κάνουν αυτής της μορφής τον τουρισμό συνδέονται αποκλειστικά με χειμερινά σπορ και με συναφείς προς αυτά δραστηριότητες.

Η ανάπτυξη του τουρισμού χειμερινών σπορ προϋποθέτει εκτός άλλων τη δημιουργία μιας κατάλληλης υποδομής, όπως για παράδειγμα άρτια οργανωμένα χιονοδρομικά κέντρα, πίστες πάγου για παγοδρομίες και καλλιτεχνικό πατινάζ, πίστες πάγου για αγωνιστικά έλκηθρα και άλλης κατηγορίας έλκηθρα, αγωνιστικές πίστες σκι, πίστες σκι για παιδιά, αρχάριους και ερασιτέχνες σκιέρ, τουριστικά καταλύματα όλων των κατηγοριών, και κυρίως πέντε και τεσσάρων αστέρων, συγκοινωνιακή σύνδεση των τόπων χειμερινών σπορ με τα μεγάλα αστικά κέντρα και τους χώρους άφιξης – αναχώρησης τουριστών, όπως για παράδειγμα αεροδρόμια, σιδηροδρομικοί σταθμοί, λιμάνια κτλ.

12) ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΠΑΡΑΧΕΙΜΑΣΗΣ

Ο τουρισμός παραχείμασης αναφέρεται στις τουριστικές δραστηριότητες ατόμων που κατά τη διάρκεια του χειμώνα κάνουν διακοπές μικρής ή μεγάλης διάρκειας σε χώρες με ήπια κλίματα, για να αποφύγουν τις αντίξοες καιρικές συνθήκες, που επικρατούν στους τόπους της μόνιμης διαμονής τους.

Τα άτομα που πραγματοποιούν αυτής της μορφής τουρισμό είναι κατά το πλείστο άτομα της τρίτης ηλικίας που αντιμετωπίζουν πρόβλημα υγείας και που έχουν ελεύθερο χρόνο στη διάθεσή τους και σταθερό εισόδημα.

Η ανάπτυξη του τουρισμού παραχείμασης με ταχύτερους ρυθμούς θα εξαρτηθεί από πολλούς παράγοντες, κυρίως όμως από την αρτιότητα των τουριστικών πακέτων παραχείμασης και την τιμή διάθεσής τους στην αγορά. Στη διαμόρφωση χαμηλών τιμών τουριστικών πακέτων παραχείμασης θα συμβάλλουν η καθιέρωση ειδικών χαμηλών ναύλων από τα διάφορα μέσα μαζικής μεταφοράς, καθώς επίσης η πραγματοποίηση εκπτώσεων στις υπηρεσίες φιλοξενίας που προσφέρουν τα διάφορα τουριστικά καταλύματα κατά τη χειμερινή περίοδο.

13) ΟΡΕΙΝΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ο ορεινός τουρισμός, αν και παρουσιάζει ορισμένες ομοιότητες με τον τουρισμό χειμερινών σπορ, σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να ταυτιστεί με αυτόν. Συγκεκριμένα δεν έχει χρονικούς περιορισμούς εκδήλωσης και αναφέρεται στο σύνολο των δραστηριοτήτων υπαίθριας αναψυχής και τουρισμού, που εκδηλώνεται αποκλειστικά και μόνο στις ορεινές περιοχές των χωρών υποδοχής και φιλοξενίας τουριστών που επιθυμούν να αναπτύξουν αυτής της μορφής τουρισμό.

Απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάπτυξη του ορεινού τουρισμού είναι η δημιουργία τουριστικών καταλυμάτων που δένουν με το φυσικό περιβάλλον και διαθέτουν όσο το δυνατό περισσότερους συμπληρωματικούς χώρους, όπως εστιατόρια, μπαρ, καφετέριες, αίθουσες αναψυχής κλπ.

Επίσης θα πρέπει οι ορεινές αυτές περιοχές, στις οποίες αναπτύσσονται κάθε είδους δραστηριότητες υπαίθριας αναψυχής και τουρισμού, να εξυπηρετούνται συγκοινωνιακά όσο το δυνατόν πληρέστερα και καλύτερα.

14) ΑΓΡΟΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ο αγροτικός τουρισμός ή αγροτουρισμός, όπως χαρακτηρίζεται και αλλιώς, αναφέρεται στις δραστηριότητες υπαίθριας αναψυχής και τουρισμού που αναπτύσσονται στον αγροτικό χώρο και εντάσσονται στο πλαίσιο του αγροτικού περιβάλλοντος και της αγροτικής ζωής. Συγκεκριμένα αναφέρεται σε μορφές τουριστικών δραστηριοτήτων που εντάσσονται οργανικά και αρμονικά στον αγροτικό χώρο και περιλαμβάνει διάφορες τουριστικές δραστηριότητες που είναι συμπληρωματικές ή δεν έρχονται σε σύγκρουση με άλλες

δραστηριότητες, όπως για παράδειγμα οικονομικές και κοινωνικές, που χαρακτηρίζουν τον αγροτικό χώρο.

Σύμφωνα με τη διεθνή πρακτική και εμπειρία, ο αγροτικός τουρισμός διακρίνεται σε δυο βασικές μορφές και συγκεκριμένα:

α) Σε εκείνη που καλύπτει υποδοχή και φιλοξενία τουριστών σε αγροκτήματα, όπου οι φιλοξενούμενοι συμμετέχουν στη ζωή των αγροτών και στις αγροτικές δραστηριότητες γενικότερα. Η μορφή αυτή αγροτικού τουρισμού είναι ευρύτερα γνωστή σαν διακοπές αγροικιών.

β) σε εκείνη που αφορά τη δημιουργία τουριστικών καταλυμάτων και ενοικιαζόμενων δωματίων σε εξωαστικούς μικροσυννοικισμούς.

Όσον αφορά την ανάπτυξη του αγροτουρισμού απαραίτητες προϋποθέσεις είναι η δημιουργία της κατάλληλης εκείνης υποδομής που θα επιτρέψει να αναπτυχθούν δραστηριότητες όπως είναι η εσωτερική διαμόρφωση και ο εξοπλισμός των δωματίων που προορίζονται για ενοικίαση, η διάνοιξη δρόμων ή βελτίωση του ήδη υφισταμένου οδικού δικτύου, η δημιουργία χώρων εστίασης και αναψυχής, η αξιοποίηση των τουριστικών φυσικών πόρων της περιοχής κλπ.

15) ΘΑΛΑΣΣΙΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ο θαλάσσιος τουρισμός αναφέρεται στο σύνολο των τουριστικών δραστηριοτήτων που διεξάγονται στο θαλάσσιο χώρο μιας χώρας υποδοχής και φιλοξενίας τουριστών. Αναμφίβολα ο θαλάσσιος τουρισμός αποτελεί μια από τις δυναμικότερες μορφές του σύγχρονου τουρισμού, αφού η σημασία του στις τουριστικές οικονομίες των χωρών που έχουν τόσο τις φυσικές προϋποθέσεις όσο και τις οικονομικές δυνατότητες να τον αναπτύξουν είναι κυριολεκτικά μεγάλη.

Η πιο παραγωγική και συναλλαγατοφόρα δραστηριότητα του θαλάσσιου τουρισμού είναι, οπωσδήποτε, εκείνη της ναύλωσης σκαφών αναψυχής κάθε είδους, όπως για παράδειγμα πολυτελών θαλαμηγών, ιστιοφόρων, ταχύπλοων σκαφών κτλ. Η πελατεία στην οποία απευθύνεται και οι ανάγκες ή επιθυμίες της οποίας ικανοποιεί, είναι κατά το πλείστον τουρίστες υψηλής εισοδηματικής στάθμης.

Άλλη αξιόλογη συναλλαγατοφόρα δραστηριότητα του θαλάσσιου τουρισμού είναι και αυτή των κρουαζιέρων, η ζήτηση των οποίων παρουσιάζει διεθνώς σημαντική αύξηση. Οι σύγχρονες τάσεις της αγοράς κρουαζιέρων συγκλίνουν στα μεγαλύτερα και πολυτελέστερα κρουαζιερόπλοια, τα οποία εξασφαλίζουν υψηλή ποιότητα διαμονής και ψυχαγωγίας στους

πελάτες τους, που κατά κανόνα αποτελούν τουρίστες μεσαίας και ανώτερης εισοδηματικής τάξης.

Απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάπτυξη του θαλάσσιου τουρισμού είναι η δημιουργία της κατάλληλης υποδομής, το κόστος της οποίας κάθε άλλο παρά χαμηλό είναι, ιδιαίτερα δε σε ότι αφορά στην κατασκευή σύγχρονων και άρτια εξοπλισμένων μαρινών καθώς και η συμπλήρωση και ανανέωση του στόλου των σκαφών αναψυχής και των κρουαζιερόπλοιων.

16) ΧΡΟΝΟΜΕΡΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ο χρονομεριστικός τουρισμός είναι αναμφίβολα η ταχύτερη αναπτυσσόμενη μορφή τουρισμού σήμερα. Με ρυθμό ανάπτυξης 30% περίπου το χρόνο, οι χρονομεριστικές διακοπές πιστεύεται βάσιμα ότι θα αποτελέσουν μελλοντικά ότι ήταν το οργανωμένο τουριστικό πακέτο για τη δεκαετία του '50. Ο πρωτοποριακός αυτός θεσμός δίνει την λύση στον "κορεσμένο" τουρίστα του τουριστικού πακέτου, που απαιτητικός όσο ποτέ άλλοτε σήμερα αναζητά υψηλή ποιότητα τουριστικών υπηρεσιών στις διακοπές του.

Η υπερσύγχρονη αυτή μορφή τουρισμού, που έχει κατά κανόνα πελατεία μέσης και υψηλής εισοδηματικής στάθμης, βασίζεται στην αρχή της πώλησης του δικαιώματος χρήσης ορισμένων ημερών ή εβδομάδων σε ένα ξενοδοχείο ή σε ένα συγκρότημα διαμερισμάτων την ίδια χρονική περίοδο κάθε χρόνο. Επειδή όμως είναι πολύ φυσικό ο αγοραστής του δικαιώματος αυτού να αρχίσει γρήγορα να κουράζεται με την ιδέα της επιστροφής στο ίδιο μέρος, στο ίδιο ξενοδοχείο ή συγκρότημα διαμερισμάτων, την ίδια χρονική περίοδο κάθε χρόνο, οδηγήθηκε εκ των πραγμάτων να επιδιώξει την ανάπτυξη δικτύων ανταλλαγής παρόμοιων δικαιωμάτων. Και τελικά το πέτυχε. Έτσι λοιπόν μπορεί πια σήμερα να ανταλλάξει κανείς το δικαίωμα χρήσης που έχει αγοράσει σε ένα ξενοδοχείο ή σε ένα συγκρότημα διαμερισμάτων για ορισμένο χρονικό διάστημα κάθε χρόνο, με παρόμοιο δικαίωμα χρήσης άλλου αγοραστή σε ξενοδοχείο ή συγκρότημα διαμερισμάτων όχι μόνο σε άλλη περιοχή αλλά και σε άλλη χώρα. Επίσης μπορεί να το πουλήσει, να το νοικιάσει ή να το κληροδοτήσει όπως ακριβώς συμβαίνει με τα άλλα ακίνητα.

Ειδικότερα σε ότι αφορά τα ξενοδοχεία, θα πρέπει να ειπωθεί ότι πολλά από αυτά έχουν αρχίσει να συνειδητοποιούν ότι ο χρονομεριστικός τουρισμός μπορεί να τους εξασφαλίσει πέρα από την αρχική εισροή κεφαλαίων, ένα σταθερό εισόδημα και μια σταθερή πληρότητα με τουρίστες κατά κανόνα μέσης και υψηλής εισοδηματικής στάθμης.

17) ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ο θρησκευτικός τουρισμός είναι μια μορφή τουρισμού που αφορά σε μια κατηγορία ατόμων που επισκέπτονται θρησκευτικούς τόπους που βρίσκονται στη χώρα της μόνιμης διαμονής τους ή σε κάποια άλλη είτε για λόγους λατρείας είτε για να πάρουν μέρος σε κάποιες θρησκευτικές εκδηλώσεις ή τελετές ή για να πάνε κάποιο τόμα που έχουν κάνει κλπ.

Η μορφή αυτή τουρισμού είναι περιορισμένης διάρκειας, συνήθως μια ως τρεις ημέρες. Επίσης τα τουριστικά πακέτα για θρησκευτικό τουρισμό είναι σχετικά φθηνότερα από εκείνα άλλων μορφών τουρισμού επειδή είναι οπωσδήποτε λιγότερα, ενώ τα οικονομικά οφέληματα για τους θρησκευτικούς τόπους και κατ' επέκταση για τις οικονομίες των χωρών στις οποίες βρίσκονται αυτοί σημαντικά.

Για την ανάπτυξη αυτής της μορφής τουρισμού δεν χρειάζεται ειδική υποδομή, αλλά μόνο βασική.

18) ΕΠΙΛΕΚΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Η συνειδητοποίηση των τουριστικών επιχειρηματιών, αλλά και των πολιτικών εξουσιών των χωρών υποδοχής και φιλοξενίας τουριστών, ότι η ικανοποιητική απόδοση του κεφαλαίου που έχουν επενδύσει στην τουριστική οικονομία γίνεται με το πέρασμα του χρόνου ολοένα και πιο δύσκολη, όταν εξαρτώνται μόνο από το παραδοσιακό τουριστικό πακέτο και μάλιστα σε μια εποχή που οι tour operators πιέζουν συνεχώς για χαμηλότερες τιμές, οδήγησε στην ωρίμανση της ιδέας για την ανάπτυξη του επιλεκτικού τουρισμού.

Ο επιλεκτικός τουρισμός πραγματοποιείται κατά κανόνα άτομα τα οποία ταξιδεύουν συνήθως μεμονωμένα, δηλαδή κάνουν ατομικό τουρισμό, που σημαίνει ότι είτε αγοράζουν ατομικά τουριστικά πακέτα είτε ΙΤ(INDIVIDUAL INCLUSIVE TOURS) είτε τα φτιάχνουν όπως αυτοί ακριβώς θέλουν, έτσι ώστε να ικανοποιούνται κατά τον καλύτερο τρόπο οι τουριστικές τους ανάγκες ή επιθυμίες, είτε δεν αγοράζουν καθόλου τουριστικά πακέτα, που σημαίνει ότι αγοράζουν τις διάφορες τουριστικές υπηρεσίες μεμονωμένα.

Τα άτομα που κάνουν επιλεκτικό τουρισμό μπορεί να ξοδεύουν πολλά χρήματα για την ικανοποίηση των τουριστικών τους αναγκών ή επιθυμιών αλλά ταυτόχρονα είναι και απαιτητικά. Συγκεκριμένα έχουν την απαίτηση τα χρήματα που ξοδεύουν για την αγορά τουριστικών προϊόντων να τους προσφέρουν τουλάχιστον την ικανοποίηση ή την ωφέλεια ή τη χρησιμότητα που προσδοκούν.

Βασική προϋπόθεση για την ανάπτυξη του επιλεκτικού τουρισμού είναι η χώρα υποδοχής και φιλοξενίας αυτή της κατηγορίας τουριστών να δημιουργήσει την κατάλληλη υποδομή, δηλαδή ξενοδοχεία πέντε και τεσσάρων αστέρων με πολλούς συμπληρωματικούς χώρους, υψηλής ποιοτικής στάθμης σέρβις, νυχτερινή ζωή, καλλιτεχνική κίνηση,

αναπτυγμένη αγορά, μουσεία, πινακοθήκες, καλό συγκοινωνιακό δίκτυο, άνετα μεταφορικά μέσα, καθαρό περιβάλλον κλπ.

19) ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΙΝΗΤΡΩΝ

Ο τουρισμός κινήτρων είναι ουσιαστικά μια νέα μορφή τουριστικής δραστηριότητας που αναπτύσσεται με γοργούς ρυθμούς και που υπόσχεται σημαντικά οικονομικά οφέληματα για τις χώρες εκείνες υποδοχής και φιλοξενίας τουριστών που θέλουν αλλά και που έχουν τις προϋποθέσεις να τον αναπτύξουν.

Ο τουρισμός κινήτρων αποτελεί ένα αποτελεσματικό μέσο του σύγχρονου management και χρησιμοποιείται ολοένα και περισσότερο από τις μεγάλες επιχειρήσεις, βιομηχανικές, εμπορικές και παροχής υπηρεσιών, στην προσπάθειά τους να αυξήσουν την παραγωγικότητα των εργαζομένων που απασχολούν.

Ορισμένα από αυτά τα κίνητρα είναι τα ομαδικά τουριστικά πακέτα GIT (group inclusive tours) συνήθως για τουριστικούς προορισμούς στο εξωτερικό. Αυτή η μέθοδος υποκίνησης των εργαζομένων, εκ μέρους των επιχειρήσεων, αποδείχθηκε στην πράξη αποτελεσματική, για αυτό και έχει εξαπλωθεί σημαντικά τα τελευταία χρόνια και ιδιαίτερα στις Η.Π.Α. από όπου άρχισε να εφαρμόζεται για πρώτη φορά στα μέσα της δεκαετίας του '60.

Ο τουρισμός κινήτρων έχει κατά κανόνα περιορισμένη χρονική διάρκεια, τρεις ως τέσσερις μέρες συνήθως. Σκοπός του tour operator που αναλαμβάνει για λογαριασμό της επιχείρησης να φτιάξει το σχετικό τουριστικό – πακέτο – κίνητρο είναι να δώσει στο χρήστη του, στο ολιγοήμερο αυτό διάστημα, την ευκαιρία να απολαύσει κάτι το ξεχωριστό, κάτι το οποίο δεν θα είχε ο ίδιος τη δυνατότητα να ζήσει αν έπρεπε να αγοράσει με δικά του χρήματα το τουριστικό αυτό πακέτο.

Για την ανάπτυξη του τουρισμού κινήτρων, απαραίτητη προϋπόθεση είναι να προσφέρεται ένας τουριστικός προορισμός που κατά προτίμηση να ξεχωρίζει από τους συνηθισμένους. Σε αντίθεση με άλλες μορφές τουρισμού, ο τουρισμός κινήτρων δεν δίνει έμφαση στις πολυσύχναστες μεγαλουπόλεις, αλλά στην ατμόσφαιρα που δημιουργεί το περιβάλλον του τουριστικού προορισμού, καθώς επίσης στην άνεση και την πολυτέλεια που προσφέρουν τα ξενοδοχεία του κατά κύριο λόγο και οι άλλες συμπληρωματικές εγκαταστάσεις.

20) ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Για την ανάπτυξη του οικολογικού τουρισμού δεν χρησιμοποιούνται βαριές κατασκευές, ενώ τόσο ο τουρίστας όσο και το τουριστικό κύκλωμα υποδοχής και εξυπηρέτησης του σέβονται τη φύση, μέχρι του σημείου να αποφεύγονται τα μαζικά μέσα μετακίνησης παντού όπου αυτό είναι εφικτό.

Στο πλαίσιο της ανάπτυξης του οικολογικού τουρισμού εντάσσεται η τουριστική ανάπτυξη των παραδοσιακών οικισμών, των βιότοπων, των εθνικών δρυμών κλπ.

21) ΛΑΪΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ο λαϊκός τουρισμός είναι μια μορφή τουρισμού που χαρακτηρίζεται για την πελατεία του και συγκεκριμένα για το ότι αποτελείται αυτή από άτομα που κατά το πλείστο είναι χαμηλής εισοδηματικής στάθμης και ακόμα ότι τα άτομα αυτά ταξιδεύουν συνήθως οικογενειακά και με κάθε είδους ιδιόκτητα μεταφορικά μέσα, όπως για παράδειγμα τροχόσπιτα, αυτοκίνητα, μοτοσικλέτες κλπ.

Παρά το γεγονός ότι τα οικονομικά οφέληματα από αυτήν τη μορφή τουρισμού κάθε άλλο παρά σημαντικά είναι, όλες χωρίς εξαίρεση οι χώρες υποδοχής και φιλοξενίας τουριστών έχουν λίγο – πολύ αναπτύξει την απαραίτητη υποδομή και ανωδομή για την εξυπηρέτηση τουριστών αυτής της κατηγορίας. Συγκεκριμένα έχουν κατασκευάσει κάμπινγκ σε οδικούς άξονες, σε τουριστικές τοποθεσίες και στις παρυφές πόλεων, που προσφέρουν στα άτομα που πραγματοποιούν αυτής της μορφής τουρισμό υπηρεσίες που κάνουν τη διαμονή τους όσο το δυνατό ανετότερη.

Ας σημειωθεί ότι η διαμονή σε κάμπινγκ είναι συγκριτικά με αυτή σε άλλα τουριστικά καταλύματα αισθητά φθηνότερη. Το γεγονός αυτό εκτιμάται πάρα πολύ από τους τουρίστες του λαϊκού τουρισμού και κυρίως από αυτούς που συνοδεύονται στις τουριστικές τους μετακινήσεις από τις οικογένειές τους, ιδιαίτερα δε όταν αυτές είναι πολυμελείς.

22) ΚΟΣΜΟΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Η πελατεία του κοσμοπολίτικου τουρισμού είναι κατά κύριο λόγο ο κόσμος της αριστοκρατίας και οι μεγιστάνες του πλούτου που συχνά ταξιδεύουν από το ένα κοσμοπολίτικο κέντρο στο άλλο. Όπως γίνεται αντιληπτό τα άτομα αυτά ξοδεύουν μεγάλα χρηματικά ποσά και οι απαιτήσεις τους είναι πάρα πολύ μεγάλες.

Τα άτομα που κάνουν κοσμοπολίτικο τουρισμό μετακινούνται συνήθως με ιδιόκτητα μεταφορικά μέσα, όπως για παράδειγμα ιδιόκτητα αεροπλάνα, θαλαμηγούς κτλ. Στον τουριστικό προορισμό τους διαμένουν είτε σε ξενοδοχεία πολυτελείας είτε σε ιδιόκτητες ή νοικιασμένες πολυτελείς επαύλεις είτε σε ιδιόκτητες πολυτελείς θαλαμηγούς. Επίσης η ζωή

που κάνουν τα άτομα αυτά στα διάφορα κοσμοπολίτικα κέντρα που επισκέπτονται κατά διαστήματα είναι πάρα πολύ κοσμική, κάτι άλλωστε που είναι φυσικό και απόλυτα συνυφασμένο με την μορφή τουρισμού για την οποία ο λόγος.

Η ανάπτυξη αυτής της μορφής τουρισμού, αν και θα την επιθυμούσαν πολλές χώρες υποδοχής και φιλοξενίας τουριστών για καθαρά οικονομικούς λόγους, είναι οπωσδήποτε δύσκολη και αυτό γιατί εκτός από την κατάλληλη υποδομή και ανωδομή, απαιτείται και η καταξίωση του τουριστικού προορισμού στη συνείδηση της αριστοκρατίας και των μεγιστάνων του πλούτου σαν τόπος κοσμοπολίτικου τουρισμού. Αυτό όμως απαιτεί συνεχή και έντονη προσπάθεια, μα πάνω από όλα μακριά περιθώρια χρόνου και αναμονής.

23) ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ο κοινωνικός τουρισμός, σαν ιδιαίτερη μορφή τουρισμού, ορίζεται το σύνολο των σχέσεων και φαινομένων τουριστικού χαρακτήρα που διευκολύνουν τη συμμετοχή στον τουρισμό των ασθενέστερων οικονομικών τάξεων. Με άλλα λόγια ο κοινωνικός ή επιδοτούμενος τουρισμός αποτελεί τη μορφή εκείνη του τουρισμού που χαρακτηρίζεται από το γεγονός ότι πραγματοποιείται από μέλη του κοινωνικού συνόλου, των οποίων η αγοραστική δύναμη είναι λίγο – πολύ περιορισμένη, χάρη σε ειδικές παροχές προς αυτά που μπορεί να είναι άμεσες ή έμμεσες.

Οι παροχές για κοινωνικό τουρισμό αποτελούν σήμερα για τις αναπτυγμένες οικονομικά χώρες υποχρέωση του κράτους. Συγκεκριμένα το σύγχρονο κοινωνικό κράτος έχει υποχρέωση πέρα από υγεία, καλά γερατειά, εργασία, παιδεία κλπ. να εξασφαλίσει σε άτομα χαμηλής εισοδηματικής στάθμης τη δυνατότητα να κάνουν διακοπές.

Απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάπτυξη του κοινωνικού τουρισμού είναι η δημιουργία της κατάλληλης υποδομής και ανωδομής, όπως για παράδειγμα κατασκευή ειδικών τουριστικών καταλυμάτων που να ανταποκρίνονται στις οικονομικές δυνατότητες της πελατείας τους, δηλαδή των κοινωνικών τουριστών, χορήγηση επιδομάτων διακοπών που να αναπροσαρμόζονται σύμφωνα με τις πραγματικές ανάγκες κάθε οικογένειας, εφαρμογή επιχορηγούμενων προγραμμάτων κοινωνικού τουρισμού για ειδικές κατηγορίες ατόμων, όπως για παράδειγμα σπουδαστές, στρατιώτες, συνταξιούχους, που η οικονομική τους κατάσταση κάθε άλλο παρά τους επιτρέπει να κάνουν διακοπές, χρηματοδότηση των διακοπών με ευνοϊκούς όρους κλπ.

25) ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΑΝΑΠΗΡΩΝ

Ο τουρισμός αναπήρων ή ατόμων με ειδικές ανάγκες πρόκειται για μια ειδική μορφή τουρισμού, η ανάπτυξη της οποίας προωθείται τελευταία ολοένα και περισσότερο σε ορισμένες χώρες.

Βασική προϋπόθεση για την ανάπτυξη της μορφής τουρισμού για την οποία ο λόγος είναι η δημιουργία κάθε είδους τουριστικών εγκαταστάσεων που να διαθέτουν ανάλογο εξοπλισμό για την εξυπηρέτηση των τουριστών με ειδικές ανάγκες, όπως και η προσφορά τουριστικών πακέτων που θα απευθύνεται στην ειδική αυτή κατηγορία πελατείας και θα ικανοποιεί τις δικές της τουριστικές ανάγκες ή επιθυμίες.

Επίσης θα πρέπει οι χώρες υποδοχής και φιλοξενίας τουριστών που επιθυμούν να αναπτύξουν την ειδική αυτή μορφή τουρισμού να θεσπίσουν ειδικές τεχνικές προδιαγραφές που θα πρέπει απαραίτητα να τηρούν τα τουριστικά καταλύματα και οι άλλες τουριστικές εγκαταστάσεις που κατασκευάζονται ειδικά για την εξυπηρέτηση των τουριστών με ειδικές ανάγκες. Τέτοιου είδους προδιαγραφές είναι για παράδειγμα ράμπες, ανελκυστήρες, ειδικός εξοπλισμός στα δωμάτια και τους λοιπούς χώρους των τουριστικών καταλυμάτων κλπ., ώστε να μπορεί να γίνεται χρήση τους εκ μέρους των τουριστών με ειδικές ανάγκες χωρίς προβλήματα ή τουλάχιστον με όσο το δυνατό λιγότερα γίνεται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 : ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

3.1 ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Η προσέγγιση του ορισμού του οικοτουρισμού έχει γίνει εγχείρημα πολλών μελετητών. Μελετώντας την πορεία των διαφόρων ερευνών που έχουν διεξαχθεί, διακρίνουμε δυο τάσεις. Η πρώτη τάση είναι πιο παθητική και προσεγγίζει εννοιολογικά τον οικοτουρισμό σαν μια μορφή φυσικού τουρισμού. Η τάση αυτή υποστηρίζεται από την Ecotourism Society, τους Laarman και Durst κ.α. Η δεύτερη τάση παρουσιάζεται πιο δυναμική θέτοντας συγκεκριμένες προϋποθέσεις και κριτήρια που στοχεύουν στην εξειδίκευση του οικοτουρισμού και στην προαγωγή του σε μια ριζοσπαστική μορφή φυσικού τουρισμού. Περιλαμβάνει μελέτες των Wallace και Pierce και της Ziffer.

Ο πρώτος που χρησιμοποίησε τον όρο "οικοτουρισμός" ήταν ο Hetzer (1965) μελετώντας τη σχέση των τουριστών με το περιβάλλον και την κουλτούρα του τόπου προορισμού. Θεωρεί ότι η δυσαρέσκεια που δημιουργούν οι αναπτυξιακές πολιτικές των κυβερνήσεων επιβάλλει την ανάπτυξη μιας περισσότερο υπεύθυνης μορφής τουρισμού. Σύμφωνα με τον Hetzer η μέγιστη ικανοποίηση αναψυχής τα για τους τουρίστες καθώς και τα μέγιστα οικονομικά οφέλη θα πρέπει να επιτευχθούν με την ελάχιστη όγληση και επίδραση στις κοινότητες υποδοχής.

Ωστόσο ο βασικότερος μελετητής του οικοτουρισμού ήταν ο Ceballos – Lascrain (1980), ο οποίος όρισε τον οικοτουρισμό σαν το «ταξίδι προς αμόλυντες ή αδιατάρακτες φυσικές περιοχές με στόχο τη μελέτη, το θαυμασμό και την απόλαυση του τοπίου και της άγριας φύσης καθώς και κάθε πολιτιστικής εκδήλωσης που μπορεί να λαμβάνει χώρα σε αυτές τις περιοχές»

Η Ecotourism society δίνει τον ορισμό του οικοτουρισμού ως το υπεύθυνο ταξίδι σε φυσικές περιοχές, το οποίο προστατεύει το περιβάλλον και βελτιώνει την ευημερία των ντόπιων κατοίκων. Αντίστοιχα έχουμε και τον ορισμό της Australian National Ecotourism Strategy: « Ο οικοτουρισμός είναι ο τουρισμός που βασίζεται στη φύση, περιλαμβάνει τη μόρφωση για το φυσικό περιβάλλον και καλλιεργείται κατά τέτοιο τρόπο ώστε να είναι οικολογικά βιώσιμος ».

Οι Laarman και Durst παρουσιάζουν τον οικοτουρισμό σαν μια μορφή τουρισμού που εντάσσεται στα πλαίσια του γενικότερου όρου του φυσικού τουρισμού, του τουρισμού δηλαδή που προσανατολίζεται στη χρήση των φυσικών πόρων, όπως είναι τα φυσικά πάρκα, οι φυσικές περιοχές, οι υδάτινες εκτάσεις και οι προστατευόμενοι φυσικοί τόποι. Όπως αναφέρουν "Ο

ταξιδιώτης ταξιδεύει σε ένα προορισμό με σκοπό να γνωρίσει τη φυσική ιστορία του προορισμού αυτού''. Το ταξίδι αυτό συνδυάζει τη μόρφωση με την αναψυχή και ίσως την περιπέτεια.

Ήταν οι πρώτοι που διαχώρισαν τον έντονο από τον ήπιο φυσικό τουρισμό, διαχωρισμός που εξαρτάται από το βαθμό καταπόνησης που επιφέρει ο τουρισμός στην εμπειρία του ταξιδιώτη. Ως προς αυτό οι Laarman και Durst παρατηρούν για τους επιστήμονες ότι είναι περισσότερο αφοσιωμένοι στην έρευνα του οικοτουρισμού καθώς και για κάποιους άλλους τύπους οικοτουριστών ότι είναι περισσότερο πρόθυμοι να υπομείνουν κάποιες δυσμενείς συνθήκες σε σύγκριση με άλλους οικοτουρίστες.

Με τη μελέτη του Goodwin επέρχεται ο διαχωρισμός του οικοτουρισμού από το φυσικό τουρισμό. Αν και ο φυσικός τουρισμός ως πιο γενική έννοια περιλαμβάνει το μαζικό τουρισμό, τον τουρισμό περιπέτειας καθώς και τον οικοτουρισμό διαφοροποιείται από αυτόν ως εξής: ο οικοτουρισμός τείνει με την ανάπτυξή του να ελαχιστοποιήσει την αλλοίωση του περιβάλλοντος. Συμβάλλει στη διατήρηση των βιοτόπων και των ειδών της χλωρίδας και της πανίδας άμεσα – με τη διαφύλαξη του περιβάλλοντος - και έμμεσα με την εξασφάλιση εσόδων στην τοπική κοινότητα, με στόχο να προστατέψει τη φυσική τους κληρονομιά καθιστώντας τη πηγή εσόδων. Από την άλλη ο φυσικός τουρισμός αν και αναπτύσσεται μες στη φύση δεν συμβάλλει πάντα στην προστασία της. Πολλές φορές μάλιστα δεν είναι απόλυτα οικολογικός για παράδειγμα στις περιπτώσεις του κυνηγιού και του ψαρέματος. Αντίθετα ο οικοτουρισμός έχει ως αυτοσκοπό την προστασία και τη διαφύλαξη του περιβάλλοντος – φυσικού και πολιτιστικού.

Ο Shores (1992) δίνει έναν αυστηρό σχετικά ορισμό του οικοτουρισμού στην προσπάθειά του να θέσει υψηλά στάνταρ. Για το σκοπό αυτό δημιούργησε μια κλίμακα μέτρησης από το 0 – όπου οι ταξιδιώτες απλώς ενημερώνονται για το πόσο ευαίσθητο είναι το περιβάλλον – μέχρι το 5 – ένα ταξίδι που τα πάντα λειτουργούν με περιβαλλοντικό τρόπο.

Ο Nelson (1994) εντοπίζει την ιδέα του οικοτουρισμού στα τέλη του 1960 σαν αποτέλεσμα της αντίδρασης που δημιουργείται από τη λανθασμένη χρήση των φυσικών πόρων. Παρόμοια άποψη έχει και ο Fenell ο οποίος πιστεύει ότι μέσα από την ανάγκη των ανθρώπων να ταξιδέψουν στη φύση ευαισθητοποιείται οικολογικά η κοινωνία.

Οι Wallace και Pierce προσδιορίζουν την έννοια του οικοτουρισμού ως εξής : «ταξίδι προς σχετικά αδιατάραχτες φυσικές περιοχές με στόχο την έρευνα, την απόλαυση, την εθελοντική βοήθεια». Ένα ταξίδι που έχει άμεση σχέση με τη χλωρίδα, την πανίδα, τη γεωλογία και τα οικοσυστήματα της περιοχής αλλά και με τους κατοίκους της, τις ανάγκες τους, την κουλτούρα τους και τη στενή τους σχέση με τη γη. Ο οικοτουρισμός αντιμετωπίζει τις φυσικές περιοχές σαν ''σπίτι για όλους μας'' (εκ του οίκος = σπίτι) και ειδικότερα σαν σπίτι των ντόπιων κατοίκων.

Έτσι ο οικοτουρισμός είναι ένα εργαλείο για την προστασία του περιβάλλοντος και τη βιώσιμη ανάπτυξη.

Οι Wallace και Pierce υποστηρίζουν ότι ο αυθεντικός οικοτουρισμός πρέπει να 1) ελαχιστοποιεί τις αρνητικές συνέπειες για το περιβάλλον και τους ντόπιους κατοίκους 2) να αυξάνει την ενημέρωση για τα φυσικά και πολιτιστικά συστήματα μιας περιοχής καθώς και την ενασχόληση των επισκεπτών σε θέματα που επηρεάζουν αυτά τα συστήματα 3) να συμβάλλει στην προστασία των νομικά προστατευόμενων και όχι μόνο περιοχών 4) να κατευθύνει τα οικονομικά και όχι μόνο οφέλη προς τους ντόπιους κατοίκους με στόχο τη συμπλήρωση του εισοδήματός τους αλλά όχι την αντικατάσταση των παραδοσιακών τους δραστηριοτήτων (γεωργία, αλιεία, κ.α.) 5) να μεγιστοποιήσει τη συμμετοχή των κατοίκων στη λήψη των αποφάσεων για τον καθορισμό του τύπου και του όγκου του τουριστικού ρεύματος 6) να δίνει τη δυνατότητα στους ντόπιους καθώς και σε αυτούς που ασχολούνται με το φυσικό τουρισμό να επισκέπτονται φυσικές περιοχές και να μαθαίνουν για αυτές.

Σύμφωνα με την Ziffer ο οικοτουρισμός είναι μία «μορφή τουρισμού που εμπνέεται κατά κύριο λόγο από τη φυσική ιστορία και την τοπική κουλτούρα μιας περιοχής». Κατά την Ziffer “οικοτουρίστας” είναι αυτός που επισκέπτεται μη ανεπτυγμένες περιοχές, δείχνοντας εκτίμηση, ευαισθησία και συμμετοχή. Δεν χρησιμοποιεί τους φυσικούς πόρους και την άγρια φύση με καταναλωτικό τρόπο αλλά συμβάλλει στην ανάπτυξη της περιοχής που επισκέπτεται με την προσωπική του εργασία ή την οικονομική του βοήθεια για τη διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος της περιοχής και την οικονομική ευημερία των κατοίκων της.

Η Ziffer θεωρεί ότι ο οικοτουρισμός θα πρέπει να ενισχύει την εκτίμηση του οικοτουρίστα γενικά απέναντι στα οικολογικά θέματα και ειδικά στις ανάγκες της κοινότητας που επισκέπτεται. Όσον αφορά τη χώρα υποδοχής είναι υπεύθυνη για την προστασία και διατήρηση της περιοχής με τη συμμετοχή των ντόπιων κατοίκων, τη σωστή προβολή της περιοχής, την τήρηση των κανόνων προστασίας του περιβάλλοντος και τη χρήση των εσόδων των επιχειρήσεων για τη χρηματοδότηση της διαχείρισης των φυσικών πόρων της περιοχής και της ντόπιας ανάπτυξης.

3.2 ΟΡΙΣΜΟΙ

Οι θεωρητικοί έχουν δώσει ποικίλους ορισμούς που αφορούν τη συγκεκριμένη εναλλακτική μορφή τουρισμού, τον οικοτουρισμό. Παρακάτω αναφέρονται βασικοί όροι που βοηθούν στην καλύτερη κατανόηση και στη μελέτη του φαινομένου του οικοτουρισμού.

3.2.1 Οικολογία : είναι η επιστήμη που διερευνά τις σχέσεις και τις αλληλεπιδράσεις των φυτικών και των ζωικών ειδών με το περιβάλλον τους. Η οικολογία μελετά τη χωρική κατανομή των φυτών και των ζώων σε ειδικές περιοχές καθώς και τις αλλαγές ή επιπτώσεις που συμβαίνουν διαχρονικά. Η μελέτη αυτή είναι σημαντική στα πλαίσια του τουρισμού, αφού οι τουριστικές αναπτυξιακές δραστηριότητες ανήκουν σε αυτές τις ανθρώπινες δραστηριότητες που προκαλούν σημαντικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις και διαταράσσουν την οικολογική ισορροπία των τουριστικών περιοχών.

3.2.2 Οικοσύστημα ή οικολογικό σύστημα : είναι ένα σύστημα εντός του οποίου οι διάφοροι οργανισμοί (φυτά και ζώα) αλληλεπιδρούν μεταξύ τους και γενικότερα με το περιβάλλον στο οποίο ζούνε και αναπτύσσονται. Ειδικότερα, το ζωντανό μέρος ενός οικοσυστήματος ονομάζεται βιοκοινότητα, ενώ το αδρανές βιότοπος. Στο οικοσύστημα μίας λίμνης, για παράδειγμα, οι πάπιες, τα ψάρια αλλά και τα φύκια ή τα καλάμια είναι μέρος της βιοκοινότητας, ενώ το νερό, το υπέδαφος, η λάσπη κ.λ.π. συνιστούν το βιότοπο. Τα οικοσυστήματα έχουν την τάση να εξισορροπούνται αλλά και να διαταράσσονται ή να υποβαθμίζονται, μετά από επεμβάσεις (κυρίως ανθρώπινες) ή διαταραχές στη λειτουργία τους (αύξηση πληθυσμού, εξάντληση πόρων, εξαφάνιση ειδών).

3.2.3 Αειφορία είναι η στρατηγική ανάπτυξης η οποία στοχεύει να διασφαλίσει την ικανοποίηση των αναπτυξιακών αναγκών μέσα στα υφιστάμενα βιοφυσικά όρια στη βάση της ελαχιστοποίησης των επιπτώσεων και της βιώσιμης διαχείρισης και εξοικονόμησης στην χρήση των φυσικών πόρων. (Ρίγγας Χρήστος – Συμπληρωματικές σημειώσεις τουρισμού υγείας)

3.2.4 Βιώσιμος τουρισμός είναι ο τουρισμός που αποφέρει οφέλη σε τοπικό επίπεδο έχοντας συμμετοχικό χαρακτήρα, δηλαδή οι ίδιοι οι κάτοικοι της συγκεκριμένης περιοχής ασχολούνται με την ανάπτυξη και τη διαχείρισή του. Η έννοια της βιωσιμότητας παίζει καθοριστικό ρόλο στην τουριστική ανάπτυξη, καθώς λαμβάνονται υπόψη οι μακροπρόθεσμες κοινωνικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις από την ανάπτυξη των τουριστικών περιοχών.

3.2.5 Οικοαγροτουρισμός είναι μία μορφή βιώσιμου τουρισμού που συνδυάζει τον αγροτικό τουρισμό με την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος. ``Προτείνει`` τη διαμονή των τουριστών σε αποκεντρωμένα καταλύματα ώστε να βρίσκονται σε άμεση επαφή με τη φύση, ενώ παράλληλα δημιουργεί τις προϋποθέσεις για ένα επιπρόσθετο εισόδημα στους αγρότες.

3.2.6 Αγροτουρισμός είναι ο τουρισμός που έχει ως κύριο στοιχείο τη διαμονή σε καταλύματα που διαθέτουν αγρότες (φάρμες ή δωμάτια που βρίσκονται στην περιοχή αγροτικής παραγωγής του αγρότη – ιδιοκτήτη).

3.2.7 Οικοτουρισμός είναι ο τουρισμός που αναπτύσσεται σε οικολογικά αξιόλογες περιοχές, δεν υπερβαίνει τη φέρουσα ικανότητα της περιοχής, προωθεί την προστασία και διαχείριση του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, σύμφωνα με νομικά ή άλλου τύπου αποτελεσματικά μέτρα, ενώ ταυτόχρονα διατηρεί τη συνοχή του κοινωνικού ιστού.(Εθνική Επιτροπή Οικοτουρισμού, 2002)

3.3 ΜΟΡΦΕΣ ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΥΠΟΙ ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΤΩΝ

Οι μορφές οικοτουρισμού εξαρτώνται από τους τόπους στους οποίους αναπτύσσεται η οικοτουριστική δραστηριότητα, από τους περιβαλλοντικούς πόρους του τόπου και από τις δραστηριότητες που αναπτύσσονται στα πλαίσια της τουριστικής ανάπτυξης. Από τη μία διακρίνουμε τις μορφές που αναπτύσσονται σε φυσικές περιοχές ή σε απομακρυσμένες, άθικτες και συνήθως ακατοίκητες περιοχές(ορεινές αλλά και νησιώτικες/παράκτιες) , και από την άλλη αυτές που αναπτύσσονται σε σχέση με αγροτικούς / παραδοσιακούς οικισμούς και τις ασκούμενες δραστηριότητες (παραγωγικές, πολιτιστικές) του τοπικού πληθυσμού.

- Στην πρώτη περίπτωση έχουμε τις μορφές που αφορούν : α) ταξίδια / επισκέψεις για παρατήρηση (φωτογράφιση, βιντεοσκόπηση) και αναγνώριση / κατανόηση των χαρακτηριστικών και των ιδιοτήτων των φυσικών πόρων και της άγριας ζωής β) ταξίδια περιπέτειας και δραστηριότητες που απαιτούν φυσικό σφρίγος / αντοχή(π.χ. καταδύσεις ,διασχίσεις φαραγγίων κ.τ.λ.) γ) ταξίδια για υπαίθρια αναψυχή και για ήπια μορφή δραστηριότητας σε άθικτο περιβάλλον.
- Στη δεύτερη περίπτωση έχουμε τις μορφές που αφορούν : α) Τα ταξίδια με κύρια έλξη το ανθρωπογενές περιβάλλον δηλαδή τη γνωριμία των ντόπιων / ιθαγενών κατοίκων και την παρατήρηση ή συμμετοχή σε ασκούμενες δραστηριότητες και πολιτιστικές εκδηλώσεις.. β) Τα ταξίδια με βασικό κίνητρο την προσωπική ανανέωση / αναζωογόνηση με τη χρήση βιολογικών / οικολογικών προϊόντων διατροφής και υγείας (όπως φαρμακευτικά βότανα) γ)Τα ταξίδια γνωριμίας με τη φύση του αγροτικού χώρου με περιηγήσεις (π.χ. караβάνια αλόγων), επισκέψεις(οικομουσείων, βοτανικών κήπων κ.τ.λ.) και παραμονή σε φάρμες και αγροκτήματα.

Οι τύποι των οικοτουριστών προσδιορίζονται ανάλογα με τις γνώσεις, τα ενδιαφέροντα και τις δραστηριότητες τους. Η προσέγγιση του Mowforth (op.cit), που βασίστηκε σε κάποιες μελέτες των Ruschmann και Budowski, ταξινομεί τους οικοτουρίστες σε τρεις κατηγορίες σε σχέση με ορισμένα χαρακτηριστικά (π.χ. ηλικία, οργάνωση ταξιδιού, δαπάνες, ενδιαφέροντα, δραστηριότητες) :

- οικοτουρίστες δραστήριοι ή τραχείς , που επιδιώκουν δραστηριότητες άθλησης, έντονες ή περιπετειώδεις και επικίνδυνες.
- Οικοτουρίστες ήπιοι / ήρεμοι, που ενδιαφέρονται κυρίως για παρατήρηση και απόλαυση της φύσης ή για οργανωμένα ταξίδια και διαδρομές.

- Οικοτουρίστες ειδικοί / σπεσιαλίστες, που ταξιδεύουν για επιστημονικούς λόγους αλλά και από χόμπι.

Μια ενδιαφέρουσα προσέγγιση (Ballantine and Eagles 1994) των οικοτουριστών αναλύει τα «ψογραφικά χαρακτηριστικά»που παρουσιάζουν σε διάφορο βαθμό. Σύμφωνα με την προσέγγιση αυτή οι οικοτουρίστες :

- διακατέχονται από περιβαλλοντική ηθική
- προθυμοποιούνται και ενεργοποιούνται για την προστασία του περιβάλλοντος
- ενεργοποιούνται και συμπεριφέρονται με εσωτερικά παρά με εξωγενή κίνητρα
- χαρακτηρίζονται από βιοκεντρικό παρά ανθρωποκεντρικό προσανατολισμό και υψηλές γνωστικές και συναισθηματικές λειτουργίες
- επιδιώκουν να προστατέψουν και να ωφελήσουν την άγρια ζωή στο περιβάλλον που αυτή εντάσσεται
- αγωνίζονται να αποκτήσουν άμεσες εμπειρίες στο φυσικό περιβάλλον
- προσδοκούν επιμόρφωση ως προς τις συνθήκες και τις ιδιότητες του περιβάλλοντος.

3.4 Η ΖΗΤΗΣΗ ΤΟΥ ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η ζήτηση για οικοτουριστικές δραστηριότητες στην Ελλάδα παρουσιάζει αύξηση, χωρίς όμως να ακολουθεί τους ραγδαίους ρυθμούς των χωρών του εξωτερικού. Θετικό στοιχείο αποτελεί το γεγονός ότι το ευρύ τουριστικό κοινό κατανοεί και αναγνωρίζει τη σημασία του φυσικού περιβάλλοντος και της προστασίας του, εκτιμά την ύπαρξη άφθαρτης εξοχής και “ανεξερεύνητων τόπων”, όπως και τη σημασία της διαφύλαξης του ελληνικού χαρακτήρα και ύφους, εκτιμά δηλαδή στοιχεία και χαρακτηριστικά που είναι συνυφασμένα με την έννοια του οικοτουρισμού.

Οι κυριότερες κατηγορίες επισκεπτών σε οικοτουριστικές περιοχές της Ελλάδος είναι οι παρακάτω: Μαθητές σχολείων που συμμετέχουν σε εκδρομές στα πλαίσια του μαθήματος της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, ενήλικες που συμμετέχουν σε οργανωμένες από τουριστικά πρακτορεία εκδρομές για ολιγομελείς ομάδες, μέλη ορειβατικών – φυσιολατρικών συλλόγων, Έλληνες που ταξιδεύουν ατομικά, αλλοδαποί και Έλληνες φυσιολάτρες με ειδικό ενδιαφέρον για τη φύση.

Στα πλαίσια της σκιαγράφησης της ζήτησης του οικοτουρισμού στην Ελλάδα, απαιτείται εκτεταμένη έρευνα αγοράς καθώς και εγκαθίδρυση ενός μηχανισμού συστηματικής συλλογής και

επεξεργασίας πληροφοριών για τα ποιοτικά και ποσοτικά χαρακτηριστικά της τουριστικής κίνησης των περιοχών που παρουσιάζουν οικολογικό ενδιαφέρον.

Τέλος, η περαιτέρω αύξηση της ζήτησης μπορεί να επιτευχθεί με το κατάλληλο marketing το οποίο βέβαια θα διαφέρει από το marketing του μαζικού τουρισμού και θα στοχεύει στις κατάλληλες ομάδες τουριστών, έτσι ώστε να αποφευχθεί ο κίνδυνος της μεταφοράς του μαζικού τουρισμού σε οικολογικά ευαίσθητες περιοχές.

3.5 ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

3.5.1 ΣΥΝΘΗΚΗ "RAMSAR"

Η συνθήκη "Ramsar" είναι μια διεθνής συνεργασία για την προστασία της ζωής στους υγρότοπους. Η διεθνοποίηση της προστασίας των υγρότοπων απορρέει από την ανάγκη των πτηνών για επιβίωση λόγω του ότι τα περισσότερα είδη πτηνών μεταναστεύουν σε μεγάλες αποστάσεις για να καλύψουν τις ανάγκες τους (εύρεση τροφής, φώλιασμα, ασφάλεια, κ.τ.λ.). Έτσι αν ένα υγροτοπικό οικοσύστημα καταρρεύσει και αφαιρεθεί από την αλυσίδα μετανάστευσης τίθεται σε κίνδυνο η ύπαρξη των πτηνών.

Στις 2 Φεβρουαρίου του 1971 υπογράφηκε στην πόλη Ramsar, του Ιράν, η "Σύμβαση για Υγρότοπους Διεθνούς Σημασίας ως Ενδιαιτήματος για Υδροβία Πουλιά". Η σύμβαση αυτή είναι γνωστή ως "Συνθήκη Ramsar" λόγω της πόλης που υπογράφηκε. Για να τεθεί σε ισχύ αυτή η Συνθήκη θα έπρεπε να επικυρωθεί από τουλάχιστον επτά χώρες, έτσι το 1974, η Ελλάδα υπέγραψε τη Συνθήκη ως η έβδομη χώρα που την αποδεχόταν και έτσι η Συνθήκη Ramsar έγινε διεθνής (τέθηκε σε ενέργεια στις 21 Δεκεμβρίου του 1975).Μέχρι σήμερα στη Συνθήκη αυτή συμμετέχουν πάνω από 100 χώρες με συνολικά 765 περιοχές συνολικής έκτασης πάνω από 52 εκατομμύρια εκτάρια, δηλαδή περίπου η μισή έκταση της Ελλάδας.

Οι όροι της Σύμβασης αποσκοπούν στο να καθοδηγήσουν τα συμβαλλόμενα κράτη σε μία κοινή πολιτική προστασίας των υγροτόπων. Οι χώρες που υπογράφουν τη Σύμβαση Ramsar συμφωνούν ότι :

- Αναγνωρίζουν την αλληλεξάρτηση του ανθρώπου με το περιβάλλον του.
- Θεωρούν ότι οι θεμελιώδεις λειτουργίες των υγροτόπων είναι ρυθμιστικές των υδατικών καθεστώτων και ότι οι υγρότοποι είναι ενδιαιτήματα χαρακτηριστικής χλωρίδας και πανίδας, ειδικότερα, υδροβίας ορνιθοπανίδας.

- Έχουν την πεποίθηση ότι οι υγρότοποι είναι πόρος με μεγάλη αξία από άποψη οικονομική, πολιτιστική, επιστημονική και αναψυχής, η απώλεια του οποίου δεν είναι δυνατόν να αποκατασταθεί.
- Επιθυμούν να εμποδίσουν την καταπάτηση και απώλεια υγροτόπων τώρα και στο μέλλον.
- Αναγνωρίζουν ότι τα υδρόβια πουλιά, επειδή κατά τις εποχιακές μεταναστεύσεις τους είναι δυνατόν να περνούν σύνορα κρατών, πρέπει να θεωρούνται ως διεθνής πόρος.
- Έχουν την πεποίθηση ότι η προστασία των υγροτόπων και της υγροτοπικής χλωρίδας και πανίδας μπορεί να διασφαλιστεί με συνδυασμό μακρόπνοης εθνικής πολιτικής και διεθνούς δράσης.

Υποχρέωση κάθε χώρας που υπέγραψε τη Σύμβαση Ramsar ήταν να καταρτίσει κατάλογο υγροτόπων που πληρούν καθορισμένα από τη Συνθήκη κριτήρια, για να περιληφθούν σε έναν Κατάλογο Υγροτόπων Διεθνούς Σημασίας. Η χώρα μας έχει υποδείξει έντεκα περιοχές, οι οποίες είναι:

- Λιμνοθάλασσα Κοτυχίου και Δάσος Στροφυλιάς
- Λιμνοθάλασσα Μεσολογγίου
- Αμβρακικός κόλπος
- Λίμνη Μικρή Πρέσπα
- Δέλτα Αξιού – Λουδία – Αλιάκμονα και Αλυκή Κίτρους
- Λίμνες Βόλβη και Κορώνεια
- Λίμνη Κερκίνη
- Δέλτα Νέστου
- Λίμνη Βιστωνίδα – Λιμνοθάλασσα Πόρτο - Λάγος
- Λίμνη Ισμαρίδα & σύμπλεγμα λιμνοθαλασσών Θράκης
- Δέλτα Έβρου

Βέβαια η Σύμβαση Ramsar αναφέρεται στην προστασία όχι μόνο των υγροτόπων του καταλόγου αλλά ανεξαιρέτως των υγροτόπων που βρίσκονται στην επικράτεια του κάθε κράτους.

Είναι μια γενική Συνθήκη για την προστασία των Υγροτόπων όπου τα συμβαλλόμενα μέλη οφείλουν να μεριμνούν για την ορθολογική διαχείριση, μελέτη και προστασία αυτών χωρίς να καθορίζει επακριβώς τα μέτρα προστασίας τα οποία πρέπει να ληφθούν. Αυτό αφήνεται στην κρίση και την ευαισθησία της κάθε χώρας. Η Ελλάδα λοιπόν, από την υπογραφή της Σύμβασης μέχρι το 1992 περίπου, δεν έλαβε σχεδόν κανένα μέτρο για την προστασία αυτών των υγροτοπικών περιοχών με αποτέλεσμα οι περιοχές αυτές να καταχωρηθούν στη μαύρη λίστα ''

της Σύμβασης Ramsar. Αυτό λειτουργούσε ως τροχοπέδη στις χρηματοδοτήσεις, από την Ευρωπαϊκή Ένωση για κατασκευή έργων κ.τ.λ., λαμβάνοντας ως σημείο πίεσης την μη λήψη μέτρων προστασίας του περιβάλλοντος.

Το 1993 το Υ.Π.Ε.Χ.Ω.Δ.Ε. ξεκίνησε πρόγραμμα για την προστασία των υγροτόπων Ramsar. Στα πλαίσια αυτού του προγράμματος, δημιούργησε υποδομές σε εννέα από τους έντεκα σημαντικότερους υγροτόπους της Ελλάδος. Οι υποδομές του προγράμματος ολοκληρώθηκαν το 1995 χρηματοδοτούμενες από το 1 Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης και το Κοινοτικό πρόγραμμα ENVIREG. Οι υποδομές αποτελούνται από κτιριακές εγκαταστάσεις, οχήματα, φυλάκια, παρατηρητήρια καθώς και κατάλληλο εξοπλισμό για την υλοποίηση του προγράμματος.

3.5.2 ΔΙΚΤΥΟ NATURA 2000

Το δίκτυο Ειδικών Περιοχών Διατήρησης γνωστό ως Natura 2000, μπορεί και πρέπει να προσφέρει πολλά στη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη της χώρας μας. Το δίκτυο αυτό με το χαλαρό σχετικά καθεστώς προστασίας, το οποίο όμως εξασφαλίζει τη διατήρηση της φυσιολογίας του τοπίου και της βιοποικιλότητας των περιοχών, με κατάλληλη υποδομή και ενημέρωση του κοινού, θα αποτελεί πόλο έλξης τουριστών, ιδιαίτερα εκείνων που θέλγονται από τον οικοτουρισμό.

3.5.3 ΔΑΣΙΚΑ ΟΙΚΟΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΟΙ ΔΡΥΜΟΙ

3.5.3.α ΔΑΣΙΚΑ ΟΙΚΟΣΥΣΤΗΜΑΤΑ

Το **δάσος** είναι ένα πολύπλοκο οικοσύστημα με ζώα και φυτά, που χαρακτηρίζεται από την επικράτηση δέντρων. Η δασική έκταση είναι νομική έννοια και περιλαμβάνει *κάθε έκταση του εδάφους που καλύπτεται από αραιή ή πυκνή, ψηλή ή θαμνώδη, ποώδη ή ξυλώδη βλάστηση.*

Οι φυσικοί παράγοντες που επηρεάζουν την ανάπτυξη και τη διαμόρφωση του περιβάλλοντος στα ελληνικά δάση εξαρτώνται από το ανάγλυφο, το κλίμα και το εδαφικό υπόστρωμα. Ως προς το ανάγλυφο εμφανίζει ορεινό χαρακτήρα με μέσα κυρίως ύψη. Το 65% της συνολικής επιφάνειας της χώρας έχει υπερθαλάσσιο ύψος μεγαλύτερο των 200 μέτρων, δηλαδή παρουσιάζει ορεινό χαρακτήρα, ενώ οι πεδινές περιοχές καταλαμβάνουν γύρω στο 35%. Αν και η δασική επιφάνεια της χώρας αποτελεί το 65% της συνολικής επιφάνειας, μόνο το 19% αποτελείται από βοσκοτόπια. Συνεπώς μεγαλύτερη από τη μισή έκταση της χώρας μας είναι γυμνή από δάση.

3.5.3.β. ΕΘΝΙΚΟΙ ΔΡΥΜΟΙ

Το 1938 ιδρύθηκαν οι πρώτοι δρυμοί στην Ελλάδα, στον Όλυμπο και στον Παρνασσό, δύο περιοχές με οικολογική αλλά και ιστορική σημασία. Από τότε και μέχρι το 1974, ιδρύθηκαν άλλοι οκτώ. Συνολικά υπάρχουν 10 Εθνικοί Δρυμοί, με συνολική έκταση 840.000 στρέμματα περίπου και καλύπτουν έκταση ίση με το 0.5% της επιφάνειας της χώρας μας. Ο αριθμός των εθνικών δρυμών είναι αρκετά μεγάλος αλλά η έκταση που καλύπτουν, σαν σύνολο, είναι σχετικά μικρή.

Η Ελλάδα είναι η χώρα με τη μικρότερη έκταση Εθνικών Δρυμών.

Πίνακας 1

Χώρα	Ποσοστό % έκτασης εθνικού δρυμού σε σχέση με τη συνολική έκταση
Αγγλία	9
Ελβετία	6
Ιαπωνία	3,2
Τσεχοσλοβακία	3
Ολλανδία	1,14
Ιταλία	0,65
Ελλάδα	0,5

Ακόμη έχουν ιδρυθεί 19 Αισθητικά δάση και 51 Διατηρητέα μνημεία της Φύσης. Μεταξύ των Αισθητικών δασών είναι το Φοινικόδασος στο Βάι της Κρήτης, το δάσος στη μονή Καισαριανής στην Αττική, το δάσος της Πανεπιστημιούπολης στην Πάτρα, η κοιλάδα των Τεμπών, ο Μύτικας Πρεβέζης, η Στενή Ευβοίας, τα Τέμπη του Νέστου κ.τ.λ.

Εθνικοί Δρυμοί κηρύσσονται οι δασικές περιοχές που παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τη διατήρηση της άγριας χλωρίδας και πανίδας. Οι Εθνικοί Δρυμοί ιδρύθηκαν στην Ελλάδα με το Ν. Διάταγμα 996/71. κάθε Δρυμός σύμφωνα με το Ν. Διάταγμα αποτελείται: 1) από τον πυρήνα απόλυτης προστασίας, εκτάσεως- στην ηπειρωτική Ελλάδα- τουλάχιστον 1500 εκταρίων. Μόνο στα νησιά ο πυρήνας μπορεί να έχει μικρότερη έκταση. 2) την περιφερειακή ζώνη, εκτάσεως τουλάχιστον ίση προς αυτή του πυρήνα. Σύμφωνα με αυτό το διάταγμα, μέσα στον πυρήνα απαγορεύεται:

- Η λειτουργία μεταλλείων και λατομείων.
- Η αλλοίωση των γεωμορφολογικών σχηματισμών.
- Κάθε βιομηχανική δραστηριότητα.

- Η κατασκευή έργων εκτός από εκείνα που είναι απαραίτητα για την προστασία και λειτουργία του Εθνικού Δρυμού.
- Η υλοτομία, η συλλογή και η μεταφορά των φυτικών ειδών.
- Το κυνήγι των ζώων.
- Η αλιεία στις λίμνες και τα ορεινά ρυάκια.

Τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι Εθνικοί Δρυμοί είναι τα εξής: λαθροθηρία, λαθροϋλοτόμηση, λαθραία βόσκηση, ψάρεμα με δυναμίτη, πυρκαγιές, διάνοιξη δρόμων, έλλειψη συστηματικής επιτήρησης. Ωστόσο και μόνο η ανακήρυξη μίας περιοχής σε Εθνικό Δρυμό συντελεί στην προστασία και αναβάθμισή της, αφού περιορίζει την ασύδοτη εκμετάλλευση.

Πίνακας 2

Εθνικός Δρυμός	Έκταση (στρ.)	Χλωρίδα	Πανίδα
Πρέσπες	49.000		Αρκούδα, Αγριογούρουνο, Λύκος, Αγριόγατος, Ροδοπελεκάνος, Αργυροπελεκάνος, Κορμοράνοι, Ερωδιοί
Βάλια Κάλντα	34.000	Μαυρόπευκα, Οξυές, Ρόμπολα	Λύκος, Αρκούδα, Αγριόγιδο, Αγριόγατος, Φιδιαετός
Όλυμπος	40.000	Έλατα, Μαυρόπευκα, Οξυές	Αγριογούρουνο, Ζαρκάδι, Λύκος, Αγριόγιδο
Βίκος – Αώος	34.120	Έλατα, Μαυρόπευκα, Οξυές, Ρόμπολα	Αρκούδα, Ζαρκάδι, Λύκος, Αγριόγιδο, Χρυσαιετός, Όρνιο
Οίτη	30.000	Έλατο	Αγριογούρουνο, Ζαρκάδι, Λύκος, Αγριόγιδο, Διπλοσαίνο, Δρυοκολάπτης
Παρνασσός	35.000	Έλατο	Αγριογούρουνο, Ζαρκάδι
Πάρνηθα	38.000	Πεύκο, Έλατο	Τσακάλι, Αλεπού, Βραχορκινέζο, Γερακίνα, Κουνάβι, Νυφίτσα
Σούνιο	7.500	Πεύκο, Σχίνα, Πουρνάρι, Ρείκια, Κουμαριές, Φρύγανα	

Αίνος	28.000	Κεφαλλονίτικο Έλατο	Φιδαετός, Όρνιο, Άγριο άλογο
Σαμαριά	48.500	Κυπαρίσσι, Πεύκο	Αγρίμι, Όρνιο, Γυπαετός, Χρυσαιετός

Το 1971 καθιερώθηκε ο θεσμός των Αισθητικών Δασών και των Μνημείων της Φύσης. Ως **Αισθητικά Δάση** κηρύσσονται δάση ή φυσικά τοπία τα οποία έχουν ιδιαίτερη αισθητική, υγιεινή και τουριστική σημασία τέτοια που να επιβάλλει την προστασία της πανίδας, της χλωρίδας και της ιδιαίτερης φυσικής ομορφιάς τους. Στην Ελλάδα έχουν κηρυχθεί 19 Αισθητικά Δάση και καταλαμβάνουν έκταση 325.060 στρ. Λόγω της μορφής και κυρίως της έκτασης που καταλαμβάνουν οι περιοχές αυτές δεν είναι δυνατόν να κηρυχθούν Εθνικοί Δρυμοί. Συνολικά υπάρχουν τρία Αισθητικά δάση στη Στερεά Ελλάδα, επτά στη Θεσσαλία, ένα στην Κρήτη, δύο στην Ήπειρο, τέσσερα στην Πελοπόννησο, ένα στη Μακεδονία, και ένα στο σύνορο Μακεδονίας Θράκης.

Ως **Μνημεία της Φύσης** κηρύσσονται δημόσιες ή ιδιωτικές εκτάσεις οι οποίες δεν μπορούν να χαρακτηριστούν Εθνικοί Δρυμοί ή Αισθητικά Δάση, αλλά παρουσιάζουν ιδιαίτερη γεωμορφολογική, ιστορική και περιβαλλοντική σημασία. Συνολικά στην Ελλάδα υπάρχουν 51 Μνημεία της Φύσης και αποτελούν μεμονωμένα δέντρα, συστάδες δέντρων και άλλες περιοχές με οικολογική σημασία.

Μπροστά στην αυξανόμενη υποβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος, οι θεσμοί των προστατευόμενων περιοχών είναι αναγκαίοι για την προστασία και διαφύλαξη των πολύτιμων φυσικών πόρων. Οι άνθρωποι καλούνται να σεβαστούν και να υπερασπιστούν την ισορροπία της φύσης μέσα στην οποία υπάρχουν.

3.5.4 ΜΕΤΡΑ ΓΙΑ ΜΙΑ ΒΙΩΣΙΜΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Για να πετύχει η βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη, εκτός από τις προϋποθέσεις που πρέπει να υπάρχουν για την προσφερόμενη ποιότητα ζωής και την απαραίτητη υποδομή, απαιτείται αλλαγή της νοοτροπίας τόσο των κατοίκων της περιοχής όσο και από μέρους των επισκεπτών.

Οι ιδιοκτήτες των τουριστικών εγκαταστάσεων αλλά και η τοπική αυτοδιοίκηση θα πρέπει να λάβουν και να εφαρμόσουν μέτρα τα οποία εξασφαλίζουν τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη.

Κάποια τέτοια μέτρα θα μπορούσαν να είναι τα παρακάτω:

- Μείωση της κατανάλωσης νερού και ενέργειας.
- Μείωση των αποβλήτων γενικά και προώθηση της ανακύκλωσης.
- Μείωση της κυκλοφορίας.
- Πληροφόρηση και εκπαίδευση σχετική με το περιβάλλον.
- Ανακήρυξη προστατευμένων περιοχών.
- Ρύθμιση της διοχέτευσης των επισκεπτών στις ευπαθής περιοχές.

Σκοπός των μέτρων αυτών είναι να διαμορφωθεί μία άλλη ποιότητα ζωής στον τουρισμό η οποία θα σέβεται το φυσικό περιβάλλον και τον επισκέπτη εφόσον θα τον καθιστά πραγματικό περιηγητή και όχι ένα μέλος του ταξιδιωτικού πακέτου προγραμματισμένο από άλλους.

3.6 ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΩΘΗΣΗ ΤΟΥ ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Τα τελευταία χρόνια με τα Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης από την Ε.Ε. έχουν δημιουργηθεί αρκετά προγράμματα χρηματοδότησης για την προώθηση του οικοτουρισμού καθώς και άλλων ήπιων μορφών τουρισμού στην Ελλάδα, στα πλαίσια της ανάπτυξης των αναπτυξιακά καθυστερημένων περιοχών.

Παρόλο που διατίθενται κονδύλια, παρουσιάζονται δυσκολίες στην απορρόφησή τους, στη διαχείρισή τους, στο συντονισμό της χρήσης τους και κυρίως στην συνέχιση και βιωσιμότητα των χρηματοδοτούμενων ενεργειών και υποδομών. Όλα αυτά οφείλονται στην έλλειψη συντονισμού και στην απουσία εθνικής πολιτικής.

Διάφοροι φορείς, δημόσιοι και ιδιωτικοί, εμπλέκονται στην προώθηση του οικοτουρισμού: Υπουργεία, Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης, Αναπτυξιακές Εταιρίες, Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις κ.τ.λ. Η ανάμιξη του Ε.Ο.Τ. είναι σχετικά περιορισμένη.

Τα ΚΠΣ έχουν εθνικά και περιφερειακά σκέλη:

Από το **Εθνικό Σκέλος**, το επιχειρησιακό **Υποπρόγραμμα Τουρισμός**, περιλαμβάνει τη χρηματοδότηση υποδομών οικοτουριστικής ανάπτυξης και τουριστικής αξιοποίησης και ανάδειξης περιοχών που παρουσιάζουν οικολογικό ενδιαφέρον.

Όσον αφορά τις διάφορες δράσεις που σχετίζονται με την ανάπτυξη ανθρώπινου δυναμικού, όπως είναι η επιμόρφωση/ εξειδίκευση σε ειδικότητες που σχετίζονται με τον οικοτουρισμό, υποστηρίζονται από το **Επιχειρησιακό Πρόγραμμα για την Απασχόληση** και η συνεχιζόμενη κατάρτιση από το επιχειρησιακό πρόγραμμα για την εκπαίδευση. Επίσης, έργα που αφορούν αμεσότερα την προστασία της φύσης, στους οικοτουριστικούς προορισμούς, μπορούν να χρηματοδοτηθούν από το **Επιχειρησιακό Πρόγραμμα για το Περιβάλλον**.

Το **Περιφερειακό Σκέλος του Γ ΚΠΣ** που στοχεύει στη μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων σε εθνικό επίπεδο επίσης αξιοποιείται για την προώθηση του οικοτουρισμού. Ανάμεσα στις προβλεπόμενες ενέργειες για τη μείωση των ανισοτήτων στις δεκατρείς περιφέρειες της χώρας και την άρση της απομόνωσης των περιφερειών, ορισμένες συνδέονται με τον ρόλο που μπορεί να παίξει ο οικοτουρισμός άμεσα ή έμμεσα. Αυτές είναι :

- Η τουριστική ανάπτυξη
- Η ανάπτυξη ανθρώπινου δυναμικού
- Η συγκράτηση του πληθυσμού στην περιφέρεια
- Η αξιοποίηση της γεωγραφικής θέσης της περιφέρειας
- Η προστασία του περιβάλλοντος

Παρακάτω αναφέρονται και αναλύονται βασικά κοινοτικά προγράμματα και κοινοτικές πρωτοβουλίες:

Κοινοτικό πρόγραμμα LIFE : χρηματοδοτεί εκείνες τις ενέργειες ανάδειξης και διαφύλαξης της φύσης που απαιτούνται για τη διατήρηση ή αποκατάσταση των φυσικών βιοτόπων, της χλωρίδας και πανίδας της Ε.Ε. Ένας από τους στόχους του προγράμματος είναι η οικοτουριστική ανάδειξη του φυσικού περιβάλλοντος που στοχεύει στην ευαισθητοποίηση. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα χρήσης του προγράμματος LIFE, για τη χρηματοδότηση υποδομών οικοτουρισμού είναι αυτό στην περιοχή λίμνης Ν. Πλαστήρα.

Οι **κοινοτικές πρωτοβουλίες** είναι άλλη μια πηγή χρηματοδότησης προγραμμάτων. Υποβάλλονται στην Κοινότητα από τα κράτη μέλη και εντάσσονται σε κατευθύνσεις κοινοτικού ενδιαφέροντος τις οποίες αποφασίζει με πρωτοβουλία της η Επιτροπή, και μπορούν να χρηματοδοτηθούν για την προώθηση του οικοτουρισμού και άλλων ήπιων μορφών τουρισμού. Τέτοιες πρωτοβουλίες είναι οι εξής:

Κοινοτική πρωτοβουλία INTERREG : αφορά τη διασυνοριακή συνεργασία σε θέματα χωροταξικού προγραμματισμού. Έχει σα σκοπό την ενθάρρυνση της αρμονικής και ισόρροπης ανάπτυξης του ευρωπαϊκού εδάφους. Πεδίο εφαρμογής του είναι 28 περιοχές της Ελλάδας πλούσιες σε οικοτουριστικά αξιοποιήσιμους προορισμούς. Προβλέπει την ανάπτυξη της ποιότητας του τουρισμού και των οικολογικών τουριστικών δραστηριοτήτων (συμπεριλαμβανομένου και του αγροτικού τουρισμού) μέσω της εκτέλεσης έργων για επενδύσεις καθώς και τον σχεδιασμό και καθιέρωση νέων τουριστικών προϊόντων που δημιουργούν νέες θέσεις εργασίας.

Η κοινοτική πρωτοβουλία LEADER+ αφορά την καινοτομική αγροτική ανάπτυξη. Χρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο – Τμήμα Προσανατολισμού. Αντίθετα από τις πρωτοβουλίες LEADER 1 και 2, η πρωτοβουλία LEADER + αφορά όλες τις αγροτικές περιοχές, και προβλέπει την αξιοποίηση φυσικών και πολιτιστικών πόρων συμπεριλαμβανομένης και της αξιοποίησης των τοποθεσιών κοινοτικού ενδιαφέροντος του προγράμματος Natura 2000 . Η προώθηση της ανάπτυξης τουριστικών επιχειρήσεων και δραστηριοτήτων από ομάδες τοπικής δράσης σε αγροτικές περιοχές. Στο παρελθόν μέσω της πρωτοβουλίας αυτής χρηματοδοτήθηκαν η δημιουργία τουριστικών καταλυμάτων και μικρών τουριστικών επιχειρήσεων από αγρότες. Προκειμένου να διασφαλίζεται η ορθή χρήση των πόρων απαιτούνται συντονισμός, αυστηρά κριτήρια επιλογής και αξιολόγησης των χρηματοδοτούμενων δράσεων.

Η κοινοτική πρωτοβουλία EQUAL αφορά τη μείωση των διακρίσεων και των ανισοτήτων. Χρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο. Η πρωτοβουλία EQUAL δεν περιλαμβάνει μέτρα που να προωθούν άμεσα τον οικοτουρισμό προωθεί όμως τη δημιουργία γυναικείων συνεταιρισμών που είναι δυνατόν να δραστηριοποιηθούν σε οικοτουριστικούς προορισμούς (παραδοσιακά προϊόντα, ξενώνες κ.τ.λ.).

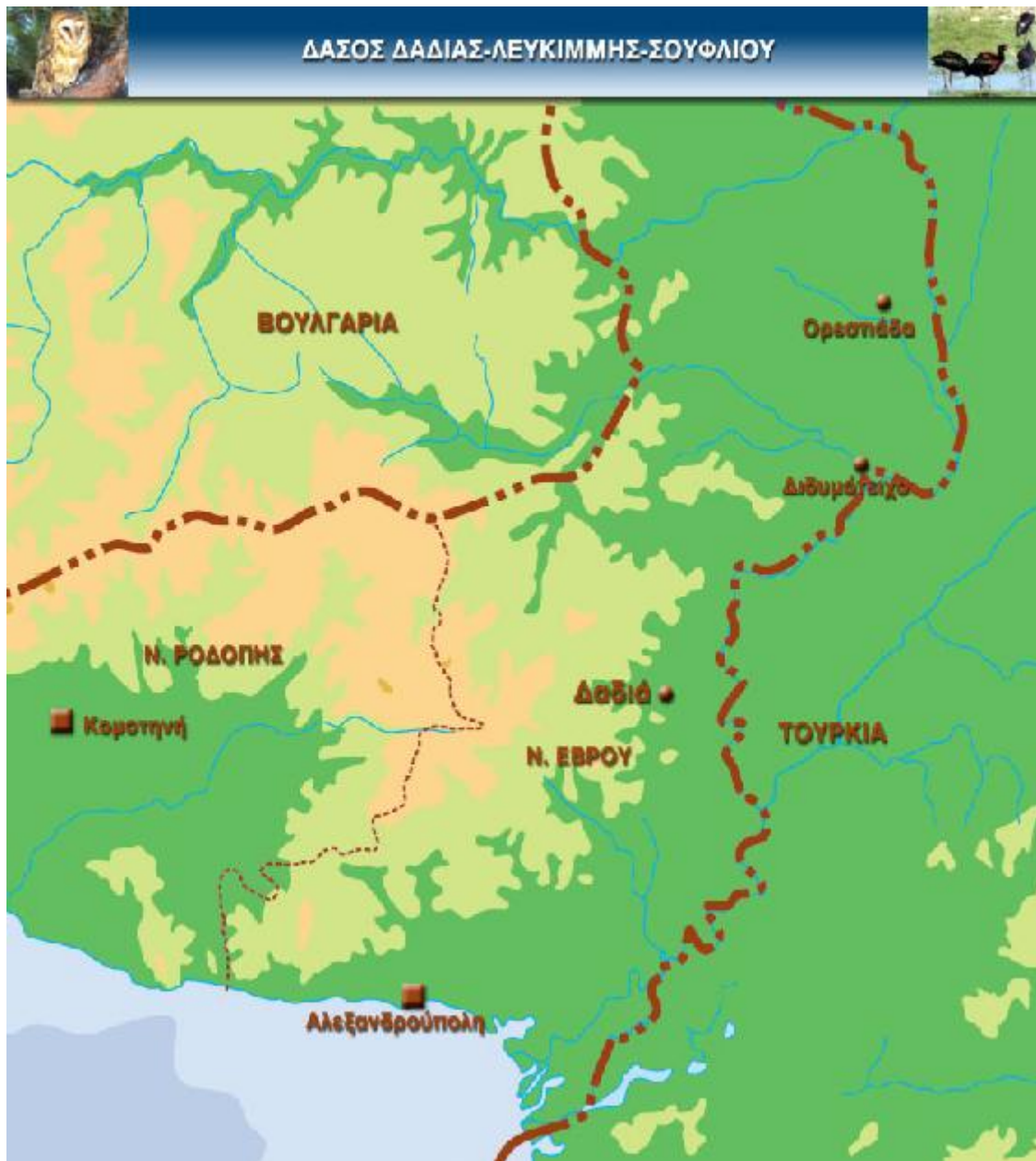
4. ΕΡΕΥΝΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΜΟ ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ

4.1. ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΔΑΔΙΑΣ

Λίγα λόγια για το Δάσος της Δαδιάς-Λευκίμης-Σουφλίου

Στο βορειοανατολικό άκρο της Ελλάδας, στο μέσο του νομού Έβρου, εκτείνεται το δάσος της Δαδιάς–Λευκίμης–Σουφλίου που από το 1980 έχει ανακηρυχθεί ως προστατευόμενη περιοχή

για την ποικιλία της άγριας πανίδας που φιλοξενεί και περιλαμβάνει δυο ζώνες αυστηρής προστασίας (72500 στρέμματα) και μία περιφερειακή ζώνη (357000 στρέμματα)

Η θέση του δάσους Δαδιάς πάνω στο σταυροδρόμι τριών ηπείρων, της Ευρώπης, της Ασίας και της Αφρικής, το έντονο τοπογραφικό ανάγλυφο με τα μικρά και μεγάλα ρέματα, αλλά και η διαρκής ανθρώπινη παρουσία για χιλιάδες χρόνια στο χώρο αυτόν, συνετέλεσαν στη δημιουργία ενός μωσαϊκού διαφορετικών τύπων βιοτόπων. Σήμερα στο δάσος Δαδιάς συναντώνται 48 είδη θηλαστικών, 41 είδη αμφιβίων και ερπετών, ενώ έχουν καταγραφεί 219 περίπου είδη πουλιών. Ιδιαίτερα ενδιαφέρον για την περιοχή είναι η παρουσία μιας από τις μεγαλύτερες πυκνότητες αρπακτικών πουλιών όχι μόνο σε Ευρωπαϊκό αλλά και σε παγκόσμιο επίπεδο. Στην ευρύτερη

περιοχή έχουν καταγραφεί 36 είδη ημερόβιων αρπακτικών (από τα 38 που απαντώνται στην Ευρώπη) και 8 είδη νυκτόβιων αρπακτικών πουλιών. Από αυτά μερικά χρησιμοποιούν την περιοχή για να ξεκουραστούν κατά την περίοδο της μετανάστευσης, ορισμένα για να ξεχειμωνιάσουν, ενώ 19-20 περίπου είδη αναπαράγονται στο δάσος, στο οποίο βρίσκουν κατάλληλες θέσεις για να φτιάξουν τις φωλιές τους καθώς και διαθέσιμη λεία για να τραφούν.

Η μοναδικότητα της περιοχής υποδηλώνεται με την παρουσία των πτωματοφάγων αρπακτικών. Από τους τρεις Ευρωπαϊκούς γύπες, ο Μαυρόγυπας, το Όρνιο και ο Ασπροπάρης συνεχίζουν να αναπαράγονται στο δάσος της Δαδιάς, ενώ μεμονωμένα άτομα του τέταρτου είδους, του Γυπαετού, επισκέπτονται την περιοχή. Όλοι τους τρέφονται με πτώματα μικρών και μεγάλων θηλαστικών που εντοπίζουν από μεγάλες αποστάσεις, και για τον λόγο αυτό έχουν αναπτύξει κατά τη διάρκεια της εξέλιξης τους διάφορες προσαρμογές, όπως γυμνό από φτερά κεφάλι, ανεπτυγμένο και καμπύλο ράμφος, εξαιρετική όραση και ισχυρά πεπτικά υγρά. Ωστόσο κάθε είδος τρέφεται με διαφορετικά μέρη του πτώματος – λείας μια συμπεριφορά που εκδηλώνεται από τα πτωματοφάγα αρπακτικά πουλιά για να μειώνουν τον μεταξύ τους ανταγωνισμό.

Επίσης, η προστατευόμενη περιοχή του Δάσους Δαδιάς έχει εξαιρετική σημασία για τη διατήρηση ενός υγιούς πληθυσμού Μαυρόγυπα, καθόσον εδώ βρίσκεται η τελευταία στη νοτιοανατολική Ευρώπη, αποικία του σπάνιου αρπακτικού πτηνού. Αυτή μαζί με την αντίστοιχη αποικία στην ευρύτερη περιοχή της Εξτρεμαδούρας στην κεντρική Ισπανία, φιλοξενούν τους τελευταίους πληθυσμούς του Μαυρόγυπα σε ολόκληρη την Ευρώπη. Από το 1980 που άρχισαν να εφαρμόζονται τα πρώτα διαχειριστικά μέτρα στο Δάσος Δαδιάς-Λευκίμης –Σουφλίου (προστασία των θέσεων φωλεοποίησης) παρατηρήθηκε ανάκαμψη του πληθυσμού του Μαυρόγυπα, ο οποίος από 'το 2000 αριθμεί περίπου 100 άτομα.

Το ενδιαφέρον όμως που παρουσιάζει η ευρύτερη περιοχή του δάσους δεν εξαντλείται στην παρουσία των αρπακτικών πουλιών. Η γεωμορφολογία του εδάφους σε συνδυασμό με την κλιματική ποικιλομορφία, δημιουργούν κατάλληλες συνθήκες για την ανάπτυξη βλάστησης που συντίθεται από διαφορετικά είδη στην περιοχή. Στο νότιο και δυτικό 'τμήμα του δάσους, συναντούμε εκτεταμένα θαμνοτόπια με κυριότερα είδη το Φυλίκι, την Κουμαριά, τον Άρκευθο και το Ρέικι. Στο κεντρικό τμήμα, συναντούμε πυκνά δάση που κυριαρχούνται από την Τραχεία Πεύκη σε μίξη με διαφορετικά είδη Δρυός. Σε ρεματιές και σε πλαγιές με βόρειες εκθέσεις αναπτύσσονται μικρές συστάδες Μαύρης Πεύκης, οι οποίες φύονται σε χαμηλότερα υψόμετρα, σε σχέση με αυτά των φυσικών ορίων εξάπλωσης της. Στο βόρειο μέρος του Δάσους Δαδιάς εκτείνονται αμιγή δρυοδάση ή μικτό δάσος Πεύκης Δρυός, ενώ παράλληλα με τα ρεύματα αναπτύσσεται πλούσια υδρόφιλη παραποτάμια βλάστηση με έντονη την παρουσία της Λεύκης, της Ιτιάς και του Σκλήθρου. Διάσπαρτα σε ολόκληρη της έκταση του δάσους, συναντούμε γεωργικές εκτάσεις που εναλλάσσονται με μικρά και μεγάλα διάκενα, εξαιρετικοί βιότοποι τροφοληψίας για τα περισσότερα αρπακτικά της περιοχής.

Καθεστώς προστασίας

Το δάσος Δαδιάς-Λευκίμης-Σουφλίου αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα οικοσυστήματα για τη διατήρηση των σπάνιων αρπακτικών πτηνών στην Ευρώπη και η οικολογική αξία του αποτέλεσε την αιτία να ανακηρυχθεί προστατευόμενη περιοχή από το Ελληνικό κράτος στις αρχές της δεκαετίας του 80. Πολλά από τα πουλιά που παρατηρούνται στην περιοχή προστατεύονται από την Οδηγία 79/409 της Ε.Ε., ενώ πολλά είδη ερπετών, αμφιβίων και θηλαστικών προστατεύονται από διεθνής συμβάσεις που επικύρωσε η χώρα μας. Τελευταία η περιοχή έχει συμπεριληφθεί στο Ευρωπαϊκό δίκτυο προστατευόμενων περιοχών <<ΦΥΣΗ 2000>>. Και από το 2006 έχει ανακηρυχθεί εθνικό πάρκο.

Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με την αυξημένη ευαισθησία των κατοίκων της περιοχής για τη διατήρηση των σπάνιων αρπακτικών πτηνών και των βιοτόπων τους, καθώς και τα μέτρα προστασίας που λαμβάνονται από τη Δασική Υπηρεσία, έχει ως αποτέλεσμα τη διαφύλαξη της μοναδικής αυτής φυσικής κληρονομιάς.

Οικοτουριστική υποδομή και αξιοθέατα

Στο χωριό Δαδιά (14 χλμ. ΝΔ από το Σουφλί) λειτουργεί οικοτουριστικό κέντρο, που περιλαμβάνει ξενώνα 20 δωματίων, δυναμικότητας 60 κλινών, αναψυκτήριο-εστιατόριο και πωλητήριο. Παράλληλα υπάρχει κέντρο ενημέρωσης με μόνιμη έκθεση, όπου πραγματοποιούνται προβολές ταινιών και διαφανειών.

Σε απόσταση περίπου 2 χλμ. από το οικοτουριστικό κέντρο, μέσα στη ζώνη αυστηρής προστασίας, βρίσκεται ένα κλειστό παρατηρητήριο από το οποίο ο επισκέπτης μπορεί να απολαύσει το μοναδικό θέαμα των αρπακτικών που έρχονται στην ταΐστρα (μια επιλεγμένη θέση που αποτίθενται νεκρά ζώα για τους γύπες, ως τροφική ενίσχυση). Η Δημοτική

Επιχείρηση Δαδιάς αναλαμβάνει τη μεταφορά των επισκεπτών στο παρατηρητήριο διαθέτοντας για το σκοπό αυτό μικρό λεωφορείο με οδηγό ή και ξεναγό, καθώς και τα απαραίτητα κιάλια και τηλεσκόπια

Για τους επισκέπτες που μπορούν να διαθέσουν χρόνο και θέλουν να νιώσουν κάτι από τη μαγεία του δάσους, έχουν δημιουργηθεί σημασμένα μονοπάτια που ξεκινούν από το οικοτουριστικό κέντρο. Ακολουθώντας τα, ο επισκέπτης έρχεται σε επαφή με τα περισσότερα είδη χλωρίδας και πανίδας της περιοχής, και καταλήγει είτε στο παρατηρητήριο είτε στην κορυφή του λόφου Γκίμπρενα, από όπου μπορεί να απολαύσει την πανοραμική θέα, καθώς και να δει απομεινάρια από το Βυζαντινό κάστρο, που ομώνυμο λόφο από τον Αυτοκράτορα Ιουστινιανό στα μέσα του 15^{ου} αιώνα μ.Χ.

Το οικοτουριστικό κέντρο αποτελεί επίσης ιδανικό ορμητήριο για περιηγήσεις στα όμορφα τοπία και τους παραδοσιακούς οικισμούς της ευρύτερης περιοχής: στο Δέλτα του Έβρου, στο Σουφλί, στα βυζαντινά τείχη του Διδυμότειχου, στην κοιλάδα του Άρδα και στα γραφικά Πομακοχώρια.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η ιερά μονή Δαδιάς (3 χλμ από τη Δαδιά), χτισμένη στους πρόποδες ενός επιβλητικού βράχου στις αρχές του 18ου αιώνα. Μετά από διαδοχικές καταστροφές που έπαθε από το πέρασμα διαφορετικών λαών, η καινούργια εκκλησία που τιμάται στο όνομα των Γενεθλίων της Θεοτόκου λειτουργεί κανονικά και πανηγυρίζει στις 8 Σεπτεμβρίου.

Άλλη μια ενδιαφέρουσα τοποθεσία είναι οι Κατρατζίδες (9 χλμ. Δ από τη Δαδιά), όπου το Δασαρχείο Σουφλίου δημιούργησε έναν οργανωμένο χώρο δασικής αναψυχής που προσφέρει δυνατότητες άθλησης, περιήγησης και υπαίθριας παρασκευής φαγητού. Σε παρακείμενο χώρο, η Δημοτική επιχείρηση Δαδιάς, παρέχει τη δυνατότητα διανυκτέρευσης στους επισκέπτες σε ξύλινα οικήματα Φιλανδικού τύπου. Εδώ, στην καρδιά ενός καταπράσινου τοπίου, ο Γυναικείος Αγροτουριστικός Συνεταιρισμός Δαδιάς <<Η Γερακίνα>> λειτουργεί αναψυκτήριο-εστιατόριο όπου μπορεί κανείς να απολαύσει παραδοσιακά εδέσματα, όπως πίτες και άλλες συνταγές.

Δημοτική Επιχείρηση Οικοτουριστικό Κέντρο Βιοτόπου Δαδιάς

Η Δημοτική Επιχείρηση με την επωνυμία Οικοτουριστικό Κέντρο Βιοτόπου Δαδιάς ιδρύθηκε με την αριθμ. 8/1994 απόφαση του Κοινοτικού Συμβουλίου Δαδιάς, εγκρίθηκε με

την απόφαση 4805/31-5-1994 του Νομάρχη Έβρου περί σύστασης Κοινοτικής Επιχείρησης, και δημοσιεύτηκε στο ΦΕΚ 459/17 Ιουνίου 1994. Λειτουργεί ως νομικό πρόσωπο Ι.Δ το οποίο διέπεται από τις διατάξεις των άρθρων 266,267,270 και 278 του ΠΔ "Δημοτικός και Κοινοτικός Κώδικας"

Η διάρκεια της επιχείρησης ορίστηκε σε είκοσι έτη από τη δημοσίευση της απόφασης 4805/31-5-1994 στην εφημερίδα της κυβερνήσεως.

Σκοπός της επιχείρησης είναι η παροχή υπηρεσιών(πληροφόρηση, ξενάγηση, φιλοξενία) στους επισκέπτες της

προστατευόμενης περιοχής του δάσους της Δαδιάς. Η επιχείρηση διοικείται από πενταμελές Διοικητικό Συμβούλιο που τα μέλη του μαζί με τους αναπληρωτές ορίζονται από Δημοτικό Συμβούλιο.

Η επιχείρηση ιδρύθηκε με αρχικό κεφάλαιο 500.000δρχ. που διέθεσε τότε η κοινότητα Δαδιάς. Στο τέλος του 1999, σύμφωνα με τον ισολογισμό της επιχείρησης, το κεφάλαιο ανέρχεται στο ποσό των 17.000.000δρχ.

Σήμερα απασχολούνται στην επιχείρηση 8 άτομα με πλήρες ωράριο και 4 άτομα με μειωμένο ωράριο: 1 receptionist υπάλληλος γραφείου, 4 σερβιτόροι, 3 γενικών καθηκόντων – οδηγοί, 2 ωρομίσθιοι οικοξεναγοί (εκπαιδευμένοι από δασολόγους-ορνιθολόγους), 2 ωρομίσθιες καθαρίστριες.

Η Δημοτική επιχείρηση Οικοτουριστικό κέντρο βιοτόπου Δαδιάς αποτελεί ίσως το μοναδικό χώρο υποδοχής των επισκεπτών που θέλουν να γνωρίσουν το βιότοπο και τα αρπακτικά πουλιά. Περιλαμβάνει:

- Ξενοδοχείο(20 δωματίων(40-60 κλινών)
- Αναψυκτήριο(bar restaurant)
- mini bus για την περιήγηση των επισκεπτών στο παρατηρητήριο των αρπακτικών πουλιών
- κλειστό παρατηρητήριο

Αναλυτικότερα:

- Κάθε δωμάτιο του ξενοδοχείου διαθέτει ατομικό wc, κεντρική θέρμανση, τηλέφωνο και κλιματισμό.
- Το αναψυκτήριο είναι χωρητικότητας 80-100 ατόμων και προσφέρει πρωινό, ροφήματα, κρύο πιάτο- για μπίρα ή ούζο και μαγειρεμένο κατά παραγγελία φαγητό.
- Στον ίδιο χώρο λειτουργεί πωλητήριο-souvenir shop(βιβλία, κάρτες, κασέτες, αφίσες κ.α.)
- Στο κέντρο ενημέρωσης ο επισκέπτης μπορεί να πάρει πληροφορίες σχετικά με το βιότοπο και την προστασία της περιοχής και των αρπακτικών πουλιών από μια καλά οργανωμένη έκθεση φωτογραφίας. Γίνεται προβολή βιντεοταινιών με θέμα το δάσος των αρπακτικών πουλιών. Επίσης μπορούν να πληροφορηθούν γενικά για όλο το νομό και το τι μπορούν να κάνουν στην περιοχή. Τη λειτουργία του κέντρου ενημέρωσης την έχει αναλάβει ο Φορέας Διαχείρισης του Εθνικού Δάσους Δαδιάς, ο οποίος απασχολεί 3 ξεναγούς.
- Μετά την ενημέρωση οι επισκέπτες μπορούν να επισκεφτούν το παρατηρητήριο των αρπακτικών πουλιών το οποίο βρίσκεται 3,5 Km μέσα στη ζώνη αυστηρής προστασίας και μπορούν να δουν τους γύπες που τρέφονται με νεκρά ζώα στο χώρο της ταΐστρας. Τη μεταφορά των επισκεπτών την αναλαμβάνει η δημοτική επιχείρηση καθώς διαθέτει μικρό λεωφορείο 14 θέσεων, κιάλια, τηλεσκόπιο και ξεναγό που δίνει πληροφορίες σχετικά με τις τροφικές συνήθειες των γυπών. Το εισιτήριο κοστίζει 3,00€ ανά άτομο και για τα παιδιά ηλικίας από 7-12 ετών 1,5€ .

Την περιοχή επισκέπτονται ετησίως περίπου 50.000τουρίστες. Η πληρότητα του ξενώνα δεν ξεπερνά ετησίως το 50%. Ωστόσο υπάρχουν κάποιες περιόδους την άνοιξη και το καλοκαίρι που η πληρότητα φτάνει στο 100%.

Η ζήτηση για οικοτουρισμό στη Δαδιά

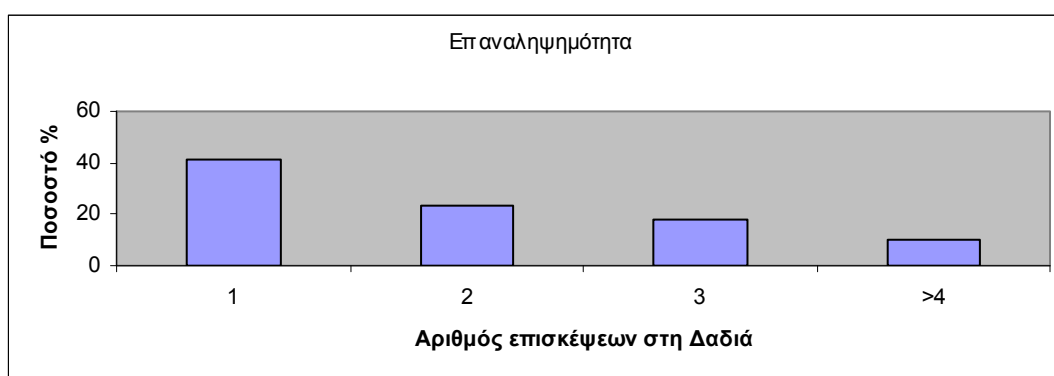
Η τουριστική κίνηση στη Δαδιά αυξήθηκε δραματικά τα τελευταία χρόνια. Έτσι από 1800 το 1994 οι επισκέπτες έφτασαν το 1999 τους 36500. Βέβαια οι αριθμοί αυτοί είναι υποεκτιμημένοι γιατί προέρχονται από ερωτηματολόγιο που συμπληρώνεται εθελοντικά από τους επισκέπτες στο κέντρο ενημέρωσης. Η πλειοψηφία των επισκεπτών (68%) οργανώνουν μόνοι τους το ταξίδι στο χωριό, ενώ μόλις ένα 10% έρχεται στη Δαδιά στα πλαίσια εκδρομών που οργανώνονται από εκπαιδευτικά ιδρύματα. Οι επισκέπτες της Δαδιάς αποτελούν συνήθως ομάδες των 1-5 ατόμων (75,35%). Δεν συνηθίζουν να διανυκτερεύουν στον ξενώνα του οικοτουριστικού κέντρου. Ένα

ποσοστό 9% μένει στο χωριό για ένα βράδυ, ενώ ένα 4,5% παραμένει από δυο μέρες ως μία εβδομάδα.

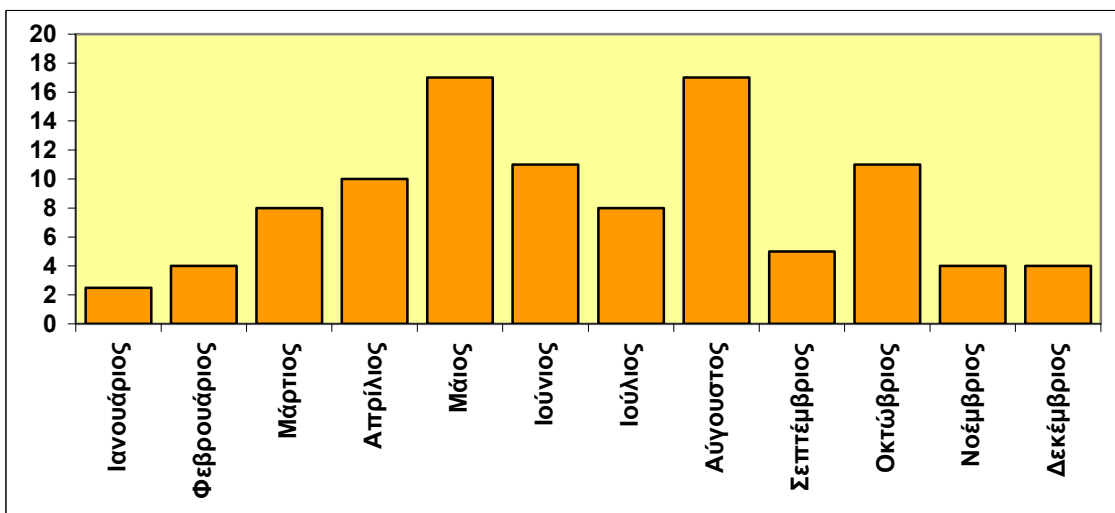
Ο παρακάτω πίνακας δείχνει το μηνιαίο σύνολο των επισκεπτών στο οικοτουριστικό κέντρο της Δαδιάς από το 1994-1999:

	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Ιανουάριος		90	338	823	1326	1544
Φεβρουάριος		144	594	737	754	2146
Μάρτιος		413	776	2350	2179	2603
Απρίλιος		1549	1883	2821	3398	4194
Μάιος		1428	3575	5721	6792	8278
Ιούνιος		870	1628	2843	3586	2328
Ιούλιος		1033	1231	2819	3467	3637
Αύγουστος	343	1987	2945	5433	6608	5086
Σεπτέμβριος	439	400	1576	1980	2910	2673
Οκτώβριος	447	1466	1868	2331	2649	3921
Νοέμβριος	311	382	1173	1428	1692	
Δεκέμβριος	256	491	551	1400	960	
Σύνολο	1805	10253	18138	30686	36321	36410

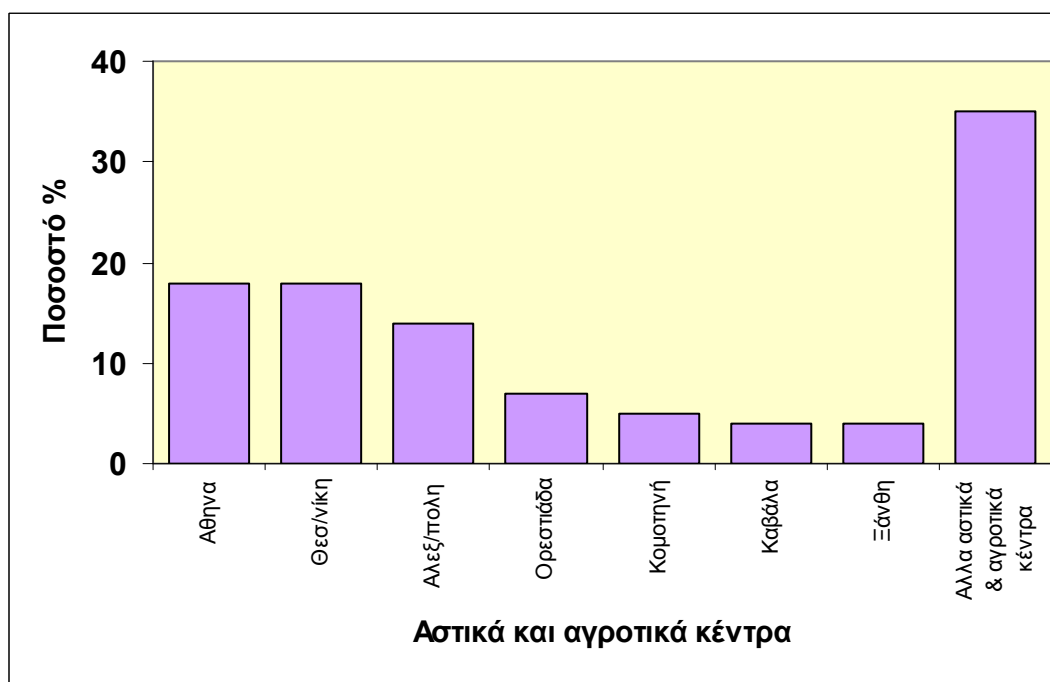
Στο σχήμα φαίνεται η επανάληψη των επισκέψεων στη Δαδιά. Παρατηρούμε ότι το ένα πέμπτο των επισκεπτών έχει ξανάρθει στο χωριό. Οι μισοί περίπου από τους επισκέπτες που έχουν ξανάρθει επισκέπτονται το δάσος για δεύτερη φορά. Ένα 10% περίπου έχει έρθει περισσότερες από 4 φορές.

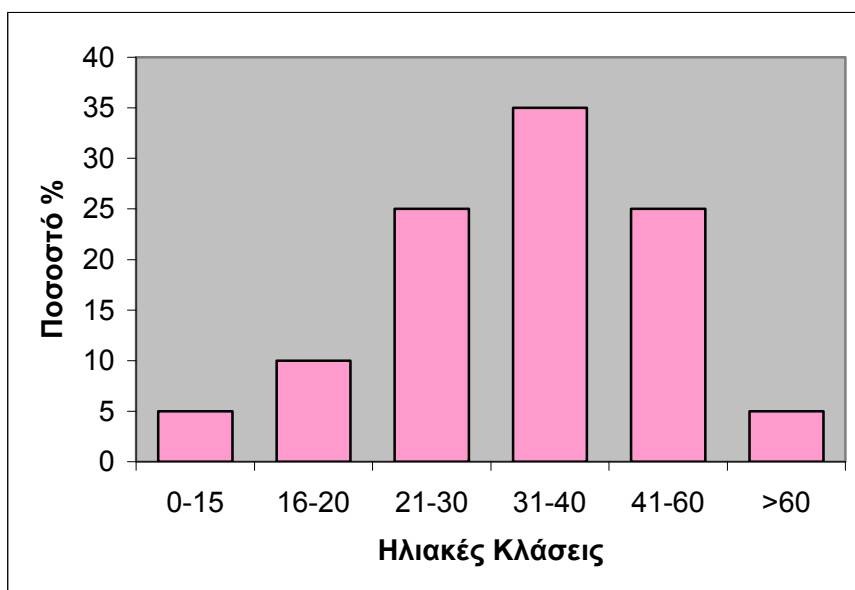
Η τουριστική κίνηση δεν κατανέμεται ομοιόμορφα στο χρόνο. Αυξημένη κίνηση παρατηρείται το Μάιο και τον Αύγουστο αλλά και τον Οκτώβριο. Ο Ιανουάριος και ο Φεβρουάριος είναι οι μήνες με τη μικρότερη τουριστική κίνηση.

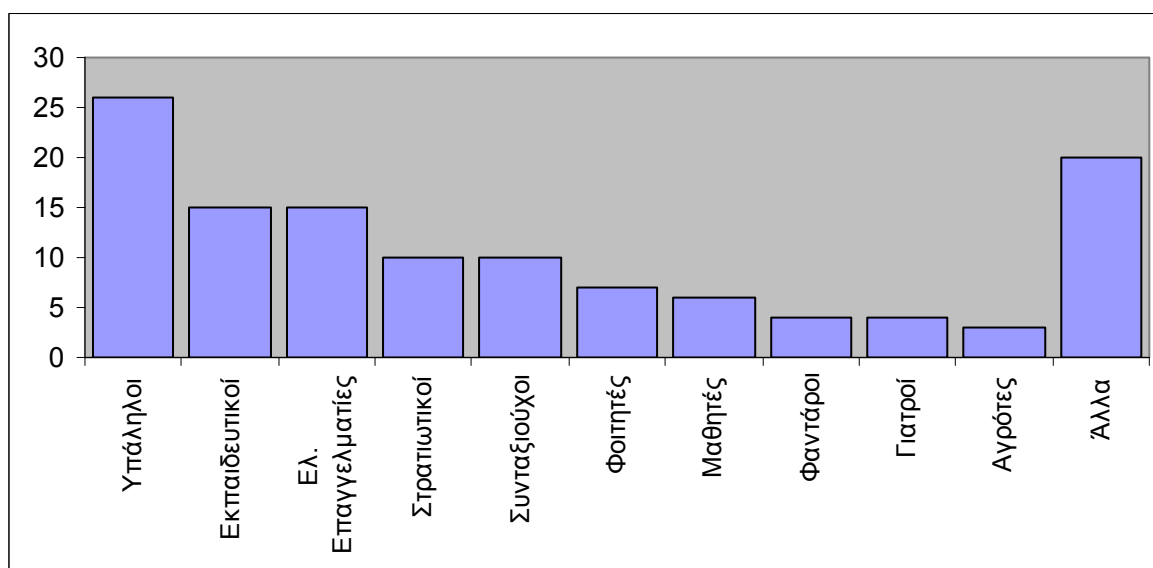
Η συντριπτική πλειοψηφία των επισκεπτών είναι Έλληνες (95,9%) από τους οποίους το μεγαλύτερο ποσοστό προέρχεται από τη Θράκη ενώ ένα μεγάλο τμήμα από την Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη. Το ένα τρίτο των αλλοδαπών επισκεπτών (αντιπροσωπεύει μόλις το 4,09 % του συνόλου) προέρχεται από τη Γερμανία και ακολουθούν η Κύπρος, η Αγγλία και η Ελβετία.

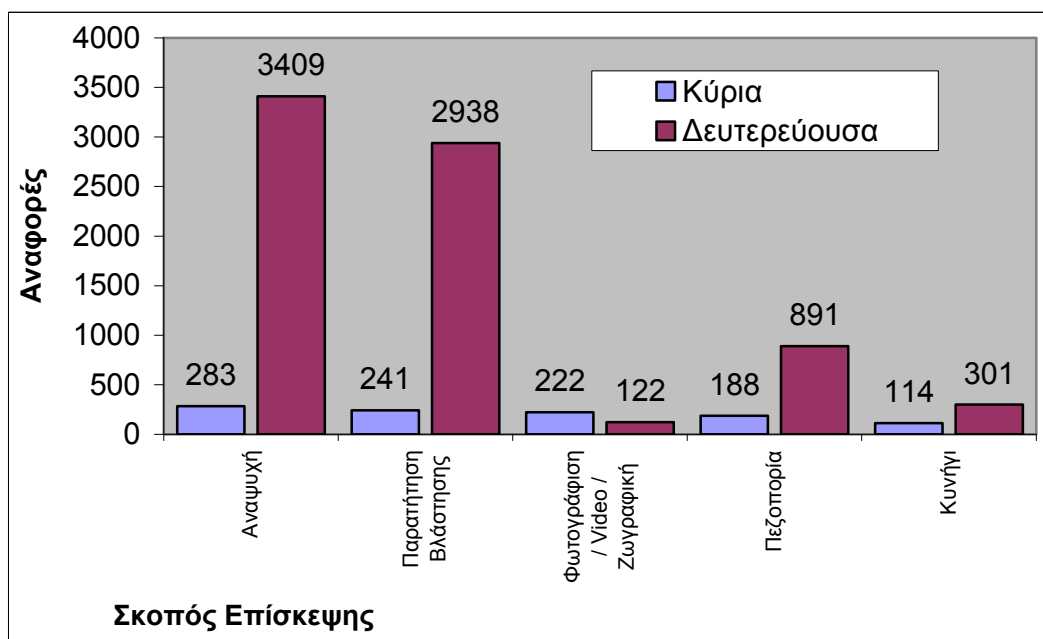
Οι περισσότεροι επισκέπτες έχουν ηλικία 31-40 ετών, ενώ σημαντικά λιγότεροι έχουν ηλικία κάτω των είκοσι και άνω των εξήντα.

Οι περισσότεροι επισκέπτες είναι υπάλληλοι. Αρκετοί είναι εκπαιδευτικοί και ελεύθεροι επαγγελματίες, και ακολουθούν οι στρατιωτικοί και οι συνταξιούχοι. Ένα 10% είναι φοιτητές και μαθητές και λιγότεροι είναι φαντάροι.

Οι περισσότεροι επισκέπτες αναφέρουν την αναψυχή και την παρατήρηση πουλιών τόσο ως κύριο όσο και ως δευτερεύοντα σκοπό επίσκεψης. Αρκετοί έρχονται στη Δαδιά για να απολαύσουν γενικώς το δάσος και να επισκεφθούν τους ιστορικούς χώρους της ευρύτερης περιοχής. Αντίθετα οι επισκέπτες δε φαίνεται να έχουν την πρόθεση για πεζοπορία και εκπαίδευση.

4.2. ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΠΕΡΙΠΤΕΡΟ ΔΕΛΤΑ ΕΒΡΟΥ

ΕΘΝΙΚΟ ΠΑΡΚΟ ΔΕΛΤΑ ΕΒΡΟΥ

Σε απόσταση 20 περίπου χλμ. από την Αλεξανδρούπολη στα σύνορα με την Τουρκία, ο ποταμός Έβρος σχηματίζει σε έκταση 200 χιλιάδων στρεμμάτων, ένα οικοσύστημα διεθνούς σημασίας για την ορνιθοπανίδα. Στον υγρότοπο του Δέλτα έχουν καταγραφεί 316 είδη πτηνών. Σε αυτά περιλαμβάνονται πολλά υδρόβια και παρυδάτια είδη, αρπακτικά, ερωδιοί, πελεκάνοι και θαλασσοπούλια. Ανάμεσά τους και πολλά σπάνια είδη όπως η Νανόχηνα, η Λεπομούτα και ο Στικταετός. Αιώνες τώρα το Δέλτα του ποταμού αποτελεί έναν ζωτικής σημασίας μεταναστευτικό σταθμό στο μακρινό ταξίδι παρυδάτιων πουλιών από τη Βόρεια Ευρώπη προς την Αφρική και πάλι πίσω. Επίσης αποτελεί και σημαντικό τόπο διαχείμασης για αμέτρητα υδρόβια που αναζητούν στις υγρές του εκτάσεις ευνοϊκές συνθήκες διαβίωσης. Εδώ σμίγουν τα όρια της Ευρωπαϊκής και Ασιατικής πανίδας και το τοπίο συνθέτει ένα μωσαϊκό βιοτόπων που διαβαθμίζεται από το γλυκό νερό του ποταμού ως το αλμυρό νερό της θάλασσας. Ο υγρότοπος του Δέλτα με τα παραποτάμια δάση, τα υγρά λιβάδια, τους καλαμιώνες, τις λιμνοθάλασσες και άλλους βιότοπους συνθέτουν ένα μοναδικής ομορφιάς τοπίο που μαγεύει τον επισκέπτη. Η σπάνια και πλούσια βιοποικιλότητά του το εντάσσει στους διεθνούς σημασίας υγρότοπους, που προστατεύονται από τη σύμβαση RAMSAR.

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΔΗΜΟΥ ΦΕΡΩΝ

Το Δημοτικό Τουριστικό Κέντρο των Φερών παρέχει υπηρεσίες στους επισκέπτες που επιθυμούν να επισκεφθούν το Δέλτα του Έβρου και να γνωρίσουν την πολιτιστική κληρονομιά του τόπου.

Οι υπηρεσίες αυτές περιλαμβάνουν την ξενάγηση στο Δέλτα του Έβρου με τη βοήθεια τοπικών ξεναγών μετά από ενημέρωση, προβολή βίντεο και διανομή ενημερωτικού υλικού που γίνεται στο δημοτικό τουριστικό κέντρο. Η περιήγηση στον υγρότοπο γίνεται οδικά (με λεωφορείο) για δυο ώρες, με στάσεις στα πιο ενδιαφέροντα σημεία για παρατήρηση πουλιών. Η περιήγηση μπορεί να συνεχιστεί με βάρκα μετά από συνεννόηση. Η διάρκεια της βαρκάδας είναι μια ώρα και η χωρητικότητα της κάθε βάρκας 6 άτομα. Η πλωτή διαδρομή περνάει μέσα από φυσικά κανάλια και φτάνει μέχρι τις εκβολές στη θάλασσα. Η διαδρομή είναι συγκεκριμένη, αποφεύγοντας να πλησιάζουν οι επισκέπτες τις αποικίες των πουλιών, ιδιαίτερα κατά την περίοδο της αναπαραγωγής. Μετά από δύο ή τρεις ώρες οι επισκέπτες επιστρέφουν στις Φέρες για να ξεναγηθούν στη βυζαντινή εκκλησία Κοσμοσώτεια (12^{ος} αιω.).

Το αντίτιμο του εισιτηρίου είναι 3 € το άτομο και περιλαμβάνει τις ξεναγήσεις στο Δέλτα και τη βυζαντινή εκκλησία. Η τιμή ενοικίασης της μιας βάρκας είναι 54€.

Επίσης, οι επισκέπτες μπορούν να επισκεφθούν τη Λαογραφική Συλλογή του Ν. Γκότση που περιλαμβάνει σκεύη, γεωργικά εργαλεία, φορεσιές κ.α

Τέλος υπάρχει η δυνατότητα ξενάγησης και στο υπόλοιπο του Ν. Έβρου με τη σύμπραξη του Δημοτικού Τουριστικού Κέντρου.

4.3. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Μετά από επίσκεψη και έρευνα που πραγματοποιήθηκε στα παραπάνω οικοτουριστικά κέντρα του Ν. Έβρου, διαπιστώνεται διαρκής ανάπτυξη του οικοτουρισμού με συνέπεια την γενικότερη αύξηση του τουρισμού στην περιοχή καθώς και βελτίωση των τουριστικών υποδομών. Η οργανωμένη τουριστική δραστηριότητα αποτελεί μοναδική λύση για την τόνωση της οικονομίας, η οποία μέχρι τώρα βασίζεται κυρίως στον αγροτικό τομέα. Ο οικοτουρισμός είναι μια βιώσιμη μορφή τουρισμού που προτείνεται για την οικονομική και πολιτιστική ανάπτυξη της περιοχής καθώς και την ανάδειξη της ομορφιάς του Έβρου. Συγκεκριμένα η οικοτουριστική ανάπτυξη στην περιοχή έχει συμβάλει στην αύξηση της απασχόλησης και έτσι συντελεί στον περιορισμό της ερήμωσης της ελληνικής επαρχίας. Παρακάτω παραθέτονται κάποιες προτάσεις που μπορούν να συμβάλλουν στην ανάπτυξη και προώθηση του οικοτουρισμού στην περιοχή έτσι ώστε να αναπτυχθεί το είδος του τουρισμού που ενδείκνυται για την συγκεκριμένη περιοχή και να αποφευχθούν τα λάθη του μαζικού τουρισμού.

Οι τουρίστες που επισκέπτονται τη Δαδιά και το Δέλτα είναι ως επί το πλείστον Έλληνες. Ωστόσο και οι δυο περιοχές είναι διεθνούς φήμης και προστατεύονται από διεθνείς συνθήκες. Υπάρχει λοιπόν η δυνατότητα προώθησης της περιοχής στο εξωτερικό, αν σκεφτούμε μάλιστα ότι ο οικοτουρισμός είναι μια εναλλακτική μορφή τουρισμού ιδιαίτερα δημοφιλής στην Ευρώπη τα τελευταία χρόνια.

Στην Ελλάδα οι περισσότερες προσπάθειες αξιοποίησης των εναλλακτικών μορφών τουρισμού είναι αυτόνομες. Δεν υπάρχει δηλαδή συνεργασία και ανταλλαγή εμπειρίας ανάμεσα σε αυτούς που υλοποιούν προγράμματα εναλλακτικών μορφών τουρισμού και κατ' επέκταση οικοτουρισμού. Έτσι θα ήταν πολύ χρήσιμη η δημιουργία ενός οικοτουριστικού δικτύου στην Ελλάδα αλλά και η δικτύωση της Ελλάδας με τις ευρωπαϊκές χώρες που αναπτύσσουν αντίστοιχα προγράμματα οικοτουρισμού.

Η διαφήμιση των οικοτουριστικών αυτών κέντρων είναι προς το παρόν πολύ περιορισμένη. Μάλιστα το οικοτουριστικό κέντρο της Δαδιάς δεν έχει ιστοσελίδα! Θα μπορούσε λοιπόν να γίνει μια οργανωμένη προσπάθεια marketing στην περιοχή.

Η οικονομική ενίσχυση από το κράτος είναι περιορισμένη με αποτέλεσμα η οικοτουριστική επιχείρηση της Δαδιάς να παρουσιάζει έλλειψη προσωπικού.

Η ενίσχυση της ιδιωτικής πρωτοβουλίας είναι απαραίτητη καθώς και η δημιουργία τουριστικής υποδομής. Προτείνω δηλαδή να χτιστούν ξενώνες και τουριστικές μονάδες συμβατές με το φυσικό περιβάλλον. Κάθε προσπάθεια θα πρέπει να γίνει οργανωμένα και σχεδιασμένα ουτωςώστε να αποφευχθεί η αλλοίωση και η καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος.

Επίσης υπάρχει πάντα η ανάγκη για χρηματοδότηση η οποία θα μπορούσε να γίνει με κρατικά ή ευρωπαϊκά κονδύλια μιας και τα μέρη αυτά αποτελούν φυσική κληρονομιά η οποία πρέπει να διαφυλαχθεί αλλά και να αναδειχθεί.

Τέλος μπορεί και πρέπει να υπάρξει περισσότερη και ουσιαστικότερη ενημέρωση των ντόπιων(κυρίως των νέων) για θέματα που αφορούν τη χλωρίδα και την πανίδα της περιοχής και για το ότι αυτή είναι απαραίτητο να διαφυλαχθεί καθώς και να αξιοποιηθεί σωστά με στόχο την ανάπτυξη του οικοτουρισμού, τα οικονομικά οφέλη και την ανάδειξη της φυσικής ομορφιάς της περιοχής.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Η ολική ποιότητα στον τουρισμό – Γεωργία Γιαννοπούλου
- Τουρισμός : έννοιες, μεγέθη, δομές – Στέλιος Βαρβαρέσος
- Τουρισμός : Οικονομικές προσεγγίσεις – Στέλιος Βαρβαρέσος
- Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και περιβάλλον – Χ. Κοκκώσης – Π.Τσάρτας
- Σημειώσεις ‘‘Ορεινός Αγροτουρισμός’’ - Κ.Ε.Κ. <<ΑΠΟΨΗ>> ΚΑΒΑΛΑ
- Συμπληρωματικές σημειώσεις τουρισμού υγείας – Ρίγγας Χρήστος
- Εισαγωγή στον τουρισμό – Ηγουμενάκης Νίκος Γ.
- Εναλλακτικές μορφές τουρισμού – Μ. Σφακιανάκης
- Οικονομικός Ταχυδρόμος, άρθρο του Νίκου Στερεόπουλου
- Οικοτουρισμός – Η εναλλακτική προοπτική αειφόρου τουριστικής ανάπτυξης – Π. Κομίλης
- Μελέτη για τον οικοτουρισμό – Ε.Ο.Τ.
- ΥΠΕ.ΧΩ.ΔΕ Πρόγραμμα Οριοθέτησης Υγροτόπων Σύμβασης RAMSAR
- Πρώτο Τετραμηνιαίο Δελτίο του Κέντρου Πληροφόρησης Δέλτα Νέστου
- Οι μυστικές Διαδρομές του Έβρου – Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ροδόπης – Έβρου

